

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta managementu a ekonomiky

DISERTAČNÍ PRÁCE

**HODNOCENÍ UDRŽITELNOSTI V PODNICÍCH
CESTOVNÍHO RUCHU**

**EVALUATION OF SUSTAINABILITY IN TOURISM
COMPANIES**

Autor Ing. et Ing. Lucie Sára Závodná

Obor 6208V038 Management a ekonomika

Školitel doc. Ing. Ludmila Hromková, CSc.

Rok 2012

© Ing. et Ing. Lucie Sára Závodná

Publikace byla vydána v roce 2012.

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala především doc. Ing. Ludmile Hromkové, CSc. za cenné rady při zpracování této disertační práce. Poděkování patří také kolegům na Ústavu podnikové ekonomiky Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a to především doc. Ing. Jaroslavu Belásovi, PhD. za jeho komentář k opravám této práce. Dále patří poděkování podnikům z případových studií, které poskytly citlivé informace, prostor pro implementaci a zhodnocení modelu. Práce by také nemohla vzniknout bez zahraničních teoretických podkladů, které byly propůjčeny při stážích v zahraničí (Norsko a Kanada).

ABSTRAKT

Disertační práce s názvem Hodnocení udržitelnosti v podnicích cestovního ruchu se věnuje aktuálnímu tématu udržitelnosti u podniků poskytujících služby na trhu cestovního ruchu. Cílem práce je navržení systému ukazatelů, který umožní implementaci zásad udržitelného cestovního ruchu do podmínek těchto firem a podpůrných organizací. Předpokladem pro navržení systému bylo provedení literární rešerše dostupných pramenů a analýza dosavadních přístupů k udržitelnému konceptu cestovního ruchu. Literární rešerše se věnuje také tématům přidruženým, jako je společenská zodpovědnost firem a možnosti benchmarkingu. Několik kapitol se zabývá certifikací služeb, normami a značkami nejen v Česku, ale také v Evropské úunii. Na základě získaných teoretických poznatků byly v další části práce definovány subsystémy udržitelnosti, ze kterých vychází systém ukazatelů udržitelnosti pro samotné měření v podnicích cestovního ruchu. Součástí práce je několik případových studií, ve kterých jsou v daných ukazatelích porovnávány podniky.

Klíčová slova

Udržitelný cestovní ruch, Měření cestovního ruchu, Udržitelnost, Environmentální pilíř, Ekonomický pilíř, Sociální pilíř, Ukazatele cestovního ruchu, Případové studie, Analýza, Společenská odpovědnost firem, Certifikace služeb, Udržitelné formy turismu, Benchmarking.

ABSTRACT

Dissertation titled *Measuring Sustainability in Tourism Enterprises* is dedicated to the current issue of sustainability for businesses providing services in the tourism market. The goal is to design a system of indicators which will implement the principles of sustainable tourism in terms of these companies and support organizations. A prerequisite for designing a system of indicators was to perform a literature review and analysis of available sources of existing approaches to the concept of sustainable tourism. Literature review also focuses on topics such as the associated corporate social responsibility and the possibility of benchmarking. Several chapters deal with the certification services, standards and sustainability of business brands not only in the Czech Republic, but also in European Union. Based on the theoretical findings were in another part of the work defined subsystems of sustainability and underlying system of sustainability indicators for the actual measurement of tourism enterprises. The work contains several case studies where tourism companies are compared by these indicators.

Key Words

Sustainable Tourism, Measurement of Tourism, Sustainability, Environmental Pillar, Economic Pillar, Social Pillar, Indicators of Tourism, Case Studies, Analysis, Corporate Social Responsibility, Certification of Services, Sustainable Tourism Forms, Benchmarking.

OBSAH

PODĚKOVÁNÍ	3
ABSTRAKT	5
ABSTRACT	7
OBSAH	8
SEZNAM TABULEK	10
SEZNAM OBRÁZKŮ	12
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	13
ÚVOD	15
1 SOUČASNÝ STAV ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY	17
1.1. Definice cestovního ruchu	17
1.2. Pojem trvalá udržitelnost	19
1.3. Udržitelný cestovní ruch	23
1.3.1. Vybrané formy udržitelného cestovního ruchu	25
1.3.2. Trh cestovního ruchu	29
1.3.3. Služby cestovního ruchu	31
1.4. Měření cestovního ruchu	33
1.4.1. Satelitní účty cestovního ruchu (Tourism Satellite Accounts)	33
1.4.2. Měření udržitelného cestovního ruchu	34
1.4.3. Ukazatele udržitelného cestovního ruchu	37
1.5. Globální etický kodex turismu	45
1.6. Koncepce Společenské odpovědnosti firem	47
1.7. Certifikace služeb cestovního ruchu	49
1.7.1. Ekoznačka EU	49
1.7.2. Ekologicky šetrný výrobek a služba	51
1.7.3. Ekohotel	54
1.7.4. Green Globe certifikace	56
1.7.5. ISO 14000 a EMAS	58
1.7.6. Vlastní environmentální tvrzení	59
1.8.1. Ekonomie životního prostředí	61
1.8.2. Poplatky a daně za znečištění životního prostředí v ČR	62
1.9. Benchmarking v cestovním ruchu	66
1.9.1. Kodex benchmarkingu	67
1.9.2. Přístupy k benchmarkingu	67
1.9.3. Benchmarkingový cyklus	70

1.10. Shrnutí současného stavu problematiky.....	72
2 CÍLE A PŘEDPOKLADY DISERTAČNÍ PRÁCE.....	73
2.1. Cíle disertační práce.....	73
3 ZVOLENÉ METODY A POSTUPY ZPRACOVÁNÍ.....	75
3.1. Metody.....	75
3.2. Postup práce.....	77
4 HLAVNÍ VÝSLEDKY DISERTAČNÍ PRÁCE.....	78
4.1. Zdroje ve společnosti.....	78
4.1.1. Energie.....	80
4.1.2. Potraviny.....	81
4.1.3. Odpady.....	83
4.1.4. Voda.....	85
4.1.5. Doprava.....	86
4.1.6. Výstupy cestovního ruchu.....	87
4.2. Relevance udržitelného cestovního ruchu.....	90
4.3. Tři aspekty čerpání zdrojů v podnicích CR.....	91
4.4. Ekonomická rovina měření udržitelnosti.....	92
4.5. Východiska pro tvorbu systému ukazatelů.....	92
4.6. Systém ukazatelů pro měření udržitelnosti.....	94
4.7. Kodex udržitelnosti pro podniky cestovního ruchu.....	100
5 PŘÍPADOVÉ STUDIE.....	102
5.1. Pension Růža.....	102
5.2. Pension Anděl.....	105
5.3. Ubytování „u Pastorků“.....	108
5.4. Hotel Vega.....	110
5.5. Statek U podkovy.....	112
5.6. Benchmarkinogé porovnání podniků.....	114
6 OVĚŘENÍ VÝZKUMNÝCH PŘEDPOKLADŮ.....	120
7 PŘÍNOSY DISERTAČNÍ PRÁCE.....	123
7.1. Přínos pro teoretické poznání.....	123
7.2. Přínos pro praktické poznání.....	123
7.3. Přínos pro vzdělávací a výzkumnou činnost fakulty.....	124
8 NÁSTIN DALŠÍHO POKRAČOVÁNÍ PRÁCE.....	125
9 ZÁVĚR.....	126
Seznam použité literatury.....	128
Použité internetové zdroje.....	132

SEZNAM ODBORNÝCH PUBLIKACÍ AUTORKY	136
CURRICULUM VITAE	138
Přílohy práce	140
Příloha A: Model trvale udržitelného cestovního ruchu – principy a hodnoty. .	141
Příloha B: Vývoj vybraných makroekonomických ukazatelů v ČR 2003-2010. (ČSÚ)	142
Příloha C: Spotřeba domácího cestovního ruchu v ČR v mil. Kč. (ČSÚ)	143
Příloha D: Platební bilance Česka pro služby v cestovním ruchu	144
Příloha E: Domácí nabídka a spotřeba vnitřního cestovního ruchu podle produktů v ČR v roce 2010 . (ČSÚ)	145
Příloha F: Ukázka přípravného pracovního listu pro praktická šetření	146

SEZNAM TABULEK

Tab. 1. Charakteristiky tvrdého a slabého ekoturismu. [62, s. 195]	28
Tab. 2. Ekonomické indikátory travel udržitelného rozvoje podle Agendy 21....	42
Tab. 3. Poplatky za využívání ekoznačky EU. [80]	51
Tab. 4. Poplatky za využívání značky Ekologicky šetrný výrobek/služba. [80] .	54
Tab. 5. Hlavní rozdíly mezi ISO 14001 a EMAS. [80].....	59
Tab. 6. Množství odpadu vytvořeného na různých místech EU - kg/osoba - všechny NACE aktivity včetně domácností podle Eurostatu.	84
Tab. 7. Ukazatele udržitelného cestovního ruchu pro měření v podnicích.	97
Tab. 8. Vstupní informace podniku: Pension Růža. (vlastní zpracování).....	104
Tab. 9. Měření udržitelnosti v podniku: Pension Růža.(vlastní zpracování)	104
Tab. 10. Vstupní informace podniku: Pension Anděl. (vlastní zpracování)	106
Tab. 11. Měření udržitelnosti v podniku: Pension Růža.(vlastní zpracování) ...	107
Tab. 12. Vstupní informace podniku: U Pastorků. (vlastní zpracování).....	109
Tab. 13. Měření udržitelnosti v podniku: U Pastorků.(vlastní zpracování)	109
Tab. 14. Vstupní informace podniku: Hotel Vega. (vlastní zpracování).....	111
Tab. 15. Měření udržitelnosti v podniku: Hotel Vega.(vlastní zpracování)	111
Tab. 16. Vstupní informace podniku: U podkovy. (vlastní zpracování)	113
Tab. 17. Měření udržitelnosti v podniku: U podkovy.(vlastní zpracování)	114
Tab. 18. Shrnutí vstupních informací podniků cestovního ruchu	116
Tab. 19. Shrnutí všech ukazatelů podniků cestovního ruchu.	117
Tab. 20. Vyhodnocení porovnání čtyř podniků cestovního ruchu.....	118

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1. Trvale udržitelný rozvoj a jeho pilíře [18, s. 8].....	20
Obr. 2. Schéma „tří P“ - planeta, lidé, zisk. [70].....	25
Obr. 3. Ekonomie cestovního ruchu [38].....	29
Obr. 4. Model dopadů turismu na ekonomické veličiny [105].....	34
Obr. 5. Systém indikátorů DPSIR.[116]	38
Obr. 6. Logo Standardu odpovědné firmy. [72]	48
Obr. 7. Ekoznačení EU. [80].....	49
Obr. 8. Logo ekologicky šetrné služby. [80].....	52
Obr. 9. Některé ekoznačky používané v EU. [80]	53
Obr. 10. Náhled loga Green Globe. [86].....	57
Obr. 11. Model 4 kvadrantů. [68].....	68
Obr. 12. Benchmarkingový proces. [113].....	70
Obr. 13. Model spotřeby zdrojů cestovního ruchu /black box/.....	89
Obr. 14. Vzájemný vliv jednotlivých pilířů udržitelnosti (vlastní zpracování). ..	91
Obr. 15. Schéma vztahu a vlivů jednotlivých faktorů jako východisko pro vytvoření systému ukazatelů udržitelnosti. (vlastní zpracování)	94
Obr. 16. Porovnání vybraných ukazatelů udržitelnosti v pěti podnicích cestovního ruchu. (vlastní zpracování).....	119
Obr. 17. Porovnání vybraných ukazatelů udržitelnosti v pěti podnicích cestovního ruchu. (vlastní zpracování).....	119

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

CO ₂	Oxid uhličitý
CR	Cestovní ruch
CSR	Corporate Social Responsibility
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
HDP	Hrubý domácí produkt
EFA	European Free Alliance
EIA	Environmental Impact Analysis
EMAS	Program systému environmentálního řízení a auditu
EMS	Systém environmentálního managementu
EU	Evropská unie
ISO	International Organization for Standardization
LBG	London Benchmarking Group
MMR	Ministerstvo pro místní rozvoj
NO ₂	Oxid dusičitý
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
OSN	Organizace spojených národů
PSR	The Pressure-State-Response System
SO ₂	Oxid siřičitý
SOF	Standard odpovědná firma
TIES	The International Ecotourism Society
TSA	Tourism Satellite Account
UCR	Udržitelný cestovní ruch
UNEP	United Nations Environment Programme
UNWTO	World Tourism Organization
WTO	World Trade Organization
WTTC	World Travel and Tourism Council
ŽP	Životní prostředí

ÚVOD

Cestovní ruch je odvětvím, které stále více přispívá do příjmů jednotlivých států světa. Zároveň s růstem životní úrovně obyvatelstva roste i potřeba cestování a poznávání nového. Už přestává stačit jedna dovolená ročně, jezdí se na dvě až tři. Cestování také není jen vymožeností bohatých vrstev. Mohlo by se zdát, že se svět stává menším. Zkracují se doby potřebné pro překonání vzdáleností, zvyšuje se rychlost, roste počet informací, které jsou dostupné široké veřejnosti. To vše má za příčinu vyšší spotřebu nejen samotných statků a služeb, ale především surovin a zdrojů, které jsou potřebné k jejich tvorbě.

Není se proto čemu divit, když se otázky udržitelného života a spotřeby dostávají do popředí zájmu nejen takzvaných „zelených“ spotřebitelů, ale všech uvědomělých obyvatel. Finanční krize, umocněná sociálními a ekologickými problémy a zvyšujícím se pocitem zodpovědnosti spotřebitelů, mění ekonomické a podnikatelské prostředí. Zákazníci své peníze daleko více směřují k nákupům zboží, u kterého vnímají hodnoty přesahující jeho finanční cenu. Spotřebitelé z každého zakoupeného výrobku nebo služby požadují stále větší hodnoty.

Otázky udržitelnosti se tak dostávají i do samotného cestovního ruchu v podobě tzv. udržitelného cestovního ruchu. Udržitelný turismus a jeho rozvoj bývá stavěn obvykle jako protiváha masového turismu, což však není zcela přesné. Masový turismus může být v řadě případů daleko šetrnější než turismus individuální (např. turismus v relativně ohraničených rezortech a individuální turismus v chráněných oblastech). Navíc je zcela nereálné měnit charakter destinací z masových na určité exkluzivní destinace, ale spíše usměrnění masového turismu v případě překročení únosných hranic.

Koncept trvale udržitelného rozvoje není novinkou. Byl zde již před několika lety, například v podobě ochrany přírody, záchrany nebo konzervování zdrojů. Tyto koncepty měly vždy za svůj cíl prevenci destrukce žádoucích přírodních podmínek a druhů. V dnešní době existuje shoda v tom, že máme k dispozici omezené množství zdrojů a že je potřeba tyto zdroje využívat s rozmyslem. Existují například státem dané limity rozvoje v různých oblastech, co se týká kvantitativního růstu některých veličin. Ovšem neexistuje již shoda v tom, kolik těchto zdrojů vlastně lidstvo k dispozici má, a na jak dlouho tyto zdroje musí vydržet.

Vlivem mohutného nekoordinovaného rozvoje cestovního ruchu v určitých lokalitách může docházet k poškozování životního prostředí, nadměrnému využívání přírodních zdrojů, zejména neobnovitelných. Hrozí i vznik konfliktních situací mezi domácím obyvatelstvem a návštěvníky, například z důvodu odlišných zvyklostí a způsobu chování. Nejen pro tyto důvody je nezbytné se i v oblasti cestovního ruchu zabývat otázkou jeho udržitelného rozvoje.

Předkládaná disertační práce se věnuje teoretickému vymezení udržitelného cestovního ruchu. Poté jsou definovány pojmy jako je trvalá udržitelnost, její vývoj a měření cestovního ruchu na základě benchmarkingového porovnávání. Několik kapitol vymezuje možnosti certifikací, standardů a jiných udělovaných značek pro podniky poskytující služby.

Hlavní část práce je věnována tvorbě systému ukazatelů pro měření udržitelnosti v podmínkách podniků cestovního ruchu. Stěžejní částí je určení zdrojů, které jsou v rámci cestovního ruchu spotřebovány a jejich přeměně či znehodnocení. Poté jsou definovány subsystemy udržitelnosti a je provedeno ověření v praxi pomocí případových studií, kde jsou u vybraných podniků v rámci benchmarkingu porovnávány jednotlivé parametry. Tímto je mimo jiné verifikováno, zda jsou ukazatele pro praxi relevantní a pro podniky přínosné.

Cílem práce není hodnocení jednotlivých podniků z hlediska toho, zda jsou nebo nejsou řízeny v rámci udržitelných principů, ale jde o nastavení ukazatelů pro praktická měření v podnicích a srovnání pomocí benchmarkingu.

1 SOUČASNÝ STAV ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY

První kapitola této disertační práce seznamuje s východisky zpracovávaného tématu, s teoretickým základem, definicemi a souvislostmi, jež existují mezi jednotlivými oblastmi udržitelného cestovního ruchu.

Cestovní ruch je oborem, který se rozvíjí rychlým tempem. Podniky, operující na tomto trhu musí respektovat a ideálně předpovídat trendy, které se zde vyskytují. Jedním z těchto trendů, ať už chceme nebo ne, je také udržitelnost (anglicky sustainability), která je základní podmínkou pro fungování naší planety v budoucích letech. Se zvýšenou životní úrovní, a tím i zájmem o cestování, přichází i větší potřeba primárních zdrojů, trvalé poškozování přírody a další negativní důsledky pro různá odvětví. To je také důvodem, proč vznikla nová koncepce cestovního ruchu, kterou nazýváme udržitelný cestovní ruch. Než se bude práce věnovat udržitelnému cestovnímu ruchu, je potřeba definovat samotný cestovní ruch.

1.1. Definice cestovního ruchu

Nejnámější definici cestovního ruchu uvádí celosvětová organizace World Travel Organization (dále UNWTO), která definuje turismus jako: „*činnost člověka, který cestuje a zůstává na místech jiných, než je jeho obvyklé působiště po ne více než 1 rok pro zábavu, podnikání a ostatní důvody.*“ Jsou zde vyloučeny výlety v rámci běžného místa pobytu, pravidelné a časté výlety mezi domovem a prací a ostatní výlety rutinního charakteru. [110]

Někteří lidé nepovažují cestovní ruch za samostatné odvětví, ale za činnost, která se spojuje činnostmi jiných odvětví, kterými jsou ubytování, stravování a doprava. Je potřeba vzít v úvahu fakt, že cestovní ruch je sektor ekonomiky, který opravdu zahrnuje několik různorodých oblastí. Vyskytují se zde veškeré typy dopravy a dopravních společností, stravovacích zařízení, ubytovacích zařízení, zábavních firem, míst a parků, historických památek, zprostředkovatelských společností, apod.

Tento sektor ekonomiky je velmi závislý na životním standardu země, růstu ekonomického blahobytu a období v roce. Podmínkou pro jeho vznik je mír. Pro vznik cestovního ruchu je také nezbytnou podmínkou volný čas. Podle některých názorů je cestovní ruch pouze podmnožinou volného času. Podle Collina (1994) je odvětví služeb pro využití volného času souborem „*firem, poskytujících zboží a služby využívané lidmi během jejich volného času (dovolené, kina, divadla, zábavní parky, atd.)*.“ Hranice mezi cestovním ruchem, službami pro volný čas a ubytovacími a stravovacími službami se v dnešní postmoderní době stírají. Jde o jev, který ovlivňuje poptávku i nabídku v cestovním ruchu. [17]

Znalosti v cestovním ruchu mají multi-dimenzionální obsah. Z každé z disciplín si turismus vybral nějakou část, která přispívá k jeho vývoji. Jafari a Aaser (1988) zařazují následující disciplíny mezi ty, které nejvíce ovlivňují turismus: ekonomika,

antropologie, geografie a zábava (volný čas). [14]

Etymologicky je slovo turismus složeno z „tour“, což je z latinského „tornare“ a řeckého „tornos“, které znamená kruhový pohyb okolo centrálního bodu nebo osy. Tento význam se v moderní angličtině změnil v „otočení jednoho“. Přípona „ism“ je definována jako akce nebo proces, také jako typické chování nebo kvalita. [11, 12]

Turismus byl definován a redefinován mnoha vládami, akademiky ve spojení s ekonomikou, sociologií, kulturní antropologií a geografii. Ekonomové se zaměřují na příspěvek cestovního ruchu ekonomice dané země, ekonomickému rozvoji destinační oblasti, na nabídku a poptávku v oblasti turismu, zahraniční výměnu peněz, vyrovnanou platební bilanci, zaměstnanost a jiné monetární faktory.

Podle UNWTO (1998) je turismus jedním z pěti nejvíce exportovaných kategorií pro 83% zemí a hlavním zdrojem cizí měny pro 38% z nich. Velikost přímých příjmů země záleží na třech proměnných: (1) počet návštěvníků, (2) obvyklá délka pobytu, (3) průměrný denní výdaj. [110]

Cestovní ruch má jak pozitivní, tak také negativní dopady na mnoho oblastí. Tyto dopady byly dokumentovány mnoha vědci – Bryden 1973, Archem 1977, Eadington a Redman 1991, Trkne 1999, Tisdell 2000, Vogel 2001. Dopady cestovního ruchu záleží na množství a vlastnostech každého z turistů. Jde o počet dnů strávených na místě, formě turismu, zvolené dopravě, apod. V ekonomii má měření dopadu dlouhou historii, do které však nejsou započítávány dopady na životní a sociální prostředí. Chybí převážně analýzy druhotných a terciárních efektů. Těžkosti způsobuje také kvantifikace těchto dopadů na turismus. Tam, kde jsou počty turistů příliš velké, se tradičně vyvíjela tendence negativní dopady minimalizovat. V rámci marketingu se například objevil nový přístup, tzv. demarketing. Je to typ marketingu, který si klade za cíl odrazení zákazníků od kupování určitého produktu. [11]

Se změnou posledních let přišlo zjištění, že předchozí vývoj a růst sebou přinesl mimo jiné negativní dopady na životní prostředí. Některé dopady je již možné pozorovat, jiné se projeví až časem. Za všechny lze nyní jmenovat globální oteplování, zmenšení ozónové vrstvy, ztráta biodiverzity apod. Nedostatek zájmu a pokroku by mohl znamenat, že pokud se pozornost nepřesune do této oblasti, nemůžeme čekat žádné pozitivní pokroky. [11]

„Cestovní ruch může napomáhat takovému rozvoji, který stabilizuje ráz a funkce krajiny, posiluje kulturní identitu i sociální vazby místní komunity a má pozitivní vliv na místní ekonomiky.“ [111] Na stimulaci cestovního ruchu ve směru ekologicky šetrného rozvoje je vytvářen tlak především v chráněných územích. [111] *„Turismus má zcela jedinečné postavení v tom smyslu, že je schopen stát se ekonomickým i sociálním přínosem pro místní komunity a má zároveň prostředky udržovat a chránit životní prostředí. Za udržitelnost jsou ovšem odpovědní všichni zúčastnění aktéři.“* [107]

1.2. Pojem trvalá udržitelnost

Trvalá udržitelnost, jak je česky překládáno, vychází z anglického pojmu „sustainability“, což není přesným překladem. Snad také proto se v posledních letech přestal používat přívlástek „trvalá“ a je mluveno pouze o udržitelnosti jako takové. Důvodem je také fakt, že není možné zaručit, že něco bude trvale udržitelné.

Pojem trvalé udržitelnosti, který podle Bramwella a Laneho [60] vyvstal poprvé v roce 1973, se dostal do popředí zájmu v roce 1980 a pozdějších letech. UNWTO hrálo důležitou roli při formulování trvale udržitelného cestovního ruchu. První mezník představovala deklarace Manila (1980), která poukazovala na to, že zdroje nemohou zůstat nekontrolovány. Je potřeba si uvědomit, že veškeré zdroje mohou být v budoucnu ztraceny nebo zničeny. Od roku 1994 byl trvale udržitelnému rozvoji věnován velký prostor. Tento však v současné době poklesl. Ani firmy ani zákazníci nevěnují trvalé udržitelnosti velkou pozornost. Opakem jsou však diskuze na globální úrovni, kde udržitelnost rozvoje hraje čím dál větší roli.

Zelené otázky a aktivity jsou v módě od osmdesátých a devadesátých let minulého století nejenom v Evropě. *„Jde o zastřešující termín, pod který lze zahrnout nesčetné množství myšlenek a námětů. Dosud však neexistuje všeobecná shoda v tom, co je jejich podstatou.“* Mezi zelené otázky lze zahrnout například starost o zdroje vody, energie, recyklaci, zájem o životní prostředí, vzhled krajiny, otázky zdravého životního stylu, ochranu zvířat, apod. *„V průmyslu cestovního ruchu se však projevuje zájem spíše o širší otázku trvalé udržitelnosti, o které mluví Brundtlandská zpráva z roku 1987.“* [17]

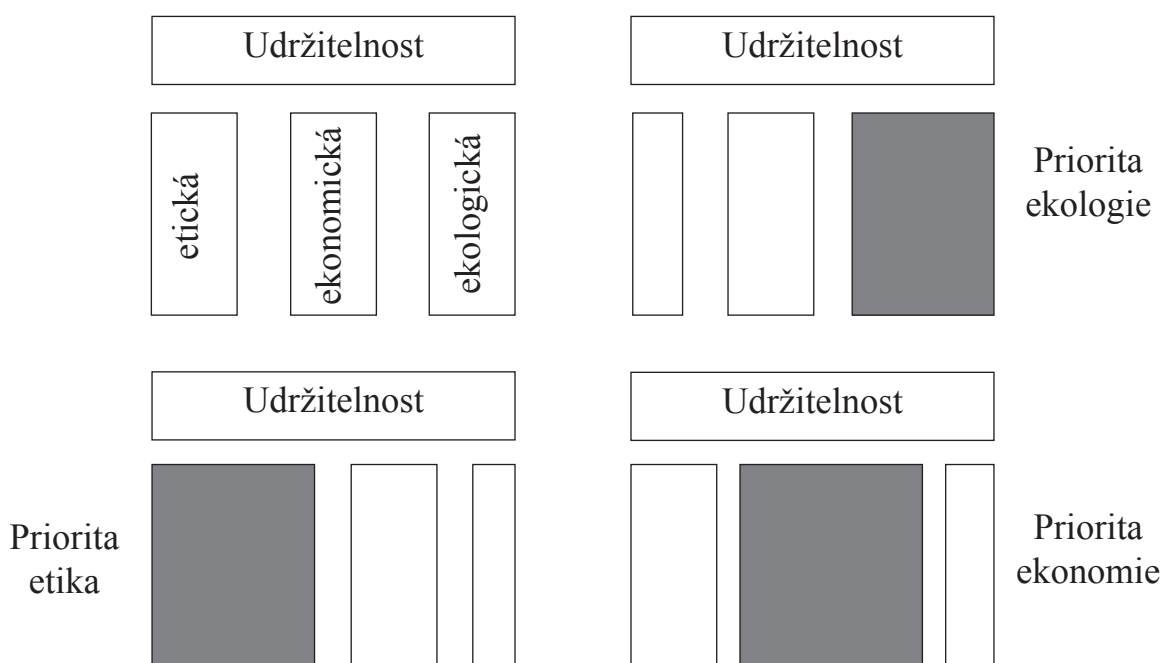
Brundtlandova zpráva s primárním názvem „Our Common Future“, která byla pojmenovaná podle předsedy WCED, je výsledkem práce WCED komise. Představuje mimo jiné historický milník v mezinárodním environmentálním právu, protože nastavuje pohled na spojení ekonomického rozvoje a zachování přírody právě konceptem udržitelného rozvoje. Udržitelný rozvoj je v Brundtlandově zprávě „Our Common Future“ (1987) obecně popsán jako rozvoj, který uspokojuje potřeby současných generací bez narušení možnosti uspokojovat potřeby generací příštích, avšak bez bližšího určení a návaznosti na ekonomické činnosti a odvětví. Udržitelný rozvoj zahrnuje tři oblasti – ekologickou, ekonomickou a sociální, přičemž v rámci sociální oblasti jsou řešeny kulturní aspekty udržitelnosti. *„Trvalá udržitelnost se nezabývá pouze životním prostředím, ale spíše vztahem mezi životním prostředím, společností a ekonomickými systémy.“* [11, 17, 18, 56, 62]

Eber (2002) říká, že trvale udržitelný rozvoj obhájí široké užívání a udržování zdrojů tak, abychom získali jejich dlouhodobou životnost. Trvale udržitelný rozvoj reprezentuje možnost kontinuálního ekonomického rozvoje. Snaží se o udržení environmentálních, socio-kulturních a ekonomických zdrojů země pro potřeby budoucích generací. [62]

Dalším dokumentem, který se věnuje pojmu trvalé udržitelnosti, je také Agenda 21, která vznikla spoluprací tří organizací – WTO, WTTC a Earth Councilu. Jak

konstatovali Archer, Cooper a Ruhanen [11] koncept trvale udržitelného rozvoje má dlouhou historii v oblasti managementu zdrojů a stal se akceptovaným termínem v oblasti turismu. Je to často debatovaný pojem s definovanými argumenty. V minulosti byla trvalá udržitelnost velmi málo uznávána, ale s rostoucím tlakem na stále větší zodpovědnost cestovního ruchu, je stále těžší vidět, že by krátkozraké pohledy na využívání zdrojů mohly v budoucnu uspět.

Koncept trvalé udržitelnosti může být vizualizován pomocí metafory klasické architektury: štít, podporovaný třemi sloupy, které reprezentují ekologický, etický a ekonomický podíl. Sloupy však nejsou stejné svou velikostí. V daném vývojovém kontextu a čase, musí být jeden z nich upřednostněn. K zajištění trvale udržitelného rozvoje musí být každému ze sloupů dána určitá pozornost. Viz. obr. 1 [18].

Obr. 1. Trvale udržitelný rozvoj a jeho pilíře [18, s. 8]

O trvalé udržitelnosti bylo napsáno mnoho také v souvislosti s konferencí v Riu de Janeiro v červnu 1992. Představitelé zúčastněných zemí na konferenci (včetně tehdejšího Československa) přijali několik významných dokumentů, které mají být vodítkem při naplňování principů udržitelného rozvoje v jednotlivých zemích, na všech úrovních veřejné správy a ve všech sektorech. Jsou to tyto dokumenty:

- Deklarace z Rio de Janeiro o životním prostředí a rozvoji: představuje nejobsáhlejší soubor principů trvalé udržitelnosti
- Rámcová úmluva Spojených národů o změně klimatu
- Úmluva o biologické rozmanitosti: Cartagenský protokol o biologické bezpečnosti vstoupil v platnost v září 2003
- Prohlášení k principům globální dohody o využívání, ochraně a trvale udržitelném rozvoji všech typů lesů

- Agenda 21: komplexní návod globálních akcí, které mohou poznamenat nebo ovlivnit přechod na udržitelný rozvoj

Zásadním způsobem ovlivnila problematiku udržitelného rozvoje Deklarace konference o životním prostředí a rozvoji. Následující odstavec cituje některé zásady této deklarace.

Zásada první: *„Lidské bytosti stojí v ohnisku zájmu o trvale udržitelný rozvoj. Mají právo na zdravý a produktivní život, který je v souladu s přírodou.“*

Zásada třetí: *„Právo na rozvoj musí být naplňováno tak, aby odpovídalo potřebám současných a budoucích generací, pokud jde o stav životního prostředí.“*

Zásada čtvrtá: *„V zájmu dosažení trvale udržitelného rozvoje musí ochrana životního prostředí tvořit nedílnou součást procesu rozvoje a nemůže být chápána odděleně.“*

Zásada osmá: *„S cílem dosáhnout udržitelného rozvoje a lepší kvality života pro všechny lidi by státy měly omezit a vyloučit neudržitelné modely výroby a spotřeby a zavádět vhodná demografická opatření.“*

Zásada dvanáctá: *„Státy by měly spolupracovat s cílem vytvořit opěrný a otevřený mezinárodní ekonomický řád, který by vedl ve všech zemích k ekonomickému růstu a trvale udržitelnému rozvoji, a tím by umožnil lepší řešení problémů poškozování životního prostředí. Ekologicky cílená opatření v obchodní politice by neměla být prostředkem svévolné nebo neoprávněné diskriminace nebo skrytého omezování mezinárodního obchodu. Je třeba se vyhýbat jednostranným akcím, jejichž cílem je vypořádat se s ekologickými dopady, které jsou mimo jurisdikci dovážející země. Environmentální opatření řešící globální ekologické problémy nebo problémy přesahující hranice států by měla být pokud možno přijímána na základě mezinárodního konsensu.“*

Zásada dvacátá: *„Ženy sehrávají důležitou úlohu v péči o životní prostředí a v rozvoji. Jejich plné uplatnění je tedy zásadní podmínkou pro dosažení trvale udržitelného rozvoje.“*

Jestliže analyzujeme Deklaraci z Ria de Janeira, můžeme dospět k závěru, že základními prvky lidské dimenze trvalé udržitelnosti jsou (čísla v závorkách se vztahují k jednotlivým principům Deklarace):

- lidský rozvoj (1),
- starost o lidské zdraví (1),
- odstranění chudoby (5),
- rozumná demografická politika (8).

Ekonomický rozměr má potom tyto hlavní elementy:

- integrace ochrany životního prostředí do procesu ekonomického rozvoje (4),
- změna neudržitelných vzorců spotřeby (8),
- nové technologie (7, 9),
- otevřený ekonomický systém, spravedlivé podmínky mezinárodního obchodu (12),
- zvláštní situace rozvojových zemí (6),

- internalizace nákladů spojených s ochranou životního prostředí a užívání ekonomických nástrojů (16),
- princip znečišťovatel platí (16).

Transformace k trvale udržitelnému rozvoji je proces globálního rozsahu a je po všech stránkách nesmírně náročný. Význam informací byl uznán i v Agendě 21, v níž je otázce informací věnována kapitola 40. Zaměřuje se především na informace kvantitativního charakteru, které by měly přinést spolehlivé měřítko, jak se postupuje v předpokládaném směru a zda postup odpovídá koncepcím trvalé udržitelnosti.

V paragrafu 40.4 Agendy 21 se píše: *“Všeobecně používané indikátory, jako je například hrubý národní produkt nebo údaje o jednotlivých přírodních zdrojích či míře znečištění, neindikují dostatečně jasně, do jaké míry je nastoupena cesta směrem k trvale udržitelnosti. Nepoužívá se metod, které by hodnotily interakce mezi rozvojem v jednotlivých sektorech, jako je životní prostředí, růst populace, sociální a ekonomické otázky. Tyto metody zatím nejsou k dispozici. Je třeba vytvořit indikátory trvale udržitelného rozvoje tak, aby se postupně vytvořila pevná základna pro rozhodovací procesy na všech úrovních a aby se tak přispělo k dosažení trvalé udržitelnosti integrovaných systémů životního prostředí a rozvoje.”* [109] Z tohoto požadavku také vychází tato práce. Klade si za cíl vytvoření systému pro potřeby měření udržitelného cestovního ruchu.

Kvantitativní informace pro trvale udržitelný rozvoj by se měly uplatnit ve všech fázích a na všech úrovních rozhodovacího procesu. Tento rozhodovací proces se uskutečňuje v různých geografických měřítcích: v obcích, na úrovni regionů, jednotlivých států i na úrovni mezinárodní. Z tohoto důvodu bude potřeba vytvořený systém aplikovat na více subjektů.

Z požadavků Agendy 21 vychází také dokument s názvem Místní Agenda 21. Místní Agenda 21 je nástroj pro uplatnění principů udržitelného rozvoje na místní a regionální úrovni. Je to proces, který prostřednictvím zkvalitňování správy věcí veřejných, strategického plánování (řízení), zapojování veřejnosti a využívání všech dosažených poznatků o udržitelném rozvoji v jednotlivých oblastech zvyšuje kvalitu života ve všech jeho aspektech a směřuje k zodpovědnosti občanů za jejich životy i životy ostatních bytostí v prostoru a čase.

Detailnější je v této souvislosti dokument Místní Agenda 21 pro cestovní ruch, který považuje za klíčové v rámci strategie udržitelného cestovního ruchu přesně určit ekonomické, sociální a ekologické vlivy cestovního ruchu, navrhnout měřitelné indikátory a provádět jejich (pravidelný) monitoring. Dokument dále uvádí, že místní úřady by měly zahrnout cestovní ruch do svého plánování a pamatovat na něj v souvislosti s uplatňovanými nástroji řízení, např. územní plánování. [81] Z prostorového pohledu Místní Agenda 21 naznačuje, jaké aspekty cestovního ruchu by se měly sledovat na lokální úrovni.

1.3. Udržitelný cestovní ruch

Udržitelný cestovní ruch je aplikací principů trvalé udržitelnosti do oblasti cestovního ruchu. Je to koncept turismu, který spojuje potřeby dnešní generace a budoucích generací. Přitom podtrhuje potřeby minimalizace negativních dopadů a maximalizace pozitivních dopadů pro společnost, prostředí i jiné oblasti. Zájem cestovního ruchu o pojem udržitelnosti je dán logicky. Cestovní ruch totiž využívá ke svému produktu zdroje z okolního prostředí – jak fyzické, tak i lidské.

Podle agentury Czech Tourism *„Trvale udržitelný rozvoj cestovního ruchu lze definovat jako takový, který zabezpečuje zajištění současných potřeb účastníků cestovního ruchu a přitom pomáhá rozvoji území. Spřihlédnutím k šetrnému využívání přírodních a kulturních hodnot vede k dlouhodobé prosperitě dané oblasti.“*

Rozvoje udržitelného cestovního ruchu se věnuje také UNWTO. Jedním z hlavních úkolů, které si vytyčila, je zmírnění chudoby rozvojových zemí díky udržitelnému rozvoji cestovního ruchu. UNWTO věří, že cestovní ruch, který se rozvíjí v mezích udržitelnosti a přináší skutečný užitek obyvatelům rozvojových zemí, může celkově prospívat budoucnosti celého světa. *„Pravidla pro udržitelný cestovní ruch a jeho řídicí praktiky jsou aplikovatelné na všechny formy cestovního ruchu ve všech typech destinací (turistických cílů) a to včetně masového cestovního ruchu a různých specifických segmentů. Principy udržitelnosti se vztahují k environmentálním, ekonomickým a socio-kulturním aspektům rozvoje cestovního ruchu a nezbytností je dosažení vyváženého poměru všech těchto tří dimenzí tak, aby bylo dosaženo dlouhodobého účinku.“* [110]

Koncept udržitelnosti vznikl z názoru, že existuje „zelený“ zákazník, který chce kupovat produkty šetrné k životnímu prostředí i k lidské společnosti. Představa o homogenní skupině zelených zákazníků je však zavádějící a nesprávně zjednodušující. Právě tato skupina zákazníků je nejvíce různorodá ve své podstatě. Podle Hornera a Swarbrooka lze odlišit světle zelené a tmavě zelené typy zelených zákazníků podle jejich zájmu o zelené otázky. [17]

„V srdci udržitelného cestovního ruchu je sada implicitních hodnot k dosažení integrace ekonomických, sociálních a kulturních cílů.“ říká o udržitelném cestovním ruchu Wight [11]. Bukowski (1976) definuje trvale udržitelný cestovní ruch jako *„turismus, který vědomě využívá a šetří zdroje k tomu, aby získával výhody z jejich dlouhodobé životnosti.“* Cater [11] upozorňuje na možné nebezpečí plynoucí z potřeb udržitelného konceptu. Co z jedné strany vypadá jako trvale udržitelný koncept, z druhé strany nemusí vypadat stejně.

Jak napsal Botterill (1991): *„konzumenti turismu rostou v číslech i dopadu“*. Jurowski (2002) k tomu dodává, že trvale udržitelný cestovní ruch začíná být interní součástí kurikula cestovního ruchu. Teo (2002) pozoruje globalizaci jako zvýšenou nutnost pro koncept trvale udržitelného turismu. *„Jeho globální procesní dopad na turismus na lokální úrovni je moderován řadou procesů a vztahů, které ovlivňují, zda bude trvale udržitelný turismus úspěšný nebo ne.“* [17]

Anglická turistická rada (English Tourism Council) vymezuje udržitelný cestovní ruch jako: „řízení vlivů turistického ruchu na prostředí, veřejnost a ekonomiku zajišťující, že efekty budou spíše pozitivní než negativní ve prospěch budoucích generací. Je to manažerský přístup, který se týká všech typů turistického ruchu, nehledě na to, zda probíhá ve městech, velkoměstech, venkově nebo na pobřeží.“ [78]

WTO nabízí ekonomicko-environmentální vymezení: „Udržitelný cestovní ruch je schopnost destinace udržet si potenciál konkurence v soutěži s novými, historicky méně využívanými destinacemi, přitáhnout první i opakované návštěvníky, podržet si kulturní jedinečnost, být v rovnováze s životním prostředím“. [38]

Udržitelný cestovní ruch stojí na několika principech. Prvním z nich je zachování zdrojů. Udržitelný rozvoj je spojován se životností nejen environmentálních zdrojů, ale také ekonomických, sociálních a kulturních zdrojů. Druhým principem je budoucnost. To znamená budoucnost dalších generací, které by mohly profitovat ze zdrojů, příležitostí i možností, které by měli trvat, co nejdéle. Třetím principem je spravedlnost. Někteří argumentují, že je nutné zachovat fair play při rozdělování ekonomických, sociálních, kulturních a environmentálních užitků a nákladů za lidskou činnost. [11]

Vědci také definovali kritické oblasti v udržitelném cestovním ruchu [13]:

- Definice relevantní populace / komunity: Pro koho je udržitelný rozvoj?
- Definice časového horizontu: Může něco trvat navždy?
- Definice dimenzí udržitelnosti: Co to znamená být udržitelný? Týká se to přírody, kulturní identity, ekonomického prospěchu nebo sociální stability?
- Definice hodnot společnosti, které podtrhují udržitelný rozvoj.

Zjištění, zda je něco udržitelného nebo ne, lze udělat jen v retrospektivě. Jsou používány často metody cost-benefit analýzy a EIA (Environmental Impact Analysis), které jsou často využívány pro rozhodování. Dlouhodobý monitoring je důležitý pro management a strategické řízení. [60]

S požadavkem na udržitelnost v cestovním ruchu přichází zásadní změna pro manažery podniků cestovního ruchu. Zatímco dříve byla cílem maximalizace ekonomických zisků, do budoucna bude stále důležitější potřeba vyváženosti všech tří aspektů - ochrany životního prostředí, přínosů pro lidskou společnost a stabilního ekonomického růstu.

Tento požadavek znázorňuje schéma „tří P“ – PLANET – PEOPLE – PROFIT (planeta – lidé – zisk), jehož autorem je prof. Donald Hawkins z George Washington University v New Yorku. [70]

Obr. 2. Schéma „tří P“ - planeta, lidé, zisk. [70]

Charakteristika udržitelného turismu [9]:

1. podporuje integritu místa
2. zvýhodňuje rezidenty
3. zachovává zdroje
4. respektuje místní kulturu a tradice
5. nezneužívá „své“ produkty
6. preferuje kvalitu před kvantitou
7. znamená opakování cest

1.3.1. Vybrané formy udržitelného cestovního ruchu

Podle některých autorů existují formy cestovního ruchu, které mají udržitelnou podobu ze své podstaty. Následující kapitola představí některé z nich.

Venkovský cestovní ruch je typem cestování v souladu s přírodou, krajinou a venkovským prostředím. Je při něm využíván společenský, kulturní a materiální prostor venkova. [5] V Česku se jedná o tradiční chataření a chalupaření, jež má na mnoha místech masovou podobu a druhá forma představuje jednorázové pobyty na venkově. Tato forma u nás zatím není moc rozšířena. [5]

Charakteristika tohoto typu spočívá ve znovuobjevení venkovských krás, návratu člověka k přírodě a odlehčení měst a jejich infrastruktury. Venkovský cestovní ruch je považován za produkt udržitelného cestovního ruchu neboli šetrné formy cestovního ruchu. Tento druh cestovního ruchu splňuje harmonický ekonomický, sociální a ekologický rozvoj, a to při uspokojování požadavků současné generace s ohledem na zachování zdrojů i pro generace budoucí.

Venkovský cestovní ruch představuje soubor činností spojených s cestováním a pobytem osob ve venkovském prostředí, které s sebou přináší mnohá specifika. Jedná se především o snahu žít v souladu s přírodou (poznání, ochrana) prostřednictvím rekreačních aktivit v dané oblasti. Dalším specifikem venkovského cestovního ruchu je odklon od hektického městského života k poklidnému venkovskému, především zemědělskému, způsobu života. [12, 15] Venkovská turistika představuje alternativní podnikatelskou činnost šetrnou k životnímu prostředí, zároveň umožňuje stabilizaci venkovského obyvatelstva prostřednictvím tvorby pracovních příležitostí, především pro ženy, což zmírňuje odliv obyvatel do městských center za prací. Dalšími pozitivními dopady rozvoje turistiky ve venkovských oblastech jsou příliv kapitálu, rozvoj malého a středního podnikání, tvorba příjmů zemědělského hospodářství, zhodnocení nemovitostí, zvýšení životní a kulturní úrovně, zlepšení rozvoje společenského života a neopomenutelně rozvoj území a péče o krajinu. [53]

Rozvoj venkovského cestovního ruchu souvisí s rozvojem venkova, budováním pěších tras a cyklotras, farem s alternativním zemědělstvím, budováním místních muzeí, skanzenů, obnovením tradičních řemesel, budováním a obnovou menších ubytovacích zařízení a stravovacích zařízení atd. Venkovská turistika má mnoho podob, rozvíjí se například jako agroturistika, ekoturistika, ekoagroturistika, dobrodružný cestovní ruch, kulturní cestovní ruch.

Agroturistika je svou podstatou vázaná na zemědělské usedlosti a farmy. Nabízí se zde možnost výpomoci s prací na farmě a se zvířaty, jízda na koni, na kole, apod. Agroturistika nepřináší prospěch pouze podnikateli, který tuto činnost provozuje, ale má blahodárné účinky i pro obce, regiony a stát. Zkušenosti řady zemí (Irsko, Rakousko, Francie, Itálie, Španělsko, Portugalsko, Řecko apod.) svědčí o tom, že právě turistika dokáže podpořit ostatní odvětví národního hospodářství, resp. vyvolat ekonomické oživení celých regionů. Pro zemědělské podnikatelské subjekty je agroturistika doplňkovým zdrojem příjmů, což jim přináší existenční jistotu. Mohou výhodně zpeněžit jak své vlastní výrobky, tak i ubytovací kapacity a prostředí farmy. Tím si vytváří podmínky pro to, aby mohly hospodařit i na méně výnosných či dokonce ohrožených zemědělských farmách a podnicích. Provozování agroturistiky, zejména poskytování ubytovacích a stravovacích služeb, vyžaduje určitý stupeň vybavenosti zemědělské usedlosti, a tak se zvyšuje i celkový standard zemědělských domácností.

Díky agroturistice se zvyšuje vybavenost obcí, která je předpokladem pro rozvoj této formy venkovského cestovního ruchu. Zvyšují se také příjmy jak obyvatel obce, tak i obce samotné. Agroturistika je stimulem pro rozšíření výroby, protože se vytváří dodatečný odbyt zemědělských výrobků. Nejenže oživuje tradiční řemeslnou výrobu, ale oživuje a udržuje i folklórní a jiné tradice obce. Z gastronomických a jiných zvyklostí činí předmět nabídky. Přispívá také k využívání přírodního, kulturního a historického potenciálu obce i okolí, přičemž zachovává původní ráz krajiny v okolí obce.

V regionech i celém státě snižuje agroturistika nezaměstnanost a vytváří pracovní příležitosti v zemědělství, ale i v jiných oborech, jejichž služeb účastníci agroturistiky využívají. Tím stabilizuje osídlení venkova a napomáhá udržovat a obnovovat vesnické osídlení. Cestovní ruch se díky ní rozptyluje do větších územních celků, což je blahodárné pro životní prostředí. Pokud farmu navštěvují i zahraniční turisté, zvyšují se exportní aktivity státu.

Mezi negativní dopady agroturistiky patří přetěžování žen–farmářek, na kterých vedle práce v zemědělství spočívá i práce v oblasti agroturistiky (úklid, praní, podávání snídaně apod.). V úvahu lze vzít i možný negativní dopad na životní prostředí (poškozené polní cesty, rušení zvěře a stád apod.). Příliš velká návštěvnost a nepřizpůsobení se původní vesnické sociální struktuře může také znamenat zátěž a stres pro obyvatelstvo nebo se může odrazit v ekologii (např. odpady). V důsledku výstavby ubytovacích zařízení či dalších součástí infrastruktury cestovního ruchu může dojít k úbytku půdy.

Ekoagroturismus (ekoagroturistika) jedná se o agroturistiku provozovanou na ekologických farmách. Ekologická farma je místo, kde lidé žijí společně se zvířaty a rostlinami. Zvířata včetně krav, prasat, kuřat, koz a ovcí mají na ekologických farmách dostatek prostoru a jsou krmena vhodnou potravou. Ekologičtí zemědělci dělají vše pro to, aby pěstované rostliny byly zdravé a silné, k čemuž využívají především vstupy pocházející přímo z farmy, jako je půda, voda a hnůj. [53]

Ekoturismus (resp. ekoturistika) je provozována s maximální ohleduplností k životnímu prostředí a klade si za cíl vzdělávání návštěvníků v oblasti udržitelného rozvoje. Mezinárodní ekoturistická společnost (The International Ecotourism Society - TIES) definuje ekoturismus jako „zodpovědnou formu turismu do přírodních areálů, která chrání ŽP a udržuje prosperitu místních obyvatel. Ekoturistu charakterizujeme jako uvědomělého turistu, který minimalizuje své dopady na životní prostředí výběrem vhodné dopravy, upřednostňováním certifikovaných výrobků a služeb a šetrným chováním v destinaci. Upřednostňuje regionální výrobky a služby, čímž zároveň podporuje místní komunitu, má zájem o vzdělávání se v oblasti udržitelného rozvoje a je ochoten přispívat na ochranu přírody v navštívené oblasti.“ [108]

Existují dvě podoby ekoturismu – z angličtiny „hard“ a „soft“ verze nebo-li tvrdá a měkká forma/dimenze. Teoreticky je popisují práce vědců jako byl Laarman a Durst, Lindberg, Weaver. Prakticky je najdeme u Chapmana, Palacia a McCoola, Weavera a Lawtona. Obě formy popisuje následující obrázek. Tvrdý ekoturismus je forma alternativního cestovního ruchu, která zahrnuje malé skupiny ekoturistů, kteří se zúčastňují relativně dlouhých výletů do neznečištěných a nerušených oblastí/míst, kde jsou možnosti pro fyzické a mentální výzvy, zkušenosti atd. Tito turisté nejsou závislí na vybavení místa, kam směřují (obchody, hotely, restaurace apod.). Naopak měkký ekoturismus je spojený s více konvenčním turistickým prostředím, které zahrnuje méně vyzývavé možnosti/příležitosti jako krátkodobé komponenty vícestranných výletů. Preferují obvykle vyšší komfort a náročnější služby v místě pobytu. [62]

Ekoturismus ve své měkké formě je možné nalézt i jako produkt masového turismu. Příkladem mohou být různé americké rezervace, které jsou každý rok navštěvovány milióny turistů. Je samozřejmé, že poté je daleko těžší a náročnější tato místa udržovat ve své podstatě čisté a nezničené.

Geoturismus byl poprvé definován National Geographic jako „*turismus, který udržuje geografický charakter dané turistické oblasti a podporuje její životní prostředí, dědictví, estetiku, kulturu a prosperitu místních obyvatel*“ [96] Geoturista je charakterizován jako environmentálně uvědomělý turista, který má respekt k místní kultuře, jejím tradicím a zvykům, při nakupování dává přednost místním výrobkům a službám. V destinaci se zpravidla zdrží delší dobu, čímž také podporuje místní ekonomiku a je zaměřen na kvalitu, nikoli kvantitu prožitku. [38]

Komunitní cestovní ruch „*je druhem, jehož nabídka je založena na aktivitách místních obyvatel, tradicích, zvycích, kultuře, místních řemeslech a jeho realizace vychází z místní ekonomické struktury a infrastruktury*“. Je založen na komunitním plánování, vnější investor zde figuruje maximálně jako konzultant. [108]

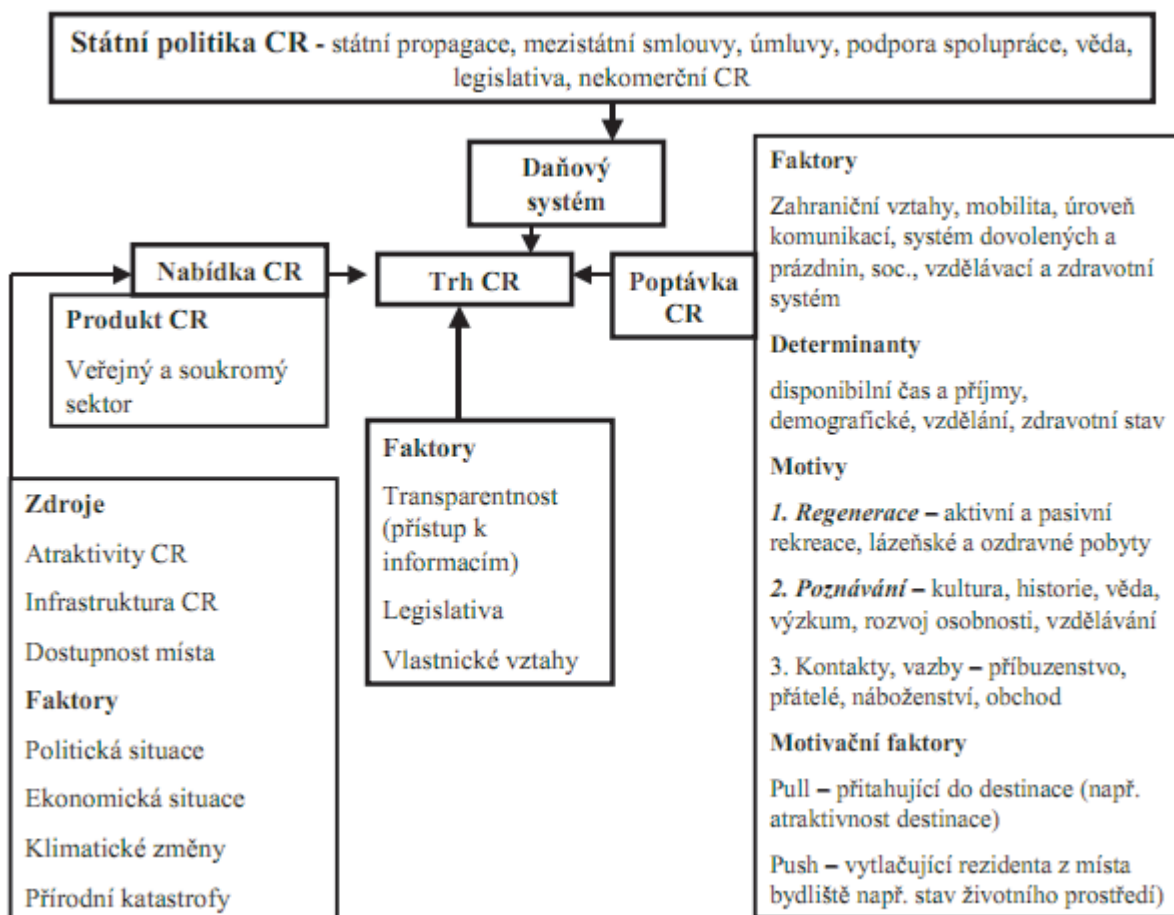
Tato forma je často využívána různými neziskovými organizacemi, které se snaží působit v oblasti humanitární a rozvojové pomoci (ADRA, Člověk v tísni, a další). Jejím cílem je nezasahovat příliš do společenství, které na daném místě působí, ale zároveň pomáhat, vzdělávat a odstraňovat chudobu ze zemí třetího světa.

Tab. 1. Charakteristiky tvrdého a slabého ekoturismu. [62, s. 195]

Tvrdý	Měkký
(aktivní, hluboký)	(plytký, pasivní)
ekoturistické spektrum	
silné splynutí s přírodou	víceúčelové výlety
stabilita, zachování	rozličné prostředí
dlouhé výlety	krátké výlety
specializované výlety	větší skupiny
malé skupiny	fyzicky pasivní
fyzicky aktivní	komfortní
psychické výzvy	očekávané služby
málo využívaných služeb	využívání cestovních agentů, agentur
osobní zkušenost	využívání tour operátorů
vlastní cestovatelské plány	střední zájem o udržitelnost cestování

1.3.2. Trh cestovního ruchu

Jednoduše charakterizovat trh tak velkého rozsahu, jakým je cestovní ruch, je velmi obtížné. Trh cestovního ruchu je citlivý na vlivy makroprostředí, a to zejména na přírodní, kulturní, politické a technické vlivy.

Obr. 3. *Ekonomie cestovního ruchu – základní faktory, ovlivňující trh CR.* [38]

Na trhu cestovního ruchu se vyskytuje mnoho subjektů, které se vzájemně ovlivňují a přichází spolu do kontaktu. Obecně jde o dvě strany - nabídku a poptávku. Na straně nabídky vystupují firmy, organizace a samotné destinace cestovního ruchu, jejichž cílem je maximalizovat zisk. Tyto subjekty nabízejí služby cestovního ruchu. Na straně poptávky jde o samotné turisty, kteří se snaží maximalizovat užitek, strávit svůj volný čas na příjemném místě a tím spotřebovat některou z nabízených služeb. Kromě toho na trhu existují ještě tzv. zprostředkovatelé, což jsou organizace a ojedinele i jednotlivci, kteří vystupují jako kupující i prodávající. Jedná se např. o cestovní kanceláře, cestovní agentury, turistická informační centra atd.

Nabídka v cestovním ruchu je charakteristická určitými zvláštnostmi oproti nabídce ostatního zboží a služeb, které vycházejí ze specifických rysů turismu jako socio-ekonomického jevu. Základním rysem je fakt, že turismus jako aktivita je vždy souborem, flexibilním komplexem jednotlivých, rozdílných a relativně samostatných aktivit, realizovaných prostřednictvím jednotlivých služeb a některých druhů zboží, které vytvářejí unikátní, proměnlivý komplex jednotlivých, diferencovaných služeb. [35, 42]

Poptávku v cestovním ruchu chápeme jako projev potřeb účastníka cestovního ruchu podložený koupěschopností. Je to ochota účastníka cestovního ruchu vyměnit své peníze za určité množství služeb a statků cestovního ruchu.

Potřeby účastníků cestovního ruchu tvoří soubor vzájemně souvisejících a podmiňujících se potřeb. Pro jejich uspokojení je nutná koordinace poskytovaných služeb. Služby je nutné koordinovat v daném cílovém rekreačním prostoru, v daném čase a z hlediska věcné náplně a úrovně služeb.

Jako turisty nazýváme osoby, které se pohybují na trhu cestovního ruchu a kterým jsou služby primárně určeny. Existuje pro ně několik druhů typologií:

Organizovaný masový turista - kupuje si dovolenou jako balíček služeb v populární oblasti, většinou jede se skupinou přátel.

Individuální masový turista - kupuje si volnější balíček pro větší svobodu pohybu, příležitostně se pustí do odvážnějších akcí.

Turista - průzkumník - plánuje svoje cesty sám, záměrně se vyhýbá kontaktu s jinými turisty, pokouší se seznámat s místní kulturou a obyvateli.

Turista - tulák - se chce stát součástí místní komunity, i když dočasně. Nemá připravený žádný plán. [17]

Jiné dělení turistů definoval např. Smith (1995):

Objevitelé - chtějí objevovat nová místa, cestují sami.

Elitní turisté - jsou zkušení cestovatelé, vybírají si drahé a na míru šité cesty.

Nekonveční turisté - se snaží uniknout ostatním turistům.

Neobvyklí turisté - podnikají individuální výlety mimo organizovaný program, chtějí poznat místní kulturu.

Nastávající masoví turisté - cestují do zavedených rekreačních center. Vyhledávají spíše to, co je jim blízké než místní kulturu.

Masoví turisté - jsou součástí masového toku, chtějí služby stejného charakteru jako mají doma.

Charteroví turisté - se zajímají o cíl cesty jen velmi málo, čekají úroveň služeb, na kterou jsou zvyklí. [17]

Dělením turistů podle různých segmentů se zabývá odvětví marketing cestovního ruchu.

1.3.3. Služby cestovního ruchu

Služba je činnost, kterou může jedna strana nabídnout straně druhé, je naprosto nehmataelná a nevytváří žádné nabyté vlastnictví. Je velmi snadno napodobitelná. Z hlediska struktury mají služby následující strukturu:

Jádro služby: to představuje základní užitek pro zákazníka.

Jevové prvky služby: mezi jevové prvky služeb patří kvalita, čekací čas, doba poskytnutí služby, etiketa, balení apod.

Nadstavba služby (doplňk služby): patří sem především servis a opravy, tj. celý proces následující po poskytnutí jádra služby.

Cestovní ruch je soubor činností (služeb) zaměřených na uspokojování potřeb souvisejících s pobytem mimo místo trvalého bydliště, zpravidla ve volném čase a za účelem zotavení, poznání, kulturního nebo společenského vyžití a pracovních cest. [34] Potřeby člověka jsou ovlivňovány mnoha faktory. Ovlivňuje je například hospodářský a kulturní vývoj společnosti, tradice, etické a právní normy a také móda. Služby cestovního ruchu uspokojují dvě skupiny potřeb - primární a sekundární. Mezi primární potřeby jsou řazeny například sportovní vyžití, poznávání kulturních a historických zajímavostí, odpočinek, zábava a společenské komunikace a léčení. Mezi sekundární lze zařadit potřebu dopravit se do určité lokality, potřebu výživy a potřebu přenocování. Rozsah uspokojování potřeb souvisí s životní úrovní účastníků cestovního ruchu.

Mezi zvláštnosti služeb cestovního ruchu patří následující vlastnosti:

- služby se nedají skladovat
- spotřeba služeb je vázána časově i prostorově
- služby mívají charakter služeb osobních
- služby jsou vzájemně se podmiňující
- služby jsou komplexní

Služby v cestovním ruchu lze dělit podle různých kritérií. Známé je dělení například podle:

- a) významu ve spotřebě účastníků: služby základní a doplňkové
- b) charakteru spotřeby: služby osobní a věcné
- c) platby služeb: služby placené a neplacené
- d) územního hlediska: služby v místě trvalého bydliště, služby během přepravy a služby v místě cílovém
- e) časového hlediska: sezónní, mimosezónní a celoroční
- f) způsobu zajištění služeb: služby vlastní a zprostředkované
- g) funkce v procesu uspokojování potřeb účastníků CR: dopravní služby, ubytovací služby, stravovací služby, zprostředkovatelské služby, společensko-kulturní služby, sportovně-rekreační služby, animační služby, lázeňské léčebné služby, směnárenské služby, obchodní služby, komunální služby, průvodcovské služby, pojistné služby, bezpečnostní služby, další veřejné služby

Pro služby cestovního ruchu platí stejná pravidla jako pro služby obecně. Za nejdůležitější normy při poskytování služeb cestovního ruchu jsou považovány zákon o živnostenském podnikání č. 455/1991 Sb., vč. pozdějších dodatků a zákon o některých podmínkách v oblasti CR č. 159/1999 Sb., zákon o CR a jeho novela č. 214/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů s účinností od 1.8.2006.

Speciální podmínky jsou stanoveny pro provoz cestovní kanceláře. Jde o koncesovanou živnost, kdy musí být udělen státní souhlas a splněny určité zákonem stanovené povinnosti. Narozdíl od provozování cestovní agentury, kdy k činnosti stačí mít požadovanou minimální kvalifikaci - jde o živnost vázanou. Další povinnost je stanovena zákonem 159/1999 Sb., o některých podmínkách podnikání v oblasti cestovního ruchu. Cestovní kancelář musí mít uzavřeno pojištění proti úpadku.

Rozdíl mezi cestovní kanceláří a cestovní agenturou je v jedné činnosti. Cestovní kancelář vytváří a prodává vlastní zájezdy a zájezdy dalších cestovních kanceláří. Cestovní agentura nesmí vytvářet a prodávat vlastní zájezdy, ale pouze zprostředkovávat prodej zájezdů cestovních kanceláří. Za zájezd vždy odpovídá cestovní kancelář. Zájezd je definován v zákoně 159/1999 takto:

- (1) Zájezdem se rozumí předem sestavená kombinace alespoň dvou z následujících služeb, je-li prodávána nebo nabízena k prodeji za souhrnnou cenu a je-li služba poskytována po dobu přesahující 24 hodin, nebo když zahrnuje ubytování přes noc,
 - a) doprava,
 - b) ubytování,
 - c) jiné služby cestovního ruchu, jež nejsou doplňkem dopravy nebo ubytování a tvoří významnou část zájezdu nebo jejichž cena tvoří alespoň 20 % souhrnné ceny zájezdu. Oddělené účtování za jednotlivé položky téhož zájezdu nezprošťuje subjekt, který je oprávněn nabízet a prodávat zájezdy, závazků podle tohoto zákona.

Jedním z důležitých pojmů v rámci spojování služeb cestovního ruchu je pojem programování. Jde o vytváření vzájemně propojené a navazující nabídky služeb cestovního ruchu a jeho atraktivit. Programování je často zaměřováno s vytvářením balíčků. Vytváření balíčků vzniká na základě volby určitých služeb, které jsou nabízeny jako celistvý produkt, ale nemusí mít časovou či místní návaznost. Programem může být náplň zájezdu s možností individuálního výběru z nabídky fakultativních výletů nebo vytváření souvislého programu v dané destinaci. Z hlediska cestovních kanceláří je tvorba balíčků nástrojem k zajištění prodeje méně žádaných služeb a k usměrnění toku zákazníků. Pomáhá firmám zmírňovat výkyvy v nabídce a poptávce po určitých službách. Zákazníkovi je také zastřena průhlednost kalkulace ceny. Tvorba balíku navíc zohledňuje individuální přání zákazníka nebo vybraných segmentů. [14, 63]

1.4. Měření cestovního ruchu

Měření je kritickým elementem v každé vědecké činnosti. Nedostatek standardních a precizních definic překáželo v minulosti v rozvoji výzkumu cestovního ruchu. Ekonomické projekce a analytická zjištění, která jsou postavená na sofistikovaných modelech nebo čisté intuici musí být založena na ověřených datech.

Problém měření turismu spočívá ve faktu, že jednotlivé země měří pro sebe své vlastní veličiny, které není vždy možné porovnávat ve světovém měřítku. Netýká se to jen odlišných zemí, ale někdy také v rámci jedné země existuje různé měření regionů či firem. Tento problém se zdá být ještě větší ve chvíli, kdy vznikla Evropská unie, zanikly některé hranice v rámci Shengenského prostoru a s tím také možnost přesného sledování příjezdů a odjezdů. [12, 18]

Potřebu pro sběr statistických informací zdůrazňuje také Direktiva EU 95/57/EC. Cílem této direktivy je tvorba informačního systému pro statistiky na úrovni EU. Proto byl vypracován plán tvorby databáze turistických statistik TOUR. Statistika EU je prezentována také v publikacích Evropského statistického úřadu EUROSTAT a v měsíčních přehledech Monthly Panorama of European Business. [14]

Nejznámějším nástrojem, který využívají země Evropské unie, jsou tzv. satelitní účty cestovního ruchu.

1.4.1. Satelitní účty cestovního ruchu (Tourism Satellite Accounts)

V roce 1999 vláda ČR přijala usnesení k návrhu Koncepce státní politiky cestovního ruchu České republiky předloženého MMR. V bodě 6 tohoto usnesení uložila vláda předsedovi ČSÚ ve spolupráci s ministry pro místní rozvoj, financí a průmyslu a obchodu zřídit satelitní účet cestovního ruchu. Koncem roku 2004 byla zveřejněna první podoba národní metodiky, avšak při jejím konkrétním naplňování v časové řadě byla zjištěna značná absence věrohodných pokladů a těžko vysvětlitelné meziroční rozdíly v existujících podkladových datech. Tyto problémy se staly příčinou pomalého postupu ke konečné podobě TSA v ČR. [100]

„Turistický satelitní účet je způsob statistického výkaznictví, který umožňuje získat celkový přehled o vlivu cestovního ruchu na ekonomiku státu v rovnováze s jinými odvětvími národního hospodářství.“ [14] Podkladem pro satelitní účty byl dokument Standardní mezinárodní klasifikace turistických činností.

Základní struktura TSA závisí na existující rovnováze mezi ekonomii poptávky po zboží a službách generované návštěvníky a jinými konzumenty a všeobecné nabídce tohoto zboží a služeb. TSA jsou schopné měřit následující veličiny [12] :

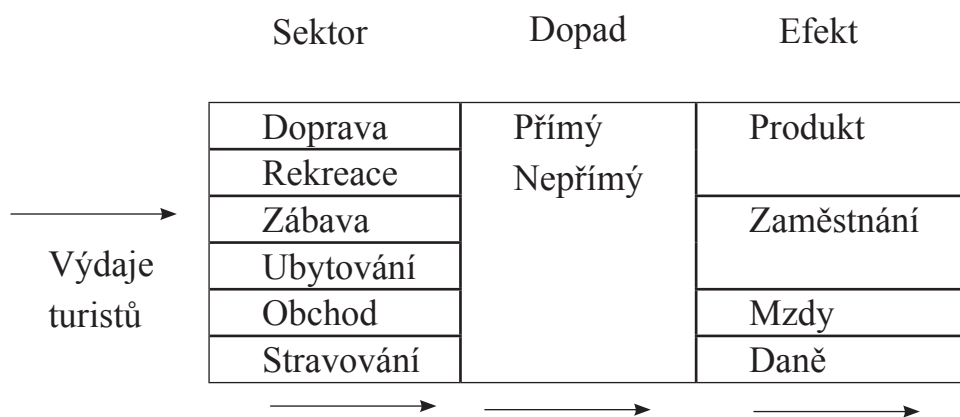
- příspěvek turismu k HDP
- měření velikosti sektoru cestovního ruchu v porovnání s ostatními sektory ekonomiky
- zaměstnanost v cestovním ruchu

- investice do turismu
- daňové příjmy generované cestovním ruchem
- spotřeba cestovního ruchu
- dopad cestovního ruchu na národní platební bilanci
- charakteristika lidských zdrojů v turismu.

Pro doplňování, zpřesňování či ověřování informací získávaných ze šetření a z národního účetnictví slouží celá řada zdrojů. Patří k nim především ubytovací a podniková statistika, resortní šetření, informace poskytované profesními sdruženími a odbornými institucemi, různé mezinárodní studie, využívána mohou být také jednorázová či další pravidelná šetření zahraničních návštěvníků (realizovaná např. agenturou Czech Tourism).

K analýzám cestovního ruchu lze použít tzv. modely CGE – Computable General Equilibrium. Jsou založeny na multisektorální bázi a možnosti vyhodnotit velké rozsahy aktuálních a kontraskutečných scénářů. GCE modely byly používány při tvorbě TSA – v tomto případě rozhodovaly o tom, která měřítka budou vybrána k měření sektoru cestovního ruchu. TSA zároveň poskytuje ideální podklad pro CGE modely, které mohou pomocí těchto dat analyzovat analytické a politicky zaměřené otázky. [20]

Následující obrázek ukazuje, jak TSA měří dopady turistů na základní ekonomické veličiny. [105]

Obr. 4. Model dopadů turismu na ekonomické veličiny [105].

1.4.2. Měření udržitelného cestovního ruchu

Chápání udržitelnosti závisí na tom, kdo pracuje s indikátory udržitelnosti a pro koho a k čemu indikátory slouží. Ačkoliv je velmi jednoduché si zdůvodnit proč je důležité udržitelný cestovní ruch měřit, je daleko více problematické vytvořit

efektivní a praktický systém měření. Existují některé metodiky, jako je například systém LAC (Limits of Acceptable Change – limity akceptovatelné změny) nebo VIM a EFA (Ecological Footprint Analysis) pro měření udržitelnosti. [12, 116]

Strategické informace a informace o hlavních klíčových aspektech udržitelného cestovního ruchu chybí. Podle UNWTO (1996) indikátory, které by měřily informace, které by pomohly k rozhodování, chybí a tím zvyšují šance ke špatným rozhodnutím. Strategie udržitelného cestovního ruchu, která by byla postavená na ukazatelích, je komplikovaná procesem selektování, měření, monitorování, hodnocení relevantní skupiny proměnných. [62]

Individuální indikátory by měli být pochopitelné, praktické, jednoduše definované a reprodukovatelné. UNWTO definovala 11 hlavních indikátorů, které jsou součástí základního rámce pro management udržitelného turismu: [62]

1. Ochrana prostředí
2. Zatížení
3. Intenzita využívání
4. Sociální dopad
5. Kontrola rozvoje
6. Management odpadu
7. Proces plánování
8. Kritický ekosystém
9. Spokojenost zákazníka
10. Lokální spokojenost
11. Přispění cestovního ruchu k lokální ekonomice

Mowforth a Munt stanovili kritéria, která jsou často používaná pro udržitelnost v turismu [30]:

- Ekologická udržitelnost: často jedině takhle je udržitelnost vnímána veřejností. Je to potřeba se vyhnout nebo minimalizovat enviromentální dopady z turistických aktivit.
- Sociální udržitelnost: je to schopnost komunity, lokální nebo národní, absorbovat vstupy jako jsou turisté apod. bez toho, aby byla narušena sociální harmonie.
- Kulturní udržitelnost: společnost by měla fungovat dál bez větších sociálních disharmonií i přes to, že je narušována přítomností turistů.
- Ekonomická udržitelnost: tato podmínka není méně důležitá než ostatní. Jde o příjmy a výdaje, vyrovnanou platební bilanci apod.

Také kapitola 40 Agendy 21 vyzývá země a mezinárodní společenství ke stanovení indikátorů udržitelného rozvoje. Takové indikátory jsou potřeba ke zvýšení povědomí o významu udržitelného rozvoje a měly by sloužit jako podklad pro ty, kteří rozhodují na všech úrovních. Na mezinárodní úrovni byla stanovena soustava indikátorů: [30]

- sociálních (témata: rovnost, zdraví, vzdělání, bydlení, bezpečnost, populace),
- životního prostředí,
- ekonomických (témata: ekonomická struktura, modely spotřeby a výroby),
- institucionálních (témata: institucionální rámec, kapacita).

Uvedené indikátory byly poskytnuty zemím k dalšímu rozpracování v závislosti na národních podmínkách a prioritách. [116]

V roce 2006 vydal EUROSTAT souhrnný materiál týkající se metodologie měření udržitelného rozvoje turismu. Cílem materiálu bylo sestavení metodologického manuálu k měření udržitelného rozvoje turismu, jeho pozitivních a negativních vlivů a testování vybraného počtu indikátorů popsanych v manuálu. Výsledkem aktivit bylo sestavení souboru klíčových indikátorů zaměřených zejména na ekologickou udržitelnost.

Závěr studie poukazuje na následující problémy:

- uvedené indikátory zatím příliš nezohledňují vztah k místnímu obyvatelstvu
- nutnost vyjasnit a sjednotit některé definice na úrovni Eurostatu (např. „komunální odpad“)
- problém sběru dat na regionální a lokální úrovni
- nutnost rozpracování indikátorů na úrovni turistických regionů, tedy stanovení turistických regionů a určení systému statistického sledování pro tyto regiony
- nutnost většího zapojení sociálních indikátorů i indikátorů ekonomických
- v rámci sociálních indikátorů jsou ve studii navrženy následující
- porovnání úrovně kriminality během vysoké a nízké sezóny
- frekvence výskytu nemocí způsobených kvalitou vody
- zdraví rezidentů v destinaci
- podíl rezidentů žijících pod hranicí chudoby
- přístupnost destinace pro handicapované osoby

1.4.3. Ukazatele udržitelného cestovního ruchu

Ukazatele nebo také indikátory poskytují měřítko, kterým se dají posuzovat a kvantitativně hodnotit např. environmentální trendy, cíle ekologické politiky či dosažený pokrok. Zároveň poskytují jednodušší, snadněji pochopitelný způsob informování, než jsou složité statistiky nebo jiné druhy ekonomických či vědeckých dat. Představují empirický model skutečnosti. [116]

Indikátor by měl být:

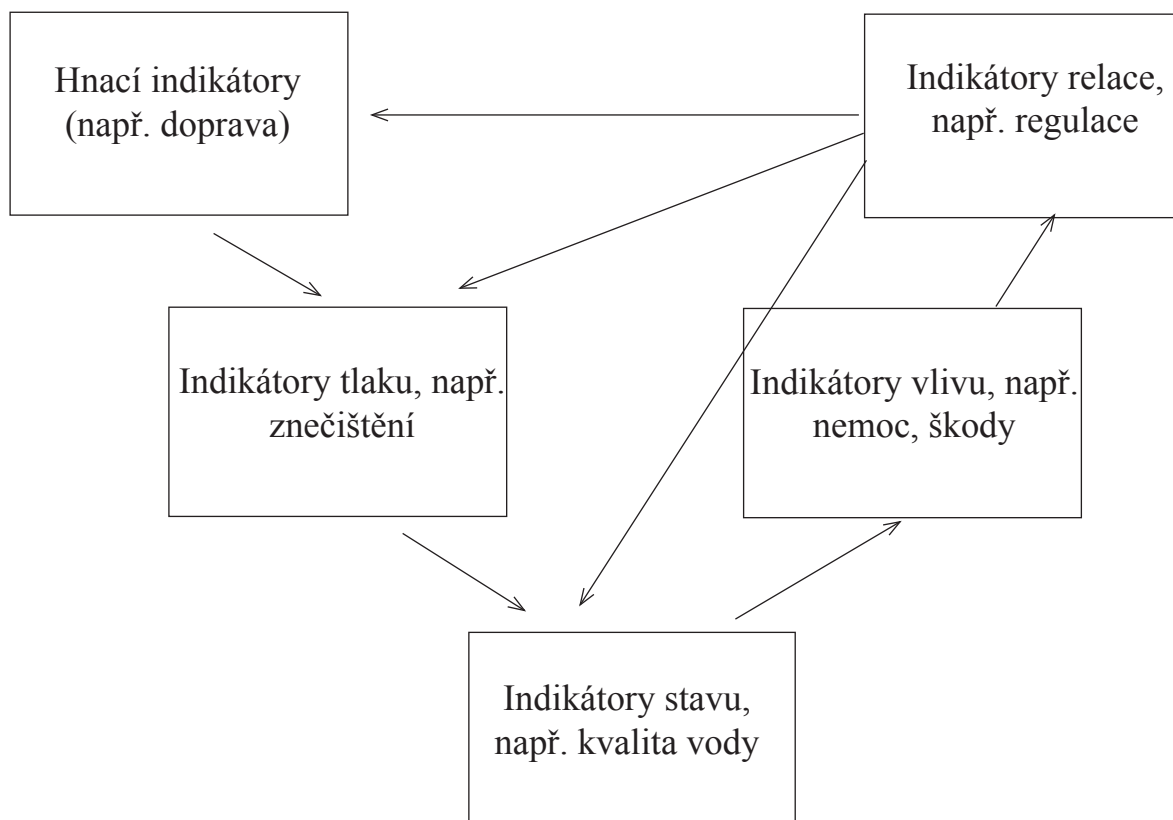
- politicky významný a adresný (indikátory mají být politicky relevantní, tedy mají mít přímou vazbu na danou politiku či opatření)
- analyticky dobře podložený a zdůvodněný
- snadno měřitelný, stanovitelný, vypočitatelný, a to s dostatečnou přesností a s přijatelnými finančními náklady
- uspořadatelný do vhodné časové řady
- srovnatelný v mezinárodním měřítku.

Ukazatele poskytují možnost objektivního srovnání jednotlivých zemí, regionů, obcí, podniků nebo jiných jednotek (přepočtem celkových hodnot daného parametru na osobu, jednotku plochy nebo produkce). Snahou je konstruovat indikátory stejnou metodikou po delší časové období, takže lze získat časové řady. V tom případě indikátory ukazují trendy, umožňující posoudit vývoj k udržitelnosti v dané oblasti.

Evropská komise definuje indikátory jako *„užitečné nástroje pro popis oblastí, kde je potřeba více politické aktivity a pro měření pokroku učiněného v dosahování lisabonských cílů. Použití indikátorů a srovnání podle nejlepšího umožňují otevřeně zhodnotit a srovnávat výsledky mezi členskými státy a ostatními rozvinutými ekonomikami. To pomáhá ukazovat, kde je v Unii prostor pro zlepšení a rovněž podněcuje vlády členských států následovat mnohem důrazněji reformy v těchto oblastech. Z tohoto hlediska poskytují tyto indikátory důležitý nástroj monitorování a srovnávání při sledování lisabonské strategie.“* [116]

Dalším z významných mezníků identifikace indikátorů udržitelného rozvoje bylo v roce 1994 vydání dokumentu OECD „The Pressure-State-Response System“ (PSR) využívaného dalšími mezinárodními institucemi. Ze systému PSR vycházejí tři oblasti indikátorů udržitelnosti [116]:

1. „tlakové“ indikátory (Pressure Indicators), které mají vztah k aktivitám vyvíjejícím vliv na životní prostředí (OSN, 1998)
2. „stavové“ indikátory (State Indicators), které popisují běžnou situaci vzniklou v důsledku vlivu (tlaku), která by měla být měřena (UNWTO, 1996)
3. „reakční“ indikátory (Response Indicators) měřící aktivity a politiky přijaté jako odpověď neuspokojivého vzniklého stavu (OSN, 1998)

Obr. 5. Systém indikátorů DPSIR (drivers - pressures - impact - responses). [116]

Kritéria výběru indikátorů udržitelného rozvoje turismu byly podle projektu pro Ministerstvo pro místní rozvoj stanoveny následovně:

- relevance a možnost implementace
- integrace indikátorů do systému statistického sledování (např. TSA)
- možné zdroje dat a přístup k datům
- dostupnost dat na národní, regionální i místní úrovni plánování turismu
- jednoduchost a srozumitelnost
- proveditelnost, tedy možnost stanovení cílové hodnoty indikátoru
- schopnost souboru indikátorů pokrýt nejvýznamnější sporné otázky udržitelnosti spojené s aktivitami a politikami turismu
- stanovení scénáře identifikace a zavádění systému indikátorů do praktického života
- zvážení užitečnosti navržených indikátorů pro operační práci, a to vzhledem ke třem faktorům – návaznost na politiku turismu, analytická hodnota indikátorů a jejich měřitelnost
- identifikace zdrojů dat pro konstrukci a praktický výpočet indikátorů
- možnost dlouhodobého sledování dat
- uzavřený soubor indikátorů

„Obecně lze konstatovat, že využití indikátorů fyzické udržitelnosti v turismu je velmi časté, využití indikátorů ekonomického prostředí rovněž, avšak využití indikátorů sociálního prostředí má v turismu ještě značné rezervy.“ [116]

Problematika indikátorů týkajících se životního prostředí má v ČR již více než desetiletou tradici. Oficiálním způsobem byla zahájena publikací Zprávy o stavu životního prostředí v ČR v roce 1993, a to zahrnutím systému indikátorů založených na základní indikátorové sadě (tzv. core set) životního prostředí používané předtím již v OECD. Hlavními pracovišti v ČR, která rozvíjejí indikátorovou problematiku je Ministerstvo životního prostředí, Centrum pro otázky životního prostředí Univerzity Karlovy, Český ekologický ústav, Český hydrometeorologický ústav, Výzkumný ústav vodohospodářský TGM, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo zemědělství, Ministerstvo pro místní rozvoj, Ústav pro ekopolitiku a další instituce.

V květnu 2001 udělila Rada ministrů OECD mandát k pokračování v aktivitách v oblasti udržitelného rozvoje včetně vypracování souboru indikátorů, které by měřily a vyhodnocovaly pokrok ve všech třech pilířích. Sekretariát OECD po diskuzi s členskými zeměmi vypracoval v období duben - červenec 2002 příslušnou sadu indikátorů. Přes snahu o široký konsensus členských zemí nebyl seznam jako celek všemi členy akceptován. Problém byl například v tom, že je sada příliš úzce zaměřena a počet indikátorů není dostatečný. Byla zpochybňována vypovídací hodnota některých navržených indikátorů. Proto ani v současné době nelze sadu indikátorů OECD považovat za definitivní. Jednotlivé indikátory jsou vyjmenovány níže.

1. okruh indikátorů: k cíli snížení objemu emisí skleníkových plynů

- Globální indikátory
 - Střední hodnota teploty zemského povrchu (souše)
 - Střední hodnota teploty hladin světových oceánů a moří
- Národní indikátory
 - Celkové emise skleníkových plynů
 - Emise skleníkových plynů na jednotku HDP
- Sektorové indikátory
 - Emise skleníkových plynů - energetika (na kWh)
 - Emise skleníkových plynů - průmyslová produkce (na jednotku produkce)
 - Emise CO₂ z dopravy (na jedno vozidlo)
 - Podíl energie z obnovitelných zdrojů

2. okruh indikátorů: k cíli snížení emisí látek znečišťujících ovzduší

- Koncentrace SO₂ v ovzduší
- Emise oxidů síry do ovzduší
- Koncentrace NO₂ v ovzduší

- Emise NO₂ do ovzduší
- Koncentrace těkavých organických látek v ovzduší
- Emise těkavých organických látek do ovzduší
- Koncentrace CO v ovzduší
- Emise CO do ovzduší
- Koncentrace částečkových (tuhých) imisí v ovzduší (prašné aerosoly)
- Emise částečkových (tuhých) imisí do ovzduší
- Částečkové (tuhé) imise v ovzduší - počet dní, kdy koncentrace převyšuje povolené limity
 - Koncentrace ozónu v atmosféře
 - Ozón v atmosféře - počet dní, kdy koncentrace převyšuje povolené limity

3. okruh indikátorů: k cíli snížení znečištění vod

- Biochemická spotřeba kyslíku
- Koncentrace fosfátů
- Koncentrace nitrátů
- Rovnováha dusíku
- Rovnováha fosfátů
- Koncentrace kadmia
- Koncentrace chromu
- Koncentrace olova
- Koncentrace pesticidů

4. okruh indikátorů: k cíli směřování k udržitelnému využití obnovitelných i neobnovitelných přírodních zdrojů

- Spotřeba přírodních zdrojů
- Udržitelný objem rybolovu
- Intenzita lesních zdrojů (intenzita těžby minus roční přírůstky dřeva)
- Roční odběr vody
- Eroze půdy
- Využití půdních zdrojů

5. okruh indikátorů: k cíli snížení objemu odpadů a zkvalitnění odpadového hospodářství

- Komunální odpad
- Komunální odpad celkem

- Komunální odpad ve vztahu ke spotřebě
- Odpad obecně
- Odpad celkem
- Odpad ve vztahu k HDP
- Nebezpečný odpad
- Nukleární odpad

6. okruh indikátorů: k cíli zvýšení životního standardu v rozvojových zemích

- Procento obyvatel žijících v extrémní chudobě
- Dovozy pocházející ze zemí LDC (nejméně rozvinuté země)
- Dovozy z nízkopříjmových zemí
- Dovozy do OECD podle jednotlivých rozvojových zemí
- Podíl oficiální rozvojové pomoci nevázané (untied)
- Oficiální rozvojová pomoc celkem
- Průměrný rating partnerských zemí, které jsou příjemcem rozvojové pomoci (průměr se počítá za jednotlivé donory)
- Růst průměrných příjmů
- Průměrná celní sazba (pro dovozce z rozvojových zemí)
- Podíl populace s adekvátními dodávkami pitné vody v rozvojových zemích
- Kojenecká úmrtnost v rozvojových zemích
- Střední délka života v rozvojových zemích
- Míra negramotnosti v rozvojových zemích

7. okruh indikátorů: k cíli zajištění systému vedoucího k udržitelnému příjmu seniorů

- projekce veřejných výdajů na penzijní systém
- průměrný věk výstupu z trhu práce
- podíl nezaměstnaných ve věku 55 let a více
- úhrnná aktiva osobních důchodových účtů a penzijních fondů

O Agendě 21 bylo již napsáno v souvislosti s definicí udržitelnosti. Tato kapitola se zabývá indikátory, a proto se vrátíme zpět k Agendě 21, která definuje ekonomické ukazatele trvale udržitelného rozvoje. V následující tabulce najdeme navrhované indikátory trvale udržitelného rozvoje. [95]

Tab. 2. Ekonomické indikátory travel udržitelného rozvoje podle Agendy 21.

Č. ind.	Kap.	Vliv, stav, odezva	Název	Jednotka
42	2	Vliv	Růst HDP na osobu	%
43	2	Vliv	Export zboží a služeb	USD
44	2	Vliv	Import zboží a služeb	USD
45	4	Vliv	Čerpání nerostných surovin (% z prokázaných zásob)	%
46	4	Vliv	Roční spotřeba energie	J/os
47	2	Vliv	Poměr čistého transferu zdrojů z HDP	%
48	2	Stav	HDP na osobu	USD/os
49	2	Stav	Environmentálně upravený HDP	USD/os
50	2	Stav	Podíl průmyslu na tvorbě HDP	%
51	2	Stav	Míra koncentrace exportu	%
52	4	Stav	Ověřené zásoby nerostných surovin	t
53	4	Stav	Ověřené zásoby energetických zdrojů	ropný ekv.
54	4	Stav	Životnost ověřených energetických zásob	roky
55	4	Stav	Podíl surovinové a energeticky náročných průmyslových odvětví na celkové průmyslové výrobě	%
56	4	Stav	Podíl průmyslových výrobků na celkovém objemu exportovaných výrobků	%
57	33	Stav	Celková rozvojová pomoc poskytnutá nebo přijatá (vztaženo k HDP)	% (HDP)
58	33	Stav	Poměr státního dluhu k HDP	%
59	33	Stav	Poměr dluhové služby k exportu	%
60	2	Odezva	Podíl investic na HDP	%
61	2	Odezva	Účast v regionálních obchodních smlouvách	ano/ne
62	4	Odezva	Poměr spotřeby obnovitelných zdrojů ke spotřebě neobnovitelných	%
63	33	Odezva	Výdaje na ochranu ŽP jako podíl HDP	%
64	33	Odezva	Celkový objem výnosů z ekologických daní a plateb (% z příjmu státního rozpočtu a SFŽP)	%
65	33	Odezva	Objem dodatečných zdrojů pro financování programu trvale udržitelného rozvoje přijatý od r. 1992	USD
66	33	Odezva	Program integrovaného ekologického a ekonomického účetnictví	ano/ne
67	33	Odezva	Prominutý dluh	USD

Poměrně zásadním problémem stanovení souboru indikátorů je bezpochyby vymezení okruhu proměnných, které určují nejen samotný výběr, ale i agregaci indikátorů. Díky průřezovému charakteru turismu lze nalézt nepřiměřeně vysoký počet proměnných.

Dodržování indikátorů v destinaci by mělo být v ideálním případě záležitostí partnerství všech „akcionářů“ – vlády, resp. organizace marketingového řízení destinace, komerční sféra, místní komunity a dalších. Úkolem vlád by měla být zejména tvorba legislativního a politického rámce a monitorování kvality. Role soukromého sektoru pak spočívá v rozvoji, podpoře a přijímání technologií šetrných k životnímu prostředí, v hospodaření s půdou, marketingu (včetně účasti na projektech přidělování „eko“ známek). Řada firem v zahraničí se účastní programů iniciovaných mezinárodními organizacemi nebo profesními asociacemi a sdruženími či jinými institucemi. Místní komunita by pak měla být začleněna do procesu plánování rozvoje turismu v destinaci, i když je otázkou, v jakém rozsahu.

Účast komerční sféry v procesu rozvoje udržitelného turismu je naprosto nezbytná. V současné době lze za nejvýznamnější iniciativy v komerční sféře považovat aktivity Světové rady cestovního ruchu (World Travel and Tourism Council WTTC), ať už v podobě materiálu „Blueprint for New Tourism“ [77] nebo „Corporate Social Leadership“ [62] či „Green Globe“.

Samotné indikátory však pro posouzení (ne)udržitelnosti nestačí. Udržitelnost turismu by neměla být hodnocena pouze na základě výsledků monitoringu na základě indikátorů, ať už kvalitativních nebo kvantitativních. Pro hodnocení by měly být využity indikátory jako jeden z podkladů. Jako další podklady by měly sloužit podrobné znalosti podmínek regionu/místa, jeho zdrojů, infrastruktury, kulturních a historických souvislostí a dalších znalostí nezbytných pro celkové zhodnocení a interpretaci dat získaných na základě indikátorů. Na hodnocení by se měli účastnit experti z různých oborů se všemi potřebnými znalostmi.

Výsledky monitorování udržitelného rozvoje turismu na základě indikátorů by se pak mělo promítnout do:

- základní politiky turismu v destinaci
- rozvoje nových produktů
- nových marketingových konceptů
- ochrany flóry a fauny
- interní marketingové kampaně (zapojení místních obyvatel, pozitivní interakce rezidentů a návštěvníků)

Aby byly indikátory skutečně použitelné, musí splňovat řadu kritérií. Mezi ně patří:

Významnost. Indikátory musí být významné v dané souvislosti. Důležité je položení si otázky, jaký význam může mít sledování daných dat nebo konstruování daných indikátorů. Tento význam může být buď specifický pro danou složku

prostředí či daný jev, jako je například stav ovzduší, nebo může mít význam v širokém kontextu trvale udržitelného rozvoje a celkového rozvoje společnosti.

Reprezentativnost. Má být zřejmé, jaký předmět nebo jev daný indikátor nebo určitá data reprezentují. Má být zvoleno vhodné geografické měřítko, případně vhodné časové rozložení měření či odebrání vzorků, jejichž analýzy jsou podkladem pro indikátory. Pokud je například předmětem zájmu kvalita vody v řece, musí být jasné, kde a kdy se vzorky mají odebrat. Stejně tak je důležité, která měření a které analýzy se mají provádět.

Jedinečnost. Získané údaje mají být jedinečné, nemají být redundantní, opakované, dublovat nějaké již existující informace. Každý indikátor má mít svou specifičnost a originalitu a neměl by opakovat to, co je známo odjinud.

Měřitelnost, možnost získání dat. Získávání podkladových údajů má být technicky možné. Technická stránka měření a odebrání vzorků je jednou z klíčových záležitostí, které je nutno věnovat pozornost při konstrukci monitorovacích systémů a plánování měřicích programů. Pokud jde o indikátory získávané ze statistických údajů, tato data musí existovat nebo je možné je snadno získat.

Náklady a užitek. Pořízení, zpracování a poskytování jakýchkoliv informací stojí vždy určité náklady. Informace nejsou zadarmo. Pořizování dat, provoz monitorovacích systémů a provoz informačních systémů je obvykle záležitostí velmi nákladnou. V mnoha případech se tyto náklady nesrovnávají s užitky, které informační systémy, data nebo indikátory poskytují. Požadavek na úměrnost nákladů a užitků je jeden ze základních, ale často přehlížených.

Minimalizace negativních účinků na prostředí. Při vzorkování a měření může někdy docházet k poškození, a dokonce až ke zničení pozorovaného jevu. Zejména při získávání dat o živé přírodě se někdy používají až absurdní postupy. Pseudovědečtí ornitologové nebo entomologové často neváhají zahubit velké množství vzácných živočichů pro získání nějakého více méně irelevantního poznatku, nebo dokonce jenom ověření poznatku již existujícího.

Správnost. Indikátory musí být správné, což znamená, že nesmí být zatíženy významnějšími chybami. Chyby přitom vznikají ve všech fázích získávání a zpracování dat, počínaje nesprávným odběrem vzorků, jejich poškozením při uchovávání, nesprávnými analýzami či měřeními a nesprávnými postupy při zpracování dat konče. Žádná data nejsou naprosto správná, vždycky musíme počítat s nějakou chybou, i když často malou. [95]

1.5. Globální etický kodex turismu

Etický přístup v cestování by měl být samozřejmostí pro každého cestovatele. Základní věcí, kterou by si měl uvědomit je, že do dané lokality vstupuje jako cizinec a zároveň host. Tato skutečnost je elementárním předpokladem, z něhož vyplývají další etická pravidla, která jsou východiskem k vzájemnému porozumění a respektování. Na souboru takovýchto mravních hodnot je postaven i Globální etický kodex.

Během 13. Valného shromáždění Světové organizace cestovního ruchu dne 21.12.2001, byl přijat Globální etický kodex cestovního ruchu. Tímto dokumentem se podpisující strany zavázali k aktivní účasti při hledání forem a cest, vedoucích k optimalizaci podmínek pro výkon podnikatelských činností v oboru pohostinství a ubytovacích služeb, a tím i podpoře rozvoje cestovního ruchu jako významného faktoru udržitelného rozvoje.

Pro udržitelný cestovní ruch tento Kodex znamená velký mezník. Obsahuje celkem 10 článků, věnujících se podílu cestovního ruchu na vzájemném porozumění a respektování národů, cestovnímu ruchu jako nástroji individuálního a kolektivního uspokojení, dále jako faktoru udržitelného rozvoje atd. Následující odstavce představí některé důležité informace z Kodexu.

Práva a povinnosti všech zainteresovaných stran jsou stanoveny hned na prvním místě Kodexu. *„Všechny osoby zainteresované na rozvoji turistiky by měly bránit přírodu a životní prostředí s cílem dosáhnout zdravého, trvalého a udržitelného hospodářského rozvoje založeného na spravedlivém uspokojování potřeb a tužeb stávající a budoucích generací.“*

„Turistická infrastruktura by měla být navrhována a turistické aktivity by měly být programovány takovým způsobem, aby byla zajištěna ochrana přírodního dědictví spočívajícího v zachování ekosystémů a biologické rozmanitosti a zachování ohrožených druhů živočichů a rostlin; osoby zainteresované na rozvoji turistiky a zejména turističtí profesionálové by měli přijmout omezení svých činností prováděných ve zvláště citlivých oblastech: pouštích, polárních oblastech, vysokohorských regionech, pobřežních oblastech, tropických lesích nebo mokřadech, s cílem nezasahovat do přírodních rezerv nebo chráněných oblastí.“

„Přírodní turistika a ekoturistika jsou za předpokladu, že při nich dochází k respektování přírodního dědictví a místního obyvatelstva a přepravní kapacity místa, považovány za aktivity zvláště příznivé pro obohacení a posílení postavení turistiky.“

Jedna z částí mluví také o lidských právech. *„Turistické aktivity by měly respektovat rovnost mužů a žen; měly by podporovat lidská práva a konkrétně individuální práva nejvíce zranitelných skupin, konkrétně dětí, seniorů, postižených osob, etnických menšin a potřebných.“*

Kodex vyzdvihuje některé nové trendy v turismu. *„Zvláště přínosnou formou*

turistiky, která si zaslouží podporu, je cestování za účelem náboženské, zdravotní, vzdělávací, kulturní nebo jazykové výměny.“

Další část je věnována informacím, které jsou v cestovním ruchu poskytovány. „*Turističtí profesionálové jsou povinni poskytovat turistům objektivní a čestné informace o destinačních místech a podmínkách cestování, pohostinnosti a pobytu; měli by zajistit, že smluvní články, které předkládají svým zákazníkům, budou snadno pochopitelné ve vztahu k povaze, ceně a kvalitě poskytovaných služeb a k finančnímu odškodnění vyplácenému turistům v případě jednostranného porušení smlouvy druhou stranou.“* [84]

Ze zásad Kodexu vychází také dokument s názvem „*The Responsible Tourist and Traveler*“ - Zodpovědný turista a cestovatel [115]. Následující odstavec představí zásady, které tento dokument doporučuje:

1. Otevři svou mysl jiným kulturám a tradicím - bude přetvářet tvoji zkušenost, zasloužíš si přízeň a budeš vítáný u místních lidí. Buď tolerantní a važ si rozmanitosti – pozoruj společenské a kulturní tradice a zvyky.

2. Respektuj lidská práva. Vykořisťování ve všech formách odporuje cílům turistiky. Zvláště odsouzeníhodným činem je sexuální zneužívání dětí a je trestáno.

3. Pomáhej uchovat přírodní prostředí. Chraň divoké tvory a jejich naleziště a nekupuj výrobky z ohrožených rostlin nebo zvířat, ani je samé.

4. Cti kulturní prameny. Všechny aktivity by měly být vedeny s ohledem na umělecké, archeologické a kulturní dědictví.

5. Tvá dovolená může přispět k hospodářskému a sociální rozvoji. Kupuj místní řemeslné výrobky a jiné produkty v rámci podpory místního hospodářství s použitím principů vzájemně výhodného obchodu.

6. Informuj se ještě před odjezdem o nynější zdravotní situaci v dané destinaci, volném přístupu k lékařské péči a konzulárních službách a ujisti se, že tvé zdraví a bezpečí nebude ohroženo.

7. Nauč se co nejvíc o destinaci kam míříš a věnuj čas na porozumění místních zvyklostí, norem a tradic. Vyhnij se chování, které by mohlo urazit místní obyvatelstvo.

8. Obeznam se s právy dané země tak, abys ses nedopustil žádného protiprávního chování či kriminálního činu. Zdrž se veškerých pokusů o pašování drog, zbraní, chráněných druhů a dalších zakázaných předmětů a nebezpečných látek.

Výklad těchto pravidel je dosti široký a v podstatě univerzální. Největším problémem etických kodexů je konflikt zájmů různých aktérů turistického ruchu, který často směřuje k vyloučení jednoho nebo více z nich. Jejich vznik většinou odráží obavu nezústat pozadu nebo potřebu vyhovět nabídce vedené lídry na trhu. Jsou však i takové, které se skutečně snaží o ochranu a zachování kulturního a přírodního dědictví. Tyto kodexy jsou však alespoň jakýmsi vodítkem pro turistu hledajícího etičtější dovolenou či odpovědnější způsob jejího trávení nebo alespoň impulsem k zamyšlení.

1.6. Koncepce Společenské odpovědnosti firem

Jedním z trendů v oblasti firemního řízení je koncepce Společenské udržitelnosti firem. Jde o téma, které je v lecčem podobné udržitelným konceptům podnikání a proto je mu věnována celá jedna kapitola. V praktické části bude využit k tvorbě některých indikátorů a to převážně v oblasti sociální.

Neexistuje jednotná definice společenské odpovědnosti firem. Společenskou odpovědnost firem (z angličtiny Corporate Social Responsibility – CSR) lze definovat jako dobrovolný závazek firem chovat se v rámci svého fungování odpovědně k prostředí i společnosti, ve které podnikají. Tento koncept se objevil počátkem 2. poloviny 20. století. Evropská komise v Zelené knize, vydané v roce 2001, definuje CSR takto: *„Společenská odpovědnost firem dobrovolně integruje sociální a ekologické ohledy do podnikatelských činností firmy, a to ve spolupráci se zainteresovanými stranami podniku neboli stakeholdery.“* Jako stakeholderi jsou označovány všechny zainteresované osoby či skupiny osob uvnitř a v okolí firmy - patří sem zákazníci, akcionáři, zaměstnanci, obchodní partneři, dodavatelé a další. [42]

Odpovědná firma dobrovolně:

- podniká v souladu s vysokými etickými principy
- pěstuje dobré vztahy se svými obchodními partnery
- pečuje o své zaměstnance
- podporuje region, ve kterém působí
- snaží se minimalizovat negativní dopady na životní prostředí

Chování v souladu s principy CSR přináší firmě mnohé zisky zejména v podobě zvýšení hodnoty nehmotných aktiv, jako je firemní reputace, hodnota značky, lidský kapitál či vztahy důvěry a partnerství. CSR však může vést i k úsporám nákladů – např. v souvislosti s nízkou fluktuací zaměstnanců či v důsledku ekologických opatření. V neposlední řadě má CSR pozitivní vliv i na zvýšení hodnoty podniku pro akcionáře. [26, 37]

Odpovědné chování firmy můžeme rozdělit do čtyř oblastí: trh, pracovní prostředí, místní komunita a životní prostředí. Společensky odpovědná firma je aktivní ve všech čtyřech oblastech. V ekonomické oblasti se od firmy očekává transparentní podnikání a pozitivní vztahy s investory, zákazníky, dodavateli a dalšími obchodními partnery. Sledují se také její dopady na ekonomiku na lokální, národní i globální úrovni, například prostřednictvím rozvoje zaměstnanosti či boje proti korupci. V sociální oblasti se odpovědné chování firmy zaměřuje na přístup k zaměstnancům a podporu okolní komunity. Na pracovišti i v místní komunitě tak podnik ovlivňuje životní úroveň, zdraví, bezpečnost, vzdělávání a kulturní rozvoj občanů. V environmentální oblasti si podnik uvědomuje své dopady na živou i neživou přírodu včetně ekosystému, půdy, vzduchu a vody. Předpokládá se, že svou podnikatelskou činnost bude vykonávat tak, aby chránil přírodní zdroje a co nejméně zatěžoval životní prostředí.

Alternativně bývá koncept CSR rozdělen do tří oblastí: ekonomická (odpovídá trhu), sociální (spojení pracovního prostředí a místní komunity) a environmentální (odpovídá životnímu prostředí). Tyto tři sféry - na principu Triple Bottom Line - lze označit také jako zisk (ekonomická sféra), lidé (sociální sféra) a planeta (environmentální sféra). Tady se koncept CSR setkává s konceptem udržitelného chování firmy, kde jsou tyto sféry pojmenovány stejně.

Charakteristické rysy CSR

- Tři roviny aktivit: ekonomická činnost firmy, sociální rozvoj, ochrana životního prostředí.
- dobrovolnost – podnik veškeré odpovědné aktivity vykonává dobrovolně, nad rámec svých zákonných povinností
- zapojení zainteresovaných stran, které firmu výrazně ovlivňují
- dlouhodobý charakter – aktivity CSR jsou realizovány dlouhodobě a nekončí, pokud se podnik ocitne v horší ekonomické situaci
- důvěryhodnost – CSR přispívá k posílení důvěry ve firmu; činnosti však musí být transparentní, trvalé a nezveličované. [37]

Metodika SOF/LBG je jediná standardizovaná metoda, díky které lze přesně definovat náklady vynaložené na dárcovské aktivity a stanovit účinky jejich dopadu. Zároveň je to jediný benchmark, který umožňuje porovnávání výsledků s jinými firmami aktivními v oblasti firemní filantropie a společenské odpovědnosti. V České republice používaný název Standard odpovědná firma (SOF) je ekvivalentem anglické metodiky London Benchmarking Group (LBG).

V metodice se vyčíslují a sčítají: Pevná data; Věcné a finanční dary; Služby a čas přepočítané na komerční hodnotu; Náklady na management; Mzdy a režijní náklady zaměstnanců, kteří aktivně pomáhají komunitě; Přidaná hodnota; Věcné a finanční dary, čas a služby, které v návaznosti a díky naší aktivitě poskytla 3. osoba (zaměstnanec ze svých zdrojů, další dodavatelé, klienti apod.). Získá se tak reálná částka, kterou firma investuje do veřejně prospěšných aktivit. [91]

Obr. 6. Logo Standardu odpovědné firmy. [72]

1.7. Certifikace služeb cestovního ruchu

V následující kapitole bude pozornost věnována různým možným způsobům certifikace služeb cestovního ruchu. Důraz bude kladen na způsoby získání ekoznaček a podmínky, které musí podnik cestovního ruchu splňovat k jejich získání.

Ekoznačení slouží jako nástroj pro zelené nakupování. V České republice bylo na podporu ekoznačení a zeleného nakupování vydáno Usnesení vlády č. 465/2000 ze 14. června 2010. Zabývá se environmentálními požadavky při zadávání veřejných zakázek a nákupch státní správy a samosprávy. Vláda tímto usnesením ukládá ústředním organizacím státní správy a samosprávy postupovat při zadávání veřejných zakázek podle příslušných metodik zeleného nakupování pro dané produktové skupiny. V případech, kdy pro druh poptávaného produktu metodiky neexistují, doporučuje upřednostňovat výrobky a služby označené ekoznačkou (např. Ekologicky šetrný výrobek, Ekoznačka EU, Der Blaue Engel (Modrý anděl), Nordic Swan (Severská labuť) apod.). To se týká i nižších úřadů státní správy.

1.7.1. Ekoznačka EU

Prostřednictvím programu ekoznačení Evropské unie jsou od roku 1992 označovány produkty prokazatelně šetrnější k životnímu prostředí Ekoznačkou EU. Narozdíl od značky Ekologicky šetrný výrobek/služba může být ekoznačka udělena produktům na trhu celé Evropské unie, tedy na trhu alespoň jedné členské země EU.

Logo Ekoznačky EU má podobu stylizované květiny (proto se jí dříve často přezdívalo Květina/The Flower) se zelenou lodyhou a kulatým květenstvím tvořeným modrými hvězdičkami a symbolem € uprostřed. Nedílnou součástí značky je stylizovaný nápis EU Ecolabel. [90]

Obr. 7. Ekoznačení EU. [80]

Standardy pro udělení ekoznačky Evropské unie jsou společné pro celou Evropskou unii, a i když v České republice není organizace, která by uchazeče náročným procesem certifikace provedla (nejbližší jsou v Rakousku), české ministerstvo životního prostředí ji bez problémů uděluje. Služby, které ubytovací zařízení takto certifikované poskytne, zatěžují z pohledu EU co nejméně životní prostředí. Každé zařízení se posuzuje podle 80–100 kritérií, z nichž je zhruba čtyřicítka povinných. Ve zbylých musí hotel či kemp získat určený počet bodů.

Kritéria pro udělení ekoznačky EU jsou pravidelně revidována a aktualizována, aby neustále odpovídala situaci v daném podnikatelském odvětví a aktuálním technologickým možnostem. Tato značka je udělena jen poskytovatelům skutečně kvalitních a s ohledem na životní prostředí nadstandardních služeb.

Mezi povinné patří omezování spotřeby energií a využívání obnovitelných zdrojů. Ekohotely by měly využívat minimálně z 22 % obnovitelných zdrojů pro vytápění i využití elektrické energie. Samozřejmostí je maximální využití úsporných zářivek, vyřešené vypínání světel na chodbách a ve společných prostorách, musí pracovat s dešťovou vodou apod. Součástí podmínek pro udělení značky je i práce s odpadem, snaha o omezování jeho produkce, třídění. Ekohotel musí mít rovněž speciálně vyškolený personál, který se zároveň pokouší nenásilnou formou k této činnosti přesvědčit i své klienty, třeba jen tím, že odpadkové nádoby na třídění je možné najít i v jednotlivých pokojích. Jak už je u Evropské unie zvykem, pravidla jsou podrobná a jdou do naprostých detailů. Neexistuje však seznam měřítek, která by v rámci udělování ekoznačky, bylo nutné splnit. Jak ukazuje následující tabulka, v rámci využívání značky je potřeba zaplatit určité poplatky. Dále je potřeba počítat s tím, že náklady na zkoušky výrobků a vyhotovení potřebných dokumentů si žadatel hradí sám. Některá pravidla, běžná pro certifikaci Ekohotelu, budou dále využita pro zpracování obecných pravidel v jednotlivých cílech udržitelného cestovního ruchu a také při tvorbě jednotlivých ukazatelů.

Tab. 3. Poplatky za využívání ekoznačky EU. [80]

	ekoznačka EU			
	pro výrobky		pro služby	
Druh žadatele	registrační poplatek	roční poplatek (sleva)	registrační poplatek	roční poplatek
mikropodniky	9000 Kč	-25%	9000 Kč	-75%
malé a střední podniky				-25%
první 3 žadatelé v produktové skupině				3000 Kč
podniky certifikované EMAS, ISO 14001				-15%
držitelé ekoznačky dle ISO 14024				-30%
ostatní				15000 Kč
maximální sleva uplatnitelná v součtu	-	50%	-	50% (min. 15.000 Kč)

1.7.2. Ekologicky šetrný výrobek a služba

Ekologické značení výrobku nebo služby by mělo svědčit o jeho ekologické přípravě a šetrnosti k přírodě. Logem Ekologicky šetrná služba se mohou pochlubit ti poskytovatelé některých služeb, kteří prokáží, že jednají v souladu se zásadami snižování negativního dopadu na životní prostředí i s ohledem na zdraví svých zákazníků. Nejedná se o novou ekoznačku na českém trhu, ale o další směr, kterým se ubírá v roce 1994 založený Národní program environmentálního značení. [80, 90]

Ekoznačení označuje produkty nebo služby s nižším negativním dopadem na životní prostředí v celém jejich životním cyklu. V podobě ekoznačky tak poskytuje nástroj k jejich marketingu (u výrobců/prodejců) a snadnější orientaci při nakupování (u spotřebitelů). Díky své dobrovolnosti programy ekoznačení nevytvářejí žádné překážky trhu, ale naopak poskytují konkurenční výhody firmám, jejichž prokazatelně ekologicky šetrnější produkty jsou označeny ekoznačkou. (Česká informační agentura životního prostředí)

Obr. 8. Logo ekologicky šetrné služby. [80]

Ekoznačku Ekologicky šetrný výrobek/služba je možné získat u 64 skupin produktů (výrobků i služeb). Držitelé jsou však jen u některých z nich. U Ekoznačky EU existují držitelé ve 24 produktových skupinách. Pro hodnocení služby nebo výrobku se používá hodnotící matice, která sleduje následující kategorie:

- emise do ovzduší
- emise do vody
- ochranu půdy
- množství a nebezpečnost odpadů
- spotřebu energie
- spotřebu vody
- péči o přírodní zdroje
- prevenci globálního oteplování
- ochranu ozónové vrstvy
- environmentální bezpečnost
- hluk
- ochranu ekosystémů

V této klasifikaci je možné služby cestovního ruchu kvalifikovat v oblasti 42 – Služby v kempech a 43 – Turistické ubytovací služby. Služby označené českou ekoznačkou Ekologicky šetrná služba nebo některou ze zahraničních ekoznaček, jsou služby, které splňují požadavky a environmentální kritéria stanovená pravidly programů environmentálního značení I. typu. V souladu s nimi jsou označeny některou z ekoznaček České republiky, Německa, EU, skandinávských států, Rakouska, Slovenska nebo jinou, vytvořenou a udělovanou v souladu s mezinárodní normou ISO 14024.

ČR	Německo	EU	Skandinávské státy	Rakousko	Slovensko

Obr. 9. Některé ekoznačky používané v EU. [80]

Aby mohla být žadateli udělena ekoznačka, musí splňovat všechna kritéria uvedená v oddílu A přílohy této směrnice (povinná kritéria). Žadatel musí splnit dostatečný počet kritérií uvedených v oddílu B přílohy této směrnice (volitelná kritéria). Každému kritériu v tomto oddílu byla přiřazena hodnota vyjádřená v bodech nebo ve zlomcích bodu. Aby bylo možno udělit žadateli ekoznačku, musí získat alespoň minimální počet bodů.

V každé směrnici existuje několik oddílů, ve kterých musí majitel firmy prokázat, že je splňuje a doložit dokumenty, které jsou podklady pro další zpracování na ministerstvu životního prostředí. Pro oblast č. 42 – Služby v kempech jsou to následující oblasti:

- **ENERGIE:** elektrická energie z obnovitelných zdrojů, uhlí a těžké oleje, energetická účinnost a výroba tepla, klimatizace, energetická účinnost budov, izolace oken, vypínání topení nebo klimatizace, zhasínání světel, energetická účinnost žárovek, venkovní topidla.
- **VODA:** průtok vody z kohoutků a ze sprch, odpadkové koše na toaletách, splachování pisoárů, výměna ručníků a ložního prádla, správné zneškodňování odpadních vod.
- **DETERGENTY A DEZINFEKČNÍ PROSTŘEDKY:** místo pro vypouštění odpadu z chemických toalet, dezinfekční prostředky.
- **ODPAD:** třídění odpadu, třídění odpadu prováděné hosty, výrobky na jedno použití, balení potravin podávaných k snídani.
- **JINÉ SLUŽBY:** zákaz kouření, veřejná doprava.
- **OBECNÝ SYSTÉM ŘÍZENÍ -** údržba a opravy kotlů a klimatizačních systémů, environmentální politika a program, školení personálu, informování hostů, údaje o spotřebě energií a vody, sběr dalších údajů, informace uvedené na ekoznačce.
- Část B - volitelná kritéria.

Tab. 4. Poplatky za využívání značky Ekologicky šetrný výrobek/služba. [80]

Druh žadatele	ekologicky šetrný výrobek		ekologicky šetrná služba	
	registrační poplatek	roční poplatek	registrační poplatek	roční poplatek
mikropodniky	10000 Kč	-	5000 Kč	2500 Kč
malé a střední podniky	15000 Kč	-		
podniky certifikované EMAS, ISO 14001, čistí produkce, držitelé ekoznačky	17000 Kč	-		
ostatní	20000 Kč	-	10000 Kč	5000 Kč

Vzhledem k představeným cenám je více než jisté, že některé firmy mohou představovat udržitelný management, i když nejsou certifikovány danou značkou.

Ekologické značení služeb je jednou z možností, jak ukázat zákazníkům, které služby z oblasti cestovního ruchu zapadají do ekologického pilíře udržitelného cestovního ruchu. Speciální značení, které by označovalo služby nebo výrobky, které splňují všechny tři pilíře udržitelnosti (sociální, ekonomický a environmentální), doposud neexistuje.

1.7.3. Ekohotel

Ekohotel, nebo také jeho často užívané synonymum „Zelený hotel“, je označení pro ubytovací zařízení vlastníci evropský certifikát „The Flower – Ekologicky šetrná služba“ nebo domácí českou značku – „Ekologicky šetrná služba“. Jak již bylo zmíněno, tuto značku může získat ubytovací zařízení po splnění přísných norem a kritérií, mezi něž patří omezování spotřeby energií, vody a produkce odpadů.

První hotel v České republice, který získal v roce 2006 ekoznačku a zároveň splnil podmínky pro udělení certifikátu ekologicky šetrná služba, je tříhvězdičkový hotel Adalbert na pražském Břevnově. Tento hotel sídlí v kompletně zrekonstruované budově z roku 1737 v zahradě Břevnovského kláštera. [94]

Obecné zásady pro vznik ekohotelu jsou následující [94]:

Energie:

- Energicky účinné elektrické spotřebiče
- Energie z obnovitelných zdrojů
- Vhodná tepelná izolace
- Automatické vypínací systémy (světla, teplo)
- Evidence hodnot o spotřebě energie

Voda:

- Úsporné kohoutky a sprchy
- Úsporné myčky, pračky, WC
- Flexibilní výměna ručníků a ložního prádla
- Vhodné čištění odpadních vod

Školení personálu:

- Ohledně ochrany životního prostředí
- Správné dávkování čistících prostředků
- Efektivní řízení s nakládání s odpady, vodou, energií a přírodními zdroji
- Údržba a zacházení s vybavením

Informace pro hosty:

- Místní údaje a novinky z oblasti životního prostředí
- Enviromentální opatření ze zařízení, kde je host ubytován
- Způsoby jak šetřit s vodou a energií
- Třídění odpadů
- Městská hromadná doprava
- Preferování výrobků a služeb šetrných k životnímu prostředí
- Zařízení s úspornou spotřebou vody a energie
- Výrobky s ekoznačkou
- Vratné láhve a obaly
- Nepoužívání lahví, kelímků, talířů, příborů a toaletních potřeb na jedno použití

Nebezpečné chemické látky:

- Interiérové barvy, laky a čistící prostředky s ekoznačkou
- Vhodné používání chemikálií
- Evidence dat o spotřebě chemikálií

Odpady:

- Třídění odpadu
- Vhodné zneškodňování odpadu
- Oddělování a zneškodňování nebezpečného odpadu

Jiné:

- Nekuřácká místnost
- Národní ekoznačka
- Bioklimatická architektura
- Potraviný z místního ekologického zemědělství
- Používání větrné a fotovoltaické energie

- Tepelná čerpadla, dálkové vytápění, využívání odpadního tepla
- Používání dešťové a odpadní vody
- EMAS nebo ISO 14000

Specifická opatření:

- Průtok vody v kohoutku ani ve sprše nepřesahuje 12 litrů za minutu
- V hotelové koupelně je umístěna cedulka vybízející hosty k šetrnému chování
- Mušle splachují pouze po použití
- Osušky a lůžkoviny se perou každé 3 dny
- Na pokojích jsou odpadkové koše na papír a plasty, třídí se rovněž sklo
- Nebezpečné odpady jsou tříděny a náležitě likvidovány
- Veškerý odpad vzniklý při hotelovém provozu je zpracováván a recyklován v nejvyšší možné míře
- Výrobky určené k jednomu použití jsou minimalizovány
- Všechna okna jsou tepelně izolována
- Hotel nepoužívá žádnou vzduchotechniku
- Většina světel na chodbách je opatřena pohybovým čidlem a vypíná se automaticky
- V celé budově hotelu jsou namontovány úsporné žárovky
- Topení je regulováno zvlášť v každém pokoji
- Využívají se výhradně ekologicky šetrné čisticí prostředky
- Vyřazené textilie a nábytek je určen na charitativní účely
- Kancelářský papír se recykluje teprve, je-li popsán z obou stran
- Používá se výhradně recyklovaný papír
- Upřednostňují se místní dodavatelé potravin

1.7.4. Green Globe certifikace

Certifikace Green Globe je značkou pro udržitelný management a operace v oblasti cestovního ruchu. Funguje na bázi jednoduchého webového programu, který eliminuje téměř veškeré papírování. Systém zaručuje efektivitu a udržuje data aktuální. [86]

Obr. 10. Náhled loga Green Globe. [86]

Kritéria a indikátory, využívané pro Green Globe, jsou následující:

A. Udržitelný management

- A.1 Implementace udržitelného systému managementu
- A.2 Dodržování právních předpisů
- A.3 Trénink zaměstnanců
- A.4 Spokojenost zákazníků
- A.5 Propagační materiály
- A.6 Lokální umístění, design a konstrukce
- A.7 Interpretace
- A.8 Strategie komunikace
- A.9 Zdraví a bezpečnost

B. Společenské / Ekonomické

- B.1 Rozvoj komunity
- B.2 Lokální zaměstnanci
- B.3 Fair trade
- B.4 podpora lokálních podnikatelů
- B.5 Respektování lokálních komunit
- B.6 Pravidla proti vykořisťování
- B.7 Spravedlivý nábor a výběr zaměstnanců
- B.8 Ochrana zaměstnanců
- B.9 Základní služby

C. Kulturní dědictví

- C.1 Kód chování
- C.2 Historické artefakty
- C.3 Ochrana oblastí
- C.4 Zapracování kultury

D. Environmentální

D.1 Zachování zdrojů

D.2 Snížení znečištění

D.3 Zachování biologické rozmanitosti, ekosystémů a krajiny

1.7.5. ISO 14000 a EMAS

ISO normy jsou jednotné mezinárodní normy, jejichž vytvářením se zabývá Mezinárodní organizace pro normalizaci. Přispívají k efektivnějšímu, bezpečnějšímu a čistšímu rozvoji, výrobě a poskytování služeb. Jejich zavedení zaručuje bezpečnost výrobků a snahu o ochranu životního prostředí. ISO 14000 je rozděleno do dekád podle tematických okruhů:

dekáda 14000 - Systémy environmentálního managementu

ISO 14001 pojednává o environmentálním managementu

dekáda 14010 - Směrnice pro provádění environmentálních auditů

dekáda 14020 - Environmentální značky a prohlášení

dekáda 14030 - Hodnocení environmentálních vlivů podniků na životní prostředí

dekáda 14040 - Posuzování životního cyklu

dekáda 14050 - Definice a termíny

Normy ISO 14000 v první řadě usilují o to, aby organizace minimalizovala všechny rušivé vlivy své činnosti na životní prostředí. Cílem je aktivně podporovat vše, co je možné udělat pro prevenci škod na životním prostředí – ať už v průběhu výroby, nebo při používání výrobku – znečišťováním nebo vyčerpáváním přírodních zdrojů.

Naproti tomu EMAS (tedy Eco Management and Audit Scheme) je nařízení Evropské komise o dobrovolné účasti organizací v systému řízení podniků a auditu z hlediska ochrany životního prostředí. Byl zřízen Evropskou unií, za účelem zjišťování a sledování vlivu činností organizací na životní prostředí a zveřejňování informací formou jednotlivých environmentálních prohlášení.

Systém EMAS je jedním ze dvou způsobů, kterým organizace může přistoupit k zavedení tzv. systému environmentálního řízení (jinak také systém environmentálního managementu – EMS). Cílem je hlavně ochrana (snížování spotřeby) přírodních zdrojů, snížování vypouštění znečišťujících látek do ovzduší, snížování rizika environmentálních nehod (havárií) a v neposlední řadě je kladen důraz na ochranu zdraví pracovníků a obyvatel. EMAS rozšiřuje systém ISO 14001, zejména z pohledu transparentnosti, kdy organizace se zavedeným systémem dle EMAS je povinna zveřejňovat environmentální prohlášení a otevřeně diskutovat s veřejností a dalšími zainteresovanými stranami. [90]

Tab. 5. Hlavní rozdíly mezi ISO 14001 a EMAS. [80]

Rozsah	ISO 14001	EMAS
system managementu	ano	ano
zavedení systému	možné i v části podniku	v celém areálu organizace, v jeho místě
environmentální přezkoumání	doporučené	povinné
veřejné dokumenty	pouze environmentální politika	environmentální politika a environmentální prohlášení
environmentální prohlášení	není požadováno	povinné
zakončení procesu	certifikace	ověření environmentálního prohlášení
posuzování aspektů	přímé environmentální aspekty	přímé i nepřímé environmentální aspekty
zakončení procesu zajišťuje	auditor certifikační organizace	akreditovaný environmentální ověřovatel
četnost a metodologie provádění auditů	nestanovena	nejdéle 3 - letý
registrace	v rámci vydaných certifikátů u jednotlivých certifikačních organizací	odpovědné orgány jednotlivých členských států
použití loga	není (pouze logo certifikačního orgánu)	použití loga EMAS
registr aspektů (vlivů)	doporučený	požadovaný

1.7.6. Vlastní environmentální tvrzení

Vlastní environmentální tvrzení je prohlášení, značka nebo obrazec, který poukazuje na nějaký prvek činnosti, výrobků nebo služeb organizace a který může ovlivňovat životní prostředí. Je určitým druhem reklamy. Vztahuje se na výrobek, součástku nebo obal. Může mít podobu sdělení, značek nebo obrazců na výrobku nebo na obalu výrobku, v dokumentaci k výrobku, v technických bulletinech, v reklamě nebo propagaci, v telemarketingu, případně prostřednictvím digitálních nebo elektronických médií jako je internet. Hlavní výhodou vlastního environmentálního tvrzení je možnost získat pozornost všech zájmových skupin jiným jednoduchým způsobem, než reklamou, a to při vynaložení velmi nízkých nákladů. [80]

1.8. Ekonomika udržitelného cestovního ruchu

Odvětví cestovního ruchu se velikostí svého obrátu v celosvětovém měřítku řadí na třetí místo - za automobilový a ropný průmysl. Zejména vytvářením nových pracovních míst podstatně přispívá ke snižování interregionálních disparit a snižování nezaměstnanosti. Největší výnosy má stát z cestovního ruchu prostřednictvím daně z přidané hodnoty (38 procent) a z odvodů na sociální pojištění (29 procent). [94]

Příspěvek cestovního ruchu k ekonomice státu se dá kvantifikovat. Z mnohých výzkumů vyplývá, že se cestovní ruch:

- podílí na snižování nezaměstnanosti,
- podílí na tvorbě hrubého domácího produktu,
- pozitivně ovlivňuje platební bilanci státu,
- spolupodílí na tvorbě příjmů státního rozpočtu,
- podílí na multiplikačním efektu (cestovní ruch současně rozvíjí další odvětví a sektory, jako jsou doprava, stavebnictví, obchod, bankovníctví, kultura či sport)
- má vliv na zvyšování příjmů místních rozpočtů,
- přispívá ke stimulaci investičních aktivit.

Přínosy udržitelného cestovního ruchu k ekonomice státu jsou v podstatě velmi podobné, ale přesto lze najít některé rozdíly. Přínosy udržitelného cestovního ruchu spočívají ve zvýšených příjmech, které jsou zapříčiněny opakovanými návštěvami zákazníků, je odstraňováno znečištění životního prostředí. Z udržitelnosti získává výhody také domácí komunita, dochází k posílení veřejných rozpočtů a zvyšuje se diverzita v ekonomice. Vyšší zisky z udržitelného cestovního ruchu se projevují také v rámci ušetření na energiích a spotřebě vody, nižším odpadu, nižších nákladech na některé služby apod.

S cestovním ruchem jsou spojené i dodatečné náklady, které jsou zapříčiněny:

- poškozováním přírodního prostředí masovou turistikou,
- částečným potlačováním sociální identity místního obyvatelstva,
- růstem narkomanie (spojené s pašováním drog), nárůstem prostituce v turisticky přitažlivých oblastech a v některých případech (hlavně v mimoevropských oblastech) i stupňování rasového napětí,
- navíc díky rychlé a často necitlivé výstavbě zařízení cestovního ruchu dochází ke stavbám nešetrným k životnímu prostředí.

K největším záporům udržitelného cestovního ruchu je možné řadit zvyšování vládních výdajů z důvodů nejrůznějších podpůrných programů firmám, čímž je zapříčiněna vyšší inflace. Dále vzrůstají náklady na obnovu zdrojů a jiné náklady, které podniky mají v souvislosti s dodržováním pravidel pro udržitelný cestovní ruch. Daním a poplatkům za znečištění prostředí je věnována samostatná podkapitola. Mezi dodatečné náklady způsobené udržitelným cestovním ruchem dále řadíme náklady na vzdělání domácí komunity i vlastních zaměstnanců o benefitech

udržitelného podnikání, náklady propagace udržitelného cestovního ruchu, náklady pro zvyšování spokojenosti zákazníků, náklady na zlepšování domácí destinace (životních podmínek domácí komunity), náklady na podporu místní komunity a jejích výrobků a mnohé další. Změny zavedených modelů chování zákazníků jsou nesnadné a vyžadují velké výdaje. Z ekonomického hlediska započítáváme také náklady obětované příležitosti, které odpovídají hodnotě nejhodnotnější činnosti, které se musí ekonomický subjekt vzdát ve prospěch jiné činnosti. V případě udržitelného cestovního ruchu je potřeba zahrnout například ušlý zisk z masových turistů.

1.8.1. Ekonomie životního prostředí

Vztahem mezi ekonomickými činnostmi a jejich vlivem na životní prostředí se zabývá koncept ekonomie životního prostředí, ve kterém ekonomická teorie slouží především k řešení problémů životního prostředí.

Zdroje pro uspokojování potřeb člověka jsou poskytovány přírodou. Součástí přírody, které člověk pro uspokojování potřeb využívá, nazývá ekonomie statky či službami životního prostředí (nebo také přírodní statky a služby). Mohou to být suroviny odebírané z přírody nebo statky plnící jiné funkce životního prostředí, jako je například funkce rekreační, dále poskytují prostor pro aktivity člověka či pro uložení odpadů.

Ekonomická stránka ochrany životního prostředí zahrnuje vznik ekonomických škod ze znehodnocování životního prostředí a vynakládání prostředků na omezení či eliminaci negativních dopadů plynoucích z nevyhovujícího stavu životního prostředí, či na eliminaci faktorů, které tyto dopady způsobují. [90]

Základní veličiny v ekonomii životního prostředí jsou:

Investiční výdaje (náklady) na ochranu životního prostředí jsou výdaje vynakládané jednorázově na pořízení kapitálových statků (tj. především zařízení, ale i technologických úprav nebo metod),

Neinvestiční výdaje (náklady) zahrnují běžné provozní náklady spojené s provozem zařízení na ochranu životního prostředí. Patří mezi ně mzdové náklady, spotřeba materiálu a energie, náklady na opravy apod.

Výdaje na ochranu životního prostředí jsou souhrnem investičních a neinvestičních nákladů. Jejich podíl na HDP je často používaným ukazatelem pro měření dopadů hospodářské politiky na životní prostředí.

Ekonomická ztráta ze znehodnocování životního prostředí - představuje hodnoty, které z důvodu znehodnocení životního prostředí nebyly vyprodukovány, a proto nemohou být ani spotřebovány.

Náklady na odstranění či zmírnění negativních důsledků znehodnocování životního prostředí - jsou to náklady vynaložené na odstranění následků znehodnocení životního prostředí, v žádném případě neřeší příčiny znehodnocení.

Náklady vyhnutí se negativním důsledkům znehodnocování životního prostředí - při vynakládání těchto nákladů opět není řešen problém životního prostředí, pouze se předchází jeho následkům.

Ekonomická škoda představuje ekonomický dopad znehodnocení životního prostředí, který nesou různé ekonomické subjekty.

„Snažíme se docílit minimálního stupně zátěže, tj. situace, kdy součet ekonomických škod a vynaložených nákladů na zamezení je co nejmenší. Optimální míra využívání (či znečišťování) životního prostředí je tedy taková, kdy je ekologická zátěž ekonomiky co nejmenší. Z toho vyplývá, že z ekonomického hlediska není optimální situace, kdy je znečištění životního prostředí nulové (protože v takové situaci by byly náklady na zamezení velmi vysoké). Namísto toho optimum nastane při takové míře znečištění, při které je součet ekonomických škod ze znečištění životního prostředí a nákladů na zamezení minimální.“ [80]

1.8.2. Poplatky a daně za znečištění životního prostředí v ČR

Následující kapitola definuje některé poplatky a ekologické daně, které jsou v České republice stanoveny zákony. Největší pozornost je věnována poplatkům, které jsou ve spojení s přírodními zdroji a jejich degradací.

Poplatky za znečišťování životního prostředí jsou součástí ekonomických nástrojů. Jsou to povinné platby nejčastěji za znečišťování životního prostředí nebo za využívání přírodních zdrojů a podobně. Vychází z principu *„ten, kdo znečišťuje, musí platit“*. Příjemcem poplatků je Státní fond životního prostředí, obecní rozpočty, rozpočty krajů, případně státní rozpočty. Tento příjem se zpravidla využívá účelově k nápravě škod nebo na podporu ekologických projektů.

V Česku dále existují poplatky za znečišťování ovzduší, které jsou stanoveny zákonem č. 86/2002 Sb., o ochraně ovzduší, ve znění pozdějších předpisů. Poplatky jsou placeny provozovateli stacionárních zdrojů. Mezi zpoplatněné látky patří především tuhé emise, SO₂ (oxid siřičitý), NO_x (oxidy dusíku), CO (oxid uhelnatý) a CXHY (uhlovodíky). Způsob výpočtu poplatků je dán zákonem. U malých zdrojů je roční paušál vypočítán podle druhu používaného paliva. U zvláště velkých a středních zdrojů závisí výše poplatků na druhu a množství škodlivin.

Poplatky za vypouštění odpadních vod do vod povrchových jsou upraveny ve vodním zákoně č. 254/2001 Sb. Znečišťovatel je povinen platit poplatek za znečištění i za objem vypouštěných odpadních vod. Poplatek se platí především při vypouštění nerozpuštěných látek, rozpuštěných anorganických solí, ropných látek nebo pokud je zjištěna zvýšená acidita a alkalita.

Poplatky za odběry podzemní vody jsou stanoveny novelou zákona č. 20/2004 Sb., o vodách. Jedná se o úhradu částky za odebrané množství podzemní vody.

Poplatky za ukládání odpadů na skládky jsou upraveny zákonem č. 185/2001 Sb., o odpadech a o změně některých dalších zákonů. Poplatek se skládá ze základní

složky, která je placena za ukládání odpadu. Pokud jde o odpad nebezpečný je příplácena riziková složka. Poplatek je placen původcem odpadu provozovateli skládky za umístění odpadu na skládku.

Poplatky za využívání přírodních zdrojů lze definovat jako snahu státu o zamezení nadměrného čerpání zdrojů a zamezení případné devastace. Jsou stanoveny u hornin, půdy a vody a podmínky jejich výběru jsou zakotveny v zákonech ČR. Výše sazby by měla být stanovena na základě ocenění těchto zdrojů, případně by měla vyjadřovat jejich vzácnost. Ocenění přírodních zdrojů je ale problematické, proto se při stanovování poplatků používají sazby, které do určité míry pouze simulují hodnotu nebo vzácnost daného přírodního zdroje. Poplatky za využívání přírodních zdrojů jsou rozděleny podle zákona č. 185/2001 Sb., na:

Horniny

- Úhrada z dobývacího prostoru
- Úhrada z vydobytých nerostů

Půda

- Poplatek za odnětí dle lesního zákona
- Odvody za odnětí ze zemědělského půdního fondu

Voda

- Poplatek za odebrané množství podzemní vody
- Platba k úhradě správy vodních toků a správy povodí

Mezi další poplatky jsou řazeny např. poplatky za spotřebu látek poškozujících ozónovou vrstvu. Jedná se o poplatek za výrobu a dovoz regulovaných látek, který napomáhá chránit ozónovou vrstvu Země.

Za ekologické daně jsou na základě daňové statistiky OECD považovány veškeré poplatky k ochraně životního prostředí. Mezi tyto daně patří dálniční známka, mýtné, silniční daň, spotřební daň, daň z minerálních olejů. V roce 2007 vznikly v rámci Ekologické daňové reformy tři nové daně, které pouze rozšířily spotřební daň z minerálních olejů - daň ze zemního plynu, daň z pevných paliv a daň z elektřiny.

Na druhé straně k poplatkům a daním stojí daňová zvýhodnění. Za daňové zvýhodnění je považována snížená sazba u daně z přidané hodnoty na určité výrobky ekologického charakteru. Jde o úlevu od daně z příjmu u organizací, které se zabývají provozem vodních a větrných elektráren, tepelných čerpadel, solárních zařízení, výrobou bioplynu, elektřiny, tepla, či biomasy. Dále se o daňovém zvýhodnění mluví ve smyslu snížené sazby spotřební daně u pohonných hmot, jako je bionafta, či bioplyn.

S ekonomikou a znečišťováním jsou spojena také obchodovatelná emisní povolení. Jednotliví znečišťovatelé se snaží snižovat své náklady spojené s nároky na kvalitu životního prostředí dané státem. Principem emisních povolení je stanovení přípustného množství znečištění, které je rozděleno mezi znečišťovatele určitého území. Toto rozdělení přípustného množství znečištění je vydáváno formou emisních povolení, které si znečišťovatelé mezi sebou mohou navzájem prodávat.

Nakonec bude zmíněno environmentální pojištění, které ovlivňuje chování společností vůči životnímu prostředí a stejně jako poplatky nebo daně se řadí k nástrojům řízení politiky k životnímu prostředí. Princip environmentálního pojištění spočívá v tom, že nositelé činností s potenciálním rizikem ohrožení životního prostředí se proti tomuto riziku pojišťují (dobrovolně nebo povinně). Systémem bonusů a malusů může pojišťovna sama zohlednit environmentální chování pojištěnců. V Česku zatím není příliš rozšířeno. [90]

1.8.3. Účetnictví udržitelného rozvoje a environmentální účetnictví

Účetnictví udržitelného rozvoje je považováno za významný nástroj pro prosazování koncepce udržitelného rozvoje v podnicích. Účetnictví udržitelného rozvoje (na podnikové úrovni) lze definovat jako systém, který se zabývá sběrem, zaznamenáváním, analýzami a předáváním informací [45]:

- o environmentálně a sociálně vyvolaných finančních dopadech,
- o environmentálních a sociálních dopadech ekonomického systému (např. podniku, výrobního závodu, pracoviště, atd.),
- o vzájemných vztazích mezi environmentálními, sociálními a ekonomickými aspekty podnikání.

S. Schaltegger, M. Bennett a R. Burritt kromě hlavního cíle účetnictví udržitelného rozvoje uvádějí ještě tyto další přínosy systému pro podnik [44]:

- synergie a koordinace jednotlivých aktivit, zlepšení jejich efektivnosti a poskytnutí detailního pohledu na ně,
- zjednodušení měření výkonnosti podniku,
- významný nástroj pro komunikaci podniku se zainteresovanými stranami a zlepšení komunikace v podniku,
- „vtažení“ veřejnosti do záležitostí podniku.

Účetnictví udržitelného rozvoje nelze oddělit od reportingu udržitelného rozvoje. V rámci účetnictví udržitelného rozvoje je třeba určitě věnovat pozornost i ukazatelům, které budou vyjadřovat výkonnost podniku vzhledem k udržitelnému rozvoji. Výkonnost podniku může být vyjádřena prostřednictvím kvalitativních informací (např. záměry podniku, popis aktivit) i pomocí kvantitativních ukazatelů (environmentální a sociální dopady a jejich ekonomické důsledky). [89]

Vývoj účetnictví udržitelného rozvoje jako relativně nového subsystému účetnictví mohl postupovat v zásadě dvojím způsobem [45]:

1. Účetnictví udržitelného rozvoje lze považovat za zcela nový systém.
2. Účetnictví udržitelného rozvoje lze chápat jako vývojovou etapu tradičního účetnictví (tedy finančního a manažerského účetnictví). [89]

Druhý způsob je bližší podnikatelskému prostředí. Vyžaduje méně změn – je

to postupná modifikace stávajícího účetnictví. V rámci tohoto přístupu je současně účelné využít poznatků a zkušeností environmentálního účetnictví, které vzniklo jako reakce na potřebu integrovat dva pilíře udržitelného rozvoje – environmentální profil a ekonomickou výkonnost. [90]

Environmentální účetnictví je definováno jako systém, který poskytuje informace o environmentálně vyvolaných finančních dopadech a o environmentálních aspektech a dopadech daného ekonomického systému. Environmentální účetnictví lze jednoznačně považovat za součást účetnictví udržitelného rozvoje. [89]

Předmětem environmentálního účetnictví jsou environmentálně vyvolané finanční dopady (tedy ekonomické důsledky působení podniku na životní prostředí), environmentální aspekty podnikových činností, výrobků a služeb a jejich dopady na životní prostředí. Environmentální účetnictví představuje významný nástroj, který se zaměřuje na dva pilíře udržitelného rozvoje, tedy na environmentální a ekonomické aspekty podnikání a jejich vzájemné souvislosti. Implementace účetnictví udržitelného rozvoje do podnikové praxe není jednoduché. Jejím cílem je především zlepšit udržitelnost podniku. Jde tedy o interdisciplinární spolupráci. [89]

Rozdílnost informačních potřeb tedy na jedné straně vyžaduje, aby v rámci environmentálního účetnictví byly uspokojeny potřeby interních i externích uživatelů, a na druhé straně, aby systém poskytoval informace v peněžních jednotkách i ve fyzikálních jednotkách (tedy hodnotové i nefinanční informace) tak, aby tyto informace sloužily na podporu rozhodovacích procesů.

Nevýhody environmentálního účetnictví jsou například [89]:

1. Environmentální účetnictví vychází ze stejných zásad jako tradiční účetnictví (úzká perspektiva, zaměřuje se pouze na podnik – účetní jednotku; aktuální princip; zásada opatrnosti).
2. Environmentální účetnictví respektuje tradiční principy oceňování.
3. V environmentálním účetnictví je příliš zdůrazňováno hodnotové vyjádření environmentálních dopadů; malý důraz je kladen na informace vyjádřené ve fyzikálních jednotkách a na kvalitativní informace.
4. Účetnictví neumožňuje plné pochopení environmentálních dopadů a environmentální profil a výkonnost v sociální oblasti nejsou dostatečně propojeny s ekonomickou výkonností [8, 10]

1.9. Benchmarking v cestovním ruchu

Pojem benchmarking je odvozen od anglického slova „benchmark“, které v překladu znamená určitý typ stálého standardu, normy nebo vzoru. [21] Existuje velké množství definic benchmarkingu. Podle Roberta C. Campa, který je jednou z nejvýznamnějších osobností v této oblasti, je benchmarking definován jako „hledání nejlepších postupů v podnikání, které vedou k vynikajícím výsledkům“. [4]

Nejznámější definici uvádí Česká společnost pro jakost. Definice pochází od Davida T. Kearnsa bývalého ředitele společnosti Xerox: „Benchmarking je neustálý, systematický proces hodnocení společnosti, které jsou považovány za vůdčí v podnikání, s cílem určit podnikatelské a pracovní procesy, které prezentují nejlepší praktiky, a na jejich základě stanovit racionální cíle výkonnosti.“

V České republice se podpoře benchmarkingu věnuje převážně Agentura pro podnikání a podporu investic Czechinvest, která definuje „Benchmarking je neustálý a systematický proces, v němž podniky hodnotí vlastní výkony a porovnávají je s výkony jiných podniků podobné velikosti nebo podobného zaměření. Podniky tak prostřednictvím benchmarkingu mohou porozumět svým silným a slabým stránkám a stanovit cíle a strategie, které povedou ke zvýšení jejich konkurenceschopnosti.“

Benchmarking není jen otázkou krátkodobého sledování a porovnávání. Tento nástroj hodnocení výkonnosti podniku se používá převážně ve spojení s dlouhodobým procesem sledování a porovnávání podnikových výsledků s výsledky vybrané konkurence z více stran. Benchmarking je technika trvalé optimalizace, která porovnává a analyzuje procesy (služby) za účelem zjistit nejlepší praktické postupy, s nimiž se pak organizace poměruje. [113]

Mezi hlavní oblasti benchmarkingu patří kvalita poskytovaného výrobku nebo služby, efektivnost výroby, výrobních postupů, pracovních operací, marketingových aktivit a jiných činností v podniku. [21] Na benchmarking se lze dívat jako na systém včasného varování před problémy, které se mohou vyskytnout při činnostech podniku. Podnikový kontrolní systém včas upozorní na odchylky a slabiny ve vzhledu ke konkurentům v odvětví. Snahou benchmarkingu je dosažení vysoké úrovně poskytování služeb a tím být nejlepší v odvětví i na trhu.

Benchmarking vybírá nejlepší postupy a způsoby, jejichž cílem je:

- Podpora procesu tvorby hodnot.
- Prosazení priorit pomocí oblastí, které je možné zlepšit.
- Zlepšení výkonnosti vzhledem k potřebám zákazníků.
- Zkrácení cyklu změn. [51]

Podle Vzdělávacího centra pro veřejnou správu ČR je benchmarking chápán jako „Využití strukturovaného porovnávání s cílem definovat a zlepšovat dobré praktické postupy na principu učení se od druhých“. [113]

Benchmarking musí být legální, systematický, veřejný a hlavně etický proces, pomocí kterého se podnik stává konkurenceschopnější. Je potřeba, aby podléhal pravidlům, která jsou nazvána „Kodex vedení benchmarkingu“. [68]

1.9.1. Kodex benchmarkingu

Český kodex vedení benchmarkingu vychází z Evropského kodexu jednání benchmarkingu. Správcem tohoto kodexu je Česká společnost pro jakost. Definuje celkem 10 oblastí, které by při benchmarkingu měli být dodržovány. Mezi tyto oblasti patří:

Zásady přípravy; Zásady kontaktu; Zásady výměny
Zásady důvěrnosti; Zásady používání; Zásady důvěrnosti
Zásady zákonnosti; Zásady dokončení; Zásady porozumění a dohody
Benchmarking s konkurenty; Protokol benchmarkingu
[68]

V jednotlivých kapitolách jsou definovány základní požadavky na benchmarkingový proces. Důležité je, aby si každá firma, předtím než začne plánovat porovnávání, položila následující otázky:

1. Proč podnik potřebuje něco porovnávat?
2. Je společnost ochotna se o informace podělit s partnery?
3. Uvědomuje si společnost nákladovou, personální a časovou náročnost procesu?

[54]

Kodex a jeho obsah lze shrnout do několika bodů:

- Zachování legálnosti při benchmarkingu
- Ochota dát to, co dostanete
- Respektování důvěrnosti
- Informace jsou považovány interní
- Využívání kontaktních osob pro benchmarking
- Zákaz odkazování bez předchozího svolení
- Přípravenost na proces benchmarkingu
- Porozumění očekávání
- Jednání v souladu s očekáváním
- Čestnost
- Dodržení závazků

1.9.2. Přístupy k benchmarkingu

Existuje několik přístupů k benchmarkingu. Pro podnikovou praxi jsou nejčastěji využívány:

- Výkonový přístup k benchmarkingu
- Procesní přístup k benchmarkingu

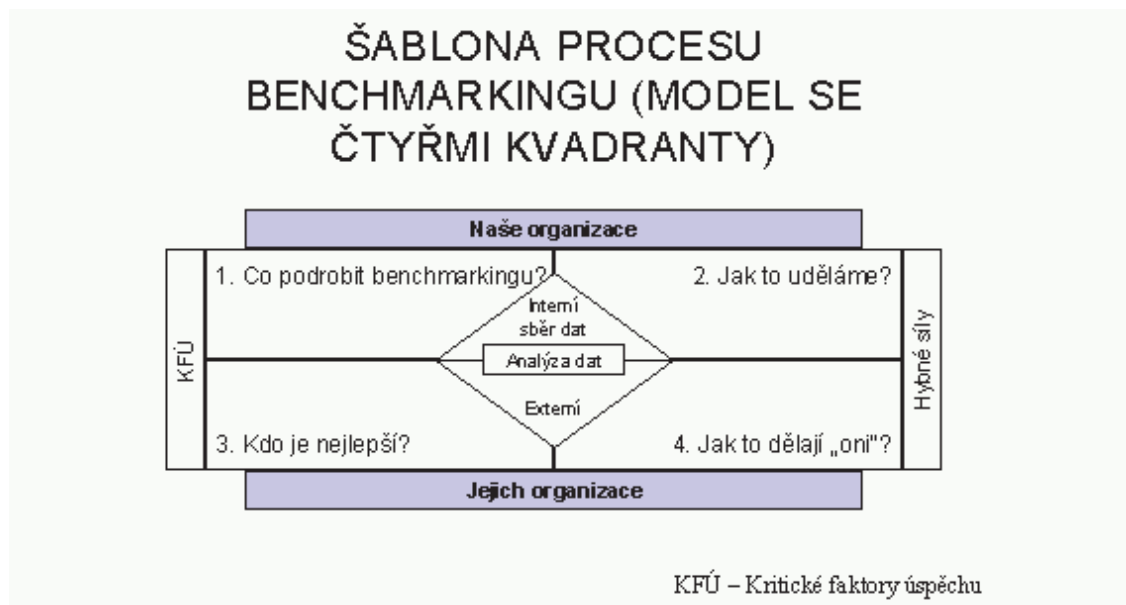
„Výkonový benchmarking je benchmarkingem založeným na datech. Srovnává relativní výkonnost oproti určitému počtu či souboru (odsouhlasených) měřítek výkonnosti, často mezi konkurenty.“ [82]

Výkonový benchmarking odpovídá na otázku, jak je na tom s výkonností organizace, tedy jaká je výše výkonnosti apod. Obvykle je prováděn třetí stranou např. benchmarkingovým centrem a účastní se ho více organizací zároveň, jde o tzv. konsorciální benchmarking.

„Procesní benchmarking lze považovat za „pravý“ přístup k benchmarkingu. Měří individuální výkonnost procesu a jeho funkčnost. Měření/srovnání probíhá vesměs oproti organizacím, které jsou v provádění konkrétních srovnávaných procesů vůdčími (nejlepšími). Procesní benchmarking hledá ony výše zmíněné „nejlepší praktiky“ v provádění jednotlivých procesů.“ [82]

V současné době se více využívá procesního přístupu k benchmarkingu, který lépe odpovídá požadavkům dnešního konkurenčního trhu a procesnímu přístupu k řízení podniku. Pro znázornění byl vytvořen model se čtyřmi kvadranty, který zobrazuje obecné souvislosti a základní otázky benchmarkingu.

V případě typů benchmarkingu se literatura rozchází nejvíce. Obecně však lze konstatovat, že k nejčastěji uváděným typům patří tyto:

Obr. 11. Model 4 kvadrantů. [68]

Interní benchmarking
Externí benchmarking
Konkurenční benchmarking
Funkční benchmarking
Generický benchmarking

Interní neboli vnitřní benchmarking je prováděn v rámci jedné organizace. Porovnává podobné postupy, činnosti či přístupy. Výhodou tohoto typu je přesnost srovnání, nízká časová a finanční náročnost a nalezení možností k dalšímu zlepšování, které obvykle vede k zásadnímu zlepšení výsledků. Nejčastěji se uplatňuje ve velkých a obvykle nadnárodních společnostech, u kterých je větší výskyt stejných či podobných činností. Není tedy vhodný pro malé a střední podniky.

Externí neboli vnější benchmarking znamená porovnání společnosti s nějakou podobnou nebo lépe stejnou organizací. Výhodou je vysoký stupeň srovnatelnosti, vytvoření partnerství na trhu a najít nových prostředků pro zlepšování se. Největším rizikem může být volba nevhodného partnera a nesprávné pochopení „partnerství“. Externí benchmarking lze uplatnit jak ve velkých společnostech tak u malých a středních podniků, pro které je tento typ jediný možný.

Konkurenční benchmarking se specializuje na zvláštní produkty, služby, procesy a metody, které používají přímí konkurenti na trhu (tedy nejlepší organizace). Tento typ se tedy realizuje u výrobců, kteří produkují stejné výrobky nebo poskytují stejné služby. Výsledkem je nejčastěji srovnání klíčových ukazatelů výkonnosti a zjištění jejich současné úrovně. Obvykle je realizován třetí stranou, tak aby nedošlo k zneužívání konkurenčních dat. Vzhledem k důležitosti získání důvěry všech zapojených organizací se také jedná o jeden z nejnáročnějších typů benchmarkingu.

Funkční nebo odvětvový benchmarking srovnává jednu nebo více funkcí určitých organizací v rámci stejného odvětví. Popřípadě porovnává organizační výkonnost s výkonností vůdčí firmy v odvětví. Tento typ benchmarkingu pomáhá k zlepšování výkonnosti a jeho realizaci lze dosáhnout výrazně lepších výsledků.

Generický nebo procesní benchmarking měří a porovnává určité postupy a procesy organizace. Partnerem pro srovnání může být jakákoliv organizace, která stejné procesy provádí a to zcela nezávisle na odvětví, ve kterém podniká. Tento typ benchmarkingu nejvíce přispívá k tvorbě inovací činností v podniku. Procesní přístup, je dnes v praxi nejpoužívanějším druhem. [17, 58]

Existuje také několik metod, které jsou vhodné pro benchmarking. Literatura uvádí metody jednorozměrné (jednokriteriální) a metody vícerozměrné (vícekriteriální). U jednorozměrné metody jde o jednoduché srovnání, kdy se organizace srovnávají pomocí jednoho kritéria. Tato metoda poskytuje jen omezené možnosti a poskytuje jen základní představu o jednotlivých subjektech. U vícerozměrné metody se používá ke srovnání více kritérií a tím se vytváří pořadí organizací podle více kritérií současně. Cílem je syntetizace podle váhy jednotlivých ukazatelů do jednoho integrálního

ukazatele, který komplexně vyjadřuje úroveň jednotlivých firem. Vícerozměrných metod existuje větší množství [48]:

Metoda jednoduchého součtu pořadí: Seřazení firem podle pořadí, kdy subjekt s nejlepší hodnotou dostane poslední pořadí, s nejhorší pořadí 1. Nejlepší je firma s nejvyšším integrálním ukazatelem.

Metoda jednoduchého podílu: Využívá střední hodnotu ukazatelů, kterou se podělí hodnota každého ukazatele v modelu - nejvyšší integrální ukazatel značí nejlepší subjekt.

Metoda bodovací: Nejlepší subjekt má přidělenou hodnotu 100, ostatní subjekty dostanou body podle dalších kritérií.

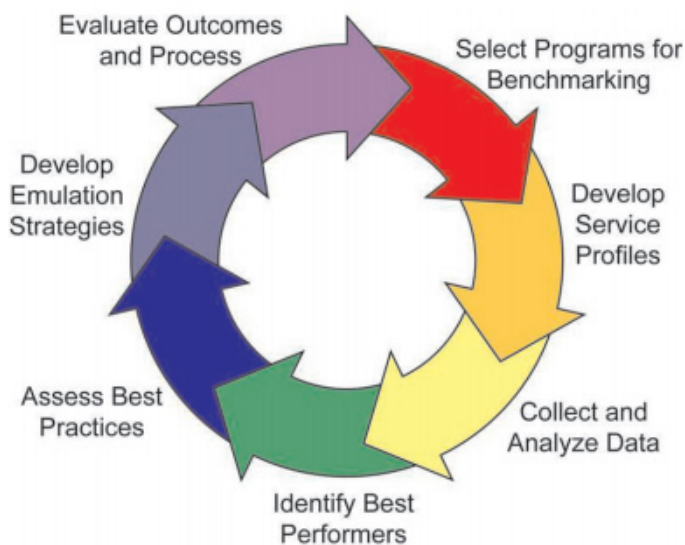
Metoda normované proměnné: Původní proměnné se transformují do tvaru normované proměnné.

Metoda vzdálenosti od fiktivního subjektu: Je zavedena tzv. fiktivní firma, která představuje ideální subjekt s nejlepšími možnými proměnnými ve všech určených parametrech. Tato firma slouží jako norma pro ostatní.

Při zpracování je potřeba mít na mysli, že všechny metody sice pracují se stejnými daty, přesto ale mohou a také přinášejí rozdílné výsledky.

1.9.3. Benchmarkingový cyklus

Benchmarkingový cyklus je definován několika vědci a organizacemi. Například organizace OMBI benchmarkingový cyklus popisuje v sedmi krocích, znázorněných v následujícím obrázku:

Obr. 12. Benchmarkingový proces. [113]

1. Výběr činností/oblastí pro benchmarking.
2. Vypracování profilů služeb.
3. Sběr a analýza dat o výkonu.
4. Stanovení pásma výkonu.
5. Identifikace nejlepších postupů.
6. Vypracování strategií pro porovnávání.
7. Vyhodnocení výsledků a procesů.

Prvním krokem je výběr oblastí, které budou porovnávány a jde o logické usměrnění procesu benchmarkingu. Druhý krok vymezuje činnosti, pro které je benchmarking prováděn. Pokud má být služba důkladně analyzována, je výhodné využít některé nástroje mapování procesů, např. logické modely a kalkulaci nákladů podle činností. To umožní navrhnout vhodné ukazatele výkonu, zvláště pokud ještě neexistují. Třetí krok může být poměrně časově náročný v závislosti na tom, o jakou službu jde, a jak snadno se data získávají. Sebraná data se analyzují. Dalším krokem po dokončení analýzy dat je stanovení pásma dobrých či alespoň přijatelných výkonů. Nejprve je třeba stanovit kritéria pro vymezení tohoto pásma. K nim se pak přiřazují data v souřadnicovém systému, aby se zjistilo, kdo má nejlepší výkon nebo patří do skupiny nejlepších. Nejlepší postup je preferovaná metoda poskytování služby založená na provázaných hodnotách spadajících do pásma výkonu. Nejlepší postupy se stanoví na základě kombinace nákladů a/nebo kvality. Dále je třeba velmi podrobně prostudovat nejlepší postup. Je nutné zvážit jeho eventuální modifikaci a přizpůsobení. Další krok - tedy hodnocení - může trvat delší dobu, než je nový model akceptován plně, zpočátku jeho hodnoty nemusí přesně odpovídat požadavkům. [113]

APQC (1993) uvádí všeobecně použitelný model procesního benchmarkingu, který má čtyři fáze: plánování - sběr dat - analýza - zlepšování. Cílem první fáze je rozhodnutí o tom, co bude podrobena benchmarkingovému srovnání zároveň s výběrem vhodného partnera. Sběrem dat je myšleno shromáždění informací potřebných pro analýzu - jinak také sestavení dotazníků, které umožní sběr dat. Následuje analýza, která se věnuje třídění informací a porovnávání ukazatelů. Poslední fáze je potom samotné ponaučení organizace s cílem dosažení lepších výsledků při příštím benchmarkingovém porovnání.

Nejznámější přístup zavádí Camp (1989) - nastiňuje celkem pět vlastních kroků pro benchmarking. Tyto fáze jsou plánování, analýza, integrace, akce a zralost. [4]

Každá skupina podniků si může zvolit vlastní přístup, který se bude nejlépe hodit k benchmarkingu. Nesmí přitom ale opomenout, že samotný proces není jednorázová aktivita a je potřeba ho několikrát opakovat. Tímto opakováním dojde k verifikaci předchozích výsledků a také ověření zda uplatněním změn došlo ke zlepšení. Aby byl benchmarking úspěšný, měl by se stát součástí průběžného procesu hodnocení s cílem být mezi nejlepšími v daném oboru.

1.10. Shrnutí současného stavu problematiky

Kapitola první je literární rešerší různých oblastí stěžejních pro udržitelný cestovní ruch. Je v ní uveden přehled hlavních teoretických přístupů a jsou vymezeny základní pojmy. Jejich analýzou a porovnáním lze dojít k závěru, že v současné literární teorii existuje řada názorů na řešenou problematiku, vyplývajících z aktuálnosti problému, jeho řešení pomocí různých metod a také zasahováním tématu do mnoha podobných oblastí. Pokrokem posledních let je určení definic mnoha pojmů z oblasti cestovního ruchu, stejně tak jako objevení nových aktuálních trendů turismu, který je využíván nejen turisty v zahraničí, ale je také aktivně nabízen v Česku.

Udržitelnost jako taková je téma, které se promítá téměř do každé oblasti lidského konání. Je to velmi aktuální téma nejedné vědecké konference a to je také důvodem, proč existuje tolik různých definic od mnoha vědců odlišného zaměření. Udržitelný rozvoj je základním předpokladem pro budoucí generace, které budou moci využívat stejných nebo podobných podmínek na Zemi. Diskuzí existuje mnoho nejen na národní úrovni, ale především na mezinárodní úrovni, kde vznikají různá sdružení pro podporu udržitelného rozvoje. Vznik udržitelného cestovního ruchu je tedy praktickým vyústěním zásad udržitelnosti do každodenního života turistů i podnikatelů v tomto oboru.

Udržitelný cestovní ruch se skládá ze tří hlavních oblastí, které definují jeho podstatu - oblasti ekonomické, sociální a environmentální. Z literární rešerše vyplývá dostupnost některých ukazatelů ve všech třech oblastech. Tyto ukazatele jsou však převážně makroekonomické podstaty, což znemožňuje měření samotných firem cestovního ruchu, které mohou nejvíce přispívat k rozvoji v dané oblasti.

Podstatná část poslední velké kapitoly je věnována benchmarkingu jako nástroji k porovnání ukazatelů mezi subjekty. Benchmarking se jeví jako vhodný právě pro praktickému porovnání v oblasti cestovního ruchu a bude proto využit v následujících kapitolách k ověření modelu. Literární rešerše představuje druhy benchmarkingu a bude použita k vhodnému výběru modelu k praktickému porovnání pomocí případových studií.

Poznatky získané pomocí literární rešerše jsou shrnuty do hlavních a dílčích cílů disertační práce. Tyto cíle budou dále rozvinuty a popsány spolu s výzkumnými předpoklady v následujících kapitolách práce.

2 CÍLE A PŘEDPOKLADY DISERTAČNÍ PRÁCE

Následující kapitola představuje hlavní a dílčí cíle disertační práce a jednotlivé předpoklady, ze kterých vychází hlavní výzkum práce.

2.1. Cíle disertační práce

Jak vyplynulo z poznatků teoretické části, udržitelný cestovní ruch je aktuálním tématem, který je řešeno nejen ve vědě, ale také v nejedné nadnárodní instituci zabývající se cestovním ruchem. Kromě obecných pravidel, která jsou k dispozici každé domácnosti (šetření energií, recyklace apod.) nemají ale podniky bližší návod, jak s tímto problémem dále pracovat. Všeobecná pravidla se také více zaměřují na samotné turisty a firmy opomíjí.

Proto bude hlavním cílem práce návrh systému indikátorů pro měření udržitelnosti v podnicích cestovního ruchu. Důvodem pro řešení tématu je jeho aktuálnost a možnosti plynoucí z implementace jednotlivých zásad udržitelnosti. Udržitelnost jako taková je těžko uchopitelným tématem, pokud se jí ale podaří vymezit, bude možné ji lépe diskutovat a hodnotit výsledky samotné implementace.

K naplnění hlavního cíle disertační práce vedou dílčí cíle a kroky:

Dílčí cíl 1: Identifikace spotřebovávaných zdrojů a výstupů v cestovním ruchu.

Dílčí cíl 2: Návrh ukazatelů udržitelného cestovního ruchu a způsobu jejich měření.

Dílčí cíl 3: Analýza využití systému ve vybraných podnicích cestovního ruchu.

Dílčí cíl 4: Vytvoření kodexu udržitelnosti pro podniky cestovního ruchu.

Teoreticko-poznávacím cílem práce je rešerše literárních zdrojů a vymezení základních definic v oblasti udržitelného cestovního ruchu. Výzkumný cíl práce je zaměřen na každodenní realitu podniků cestovního ruchu, možnosti měření jednotlivých ukazatelů, definování způsobů měření a srovnání několika podniků pomocí případových studií.

2.2. Předpoklady výzkumu

Součástí řešení disertační práce je vyvrácení nebo potvrzení stanovených předpokladů výzkumu. Uvedené předpoklady úzce souvisí s hlavním a dílčími cíli práce. Jejich potvrzení či vyvrácení je důležité pro stanovení závěrů disertační práce. Na základě studia dostupných zdrojů a získaných poznatků byly stanoveny následující pracovní předpoklady výzkumu disertační práce:

P1: „Ve společnosti jsou zdroje omezené.“

Fungování lidské společnosti je založeno na spotřebovávání přírodních zdrojů. Základní přírodní suroviny, půda či voda však nejsou určeny pouze lidem, ale jsou kruciólními faktory života všech živých tvorů na planetě Zemi. Pro člověka však

využívání neobnovitelných přírodních zdrojů představuje jeden ze základních hnacích motorů ekonomiky. Právě snaha o neustálý hospodářský růst vede ke stále extenzivnějšímu využívání zdrojů. Avšak většina dosud užívaných zdrojů není obnovitelná a blíží se doba, kdy některé zdroje budou zcela vyčerpány. Zdroje jako voda, deštné pralesy, rybí populace a další mizí závratným tempem. Zároveň dochází k nevratným změnám v celých biotopech. Stále extenzivnější lidská spotřeba zásadně mění podobu planety Země a v důsledku také ohrožuje samotnou lidskou existenci. Pro zachování života na zemi je nezbytné uvědomit si omezenost zdrojů a přijmout taková opatření, aby tyto zdroje byly zachovány.

P2: „Udržitelnost v cestovním ruchu je měřitelnou veličinou.“

Udržitelnost je v obecném pohledu trendem posledních desetiletí, avšak její princip je mnohem starší. Cíl udržitelnosti lze chápat jako takové chování jednotlivců i celé společnosti, které je zodpovědné vůči prostředí, ve kterém se tito nachází. Přitom toto prostředí není amorfním celkem, naopak v něm lze identifikovat jasné struktury a vztahy. Současně společně s uznávaným pohledem na udržitelnost jako na systém tří pilířů - ekonomického, sociálního a ekologického - lze udržitelnost v každém oboru lidské činnosti rozložit na jednotlivé měřitelné faktory, které dohromady tvoří samotný princip udržitelnosti. Díky měřitelnosti jednotlivých faktorů je následně možné měřit míru udržitelnosti v daném oboru lidské činnosti.

P3: „Měnící se spotřebitelský trend preferuje udržitelné podnikání.“

Třetí předpoklad cílí na segment zákazníků, kteří jsou hnacím motorem pro trh cestovního ruchu. Vychází se z předpokladu, že zákazník již dále nezajímá pouze cena poskytovaných služeb, nýbrž mají další požadavky na charakter poskytnuté služby. Nejnovější výzkumy spotřebitelských preferencí jasně ukazují, že přibývá spotřebitelů, pro které se zelená otázka stává velmi důležitou. Tito spotřebitelé ve svém nákupním chování preferují takové produkty a služby, při jejichž výrobě, ale i samotném používání, nedochází k poškozování životního prostředí ani k vyčerpávání neobnovitelných zdrojů. Tento posun ve spotřebitelských preferencích lze sledovat i v oblasti cestovního ruchu. V rámci cestovního ruchu jsou potřeby tohoto nového typu spotřebitelů mimo jiné splňovány také pomocí standardů nastavených v udržitelném cestovním ruchu. Práce vychází z předpokladu, že udržitelnost bude do budoucna vycházet hlavně z potřeb a uvědomění nejen tzv. zelených zákazníků, ale většiny uvědomělých turistů.

P4: „Ukazatele udržitelného cestovního ruchu jsou definovatelné na základě spotřebovávaných zdrojů.“

Aby bylo možné měřit udržitelnost v cestovním ruchu, je nutné, stejně jako v obecném případě měření udržitelnosti, nalézt v rámci udržitelnosti daného odvětví jednotlivé faktory, respektive ukazatele, které dohromady tvoří koncept udržitelnosti. Předpoklad vychází z teorie udržitelnosti, která definuje princip udržitelnosti jako cílový stav, který je postaven na třech pilířích - ekonomickém, environmentálním a sociálním. Přitom v každé ze jmenovaných rovin dochází v k určitému typu

spotřebovávání zdrojů. Pro princip udržitelnosti je nezbytné, aby spotřeba zdrojů nepředstavovala jejich nevratné vyčerpávání a nedocházelo při ní k poškozování životního prostředí společnosti. V rámci tohoto principu je zároveň možné navrhnout způsob definování ukazatelů udržitelného cestovního ruchu a to právě na základě míry a typu spotřebovovaných zdrojů.

P5: „Podniky v cestovním ruchu se nechovají v rámci principů udržitelnosti.“

Jako jeden z trendů cestovního ruchu je udržitelnost zásadní pro budoucí vývoj celého segmentu. Pokud se firmy budou snažit vyhnout se tomuto trendu, může to znamenat jejich zánik, popř. omezení činnosti. Uvědoměli cestovatelé budou do budoucna vyhledávat zodpovědné firmy, kterým není lhostejné, jaké dopady má jejich podnikání na okolí a budou jim dávat přednost. Chovat se udržitelně však znamená změnit velké množství dosud zažitých postupů a vzorců chování. Nejnovější poznatky z behaviorální ekonomie ukazují, že pro cílenou změnu lidského chování ve společnosti, je zapotřebí dostatečných vnějších úprav, například určitých legislativních změn. Avšak současný stav legislativy včetně stavu vztahů v podnikatelské oblasti a dalších, dávají vzniknout předpokladu, že se podniky v cestovním ruchu nechovají v rámci principu udržitelnosti.

3 ZVOLENÉ METODY A POSTUPY ZPRACOVÁNÍ

Realizace základního cíle a dílčích cílů je závislá na využití vhodných metod zpracování. Metody vědecké práce se navzájem kombinují a doplňují. V práci řešená problematika je poměrně novým fenoménem, a proto existuje také menší množství dostupných zdrojů v českém jazyce. Pro zpracování práce bylo využito převážně dostupné zahraniční literatury a aktuální vědecké články popisující tuto problematiku.

3.1. Metody

V disertační práci bude využito převážně systémového přístupu, dále přístupu ekonomického, manažerského a historického. Systémový přístup spojuje makro i mikro perspektivu do jednoho celku. Využívá ostatní přístupy a spojuje je do nových celků. Systémové přístupy vycházejí z obecné teorie systémů, zdůrazňují nezbytnost komplexního chápání dílčích manažerských procesů a jejich sladění v cílové fungování organizace jako celku. V rámci systémového přístupu budou využity vědecké metody, jako je analýza, syntéza, indukce, dedukce, zpětná vazba a případová studie.

Analýza je vědecká metoda, která postupuje od celku k částem. Je založená na rozložení celku na elementární části. Analýza umožňuje oddělit podstatné od nepodstatného, odlišit trvalé vztahy od nahodilých. Syntéza je proti analýze proces opačný, tj. postupuje od části k celku. Syntéza má jako metodologický princip

vždy doplňovat analýzu. Analýza bude použita při zkoumání aktuální situace na trhu udržitelného cestovního ruchu. Syntéza bude využita při následném skládání systému pro měření udržitelnosti z jednotlivých ukazatelů.

Indukce je proces vyvozování obecného závěru na základě poznatků o jednotlivostech. Indukcí je míněno usuzování z jednotlivého na obecné. Jde o poznání, které vychází z empiricky zjištěných faktů a postupuje k obecným závěrům. Dedukce je způsob logického myšlení, kde myšlenkový řetězec postupuje od obecných teorií k jednotlivostem, zvláštnostem. Dedukcí se obvykle rozumí usuzování od obecného k zvláštnímu a jednotlivému. Indukce i dedukce jsou v práci využity hlavně v kritické literární rešerši, dále potom při stanovování vstupů a výstupů cestovního ruchu a při určení ukazatelů dedukcí z pravidel pro udržitelný cestovní ruch.

Zpětná vazba je způsob hodnocení, při kterém jsou dotazovány cílové skupiny, aby poskytly vlastní názor. Zpětná vazba je využita v práci s manažery jednotlivých podniků cestovního ruchu a také při práci se zkušenými odborníky, kteří konzultovali disertační práci v průběhu celého zpracování.

Případová studie je zvláštní metoda kvalitativního výzkumu. Nepoužívá velké vzorky, ale zkoumá omezené množství proměnných. Metoda případové studie zahrnuje důkladnou zkoušku jediného příkladu (nebo několika málo příkladů) nebo události tzv. případ. Případové studie jsou využity pro verifikaci navržených ukazatelů v praxi.

Dále bude v disertační práci využit ekonomický přístup, který se zde zaměřuje na výzkum nabídky a poptávky udržitelného cestovního ruchu a jeho relevanci pro budoucnost společnosti. Ekonomický přístup bude využit také při analýzách návaznosti ukazatelů na základní ekonomické veličiny v podnicích.

Nelze zapomenout na manažerský přístup, což je mikro-ekonomický přístup, který se zaměřuje na aktivity firem na trhu cestovního ruchu – zahrnuje plánování, kontrolu, výzkum, oceňování, propagaci apod. Je to velmi populární přístup, využívající vhledy ostatních přístupů a disciplín. Manažerský přístup bude využit při zkoumání fungování systému indikátorů v praxi a benchmarkingu.

V práci byl použit také historický přístup, který obecně nebývá příliš využíván. Historický přístup se zaměřuje na výsledky z minulosti a ověřuje příčiny určitých jevů. V práci byl historický přístup využit převážně v literární rešerši, kde byl velký důraz kladen na předchozí výstupy práce vědeckých odborníků. Historický přístup je využit také při hledání definic stanovených pojmů.

V rámci vypracování práce byla na základě dostupné tuzemské a zahraniční literatury, článků v odborných časopisech, případových studií apod. zpracována literární rešerše. Cílem této rešerše bylo hledání odpovědí na následující otázky:

- Co je to udržitelný cestovní ruch?
- Jaký je trh cestovního ruchu? Jaké firmy se na něm vyskytují? Co je pro něj typické?

- Jak se měří cestovní ruch? Jaké jsou základní ukazatele?
- V jakých formách se cestovní ruch může vyskytovat?
- Jak lze porovnávat firmy cestovního ruchu v rámci udržitelnosti?

Jednou z použitých metod jsou i strukturované rozhovory s manažery podniku. Ty jsou základním kamenem při benchmarkingovém šetření a také při tvorbě systému indikátorů udržitelného cestovního ruchu.

Při konzultacích s odborníky z praxe byl konzultován obsah i metodika disertační práce.

3.2. Postup práce

Postup práce je rozdělen do několika kroků:

- [1] Literární rešerše tematických okruhů: udržitelný cestovní ruch, měření cestovního ruchu, ukazatele cestovního ruchu, environmentální, sociální a ekonomická rovina udržitelného cestovního ruchu, benchmarking.
- [2] Stanovení cílů práce a jednotlivých výzkumných předpokladů.
- [3] Stanovení metod, které budou během zpracování použity.
- [4] Identifikace zdrojů, které jsou v procesu cestovního ruchu spotřebovány včetně jejich případných změn.
- [5] Tvorba systému ukazatelů udržitelného cestovního ruchu v jednotlivých subsystémech důležitých pro udržitelný cestovní ruch.
- [6] Sběr dat v praxi pomocí případových studií, jejich vyhodnocení na vybraných firmách a verifikace systému měření.
- [7] Vyhodnocení výzkumných předpokladů a jejich přijetí či zamítnutí.
- [8] Sestavení doporučení pro návazný výzkum.

4 HLAVNÍ VÝSLEDKY DISERTAČNÍ PRÁCE

Udržitelný cestovní ruch je součástí vyššího celku, kterým je v tomto případě obecná udržitelnost. Ta stojí na třech základních pilířích - ekonomickém, environmentálním a socio-kulturním. Podstata udržitelnosti se pomocí těchto tří částí promítá do různých oborů lidské činnosti, přičemž obecně definované pilíře jsou aplikovány na konkrétní podobu daného oboru lidské činnosti. Díky tomu je možné velmi přesně definovat podmínky udržitelnosti v jednotlivých oborech lidské činnosti, cestovní ruch nevyjímaje. Specifika udržitelného cestovního ruchu představují principy zachování zdrojů a zajištění budoucnosti a spravedlnosti při jejich získávání. Tato specifika, společně s hlavními pilíři udržitelnosti, vytváří tzv. subsystémy udržitelnosti. [24]

V této kapitole budou definovány právě zmíněné subsystémy udržitelnosti, které byly stanoveny na základě principů udržitelného cestovního ruchu. Po obecném pojednání o zdrojích společnosti, budou identifikovány zdroje, které jsou využívány v rámci oboru cestovního ruchu. Dále bude část kapitoly zaměřena na výstupy z oboru cestovního ruchu vycházející a na dopady jejich působení na zdroje společnosti. Uvedené výsledky jsou zásadními východisky pro tvorbu systému ukazatelů udržitelnosti v podnicích cestovního ruchu.

Systém ukazatelů pro měření udržitelnosti v cestovním ruchu je zároveň podkladem pro benchmarkingový model porovnávající předem daný počet firem věnujícím se poskytování služeb cestovního ruchu. Tato porovnání budou popsána v rámci kapitoly Případové studie.

4.1. Zdroje ve společnosti

Populace mnoha zemí rostou a jejich požadavky na zdroje jsou čím dál větší. To je však pouze částečnou příčinou, proč je velikost zásob zdrojů ve společnosti stále nižší. Skutečným problémem je jejich neudržitelná spotřeba. Volba společnosti, jak použít prostředky (tj. hospodářská politika) a za jakým účelem (tj. politické směry a politiky), jsou kritické otázky dneška.

Společnost svou činností spotřebovává nejrůznější zdroje. Skutečným problémem ale není samotná spotřeba, nýbrž její efekty a vzory. Nerovnosti v oblasti spotřeby, jsou neúprosné. V celosvětovém měřítku 20 % světové populace s nejvyššími příjmy vydává 86 % z celkového počtu soukromých výdajů na spotřebu – nejchudších 20 % populace oproti tomu vydá nepatrných 1,3 %. [109]

Současná spotřeba ohrožuje životní prostředí. To mimo jiné zhoršuje nerovnost ve společnosti. Dynamika spojitosti spotřeba-chudoba-nerovnost-životní prostředí se zrychluje. Pokud tento trend bude pokračovat beze změny dnešní problémy spotřeby a lidského rozvoje se budou zákonitě zhoršovat. [109]

Tradiční přístupy k řízení přírodních zdrojů se v mnoha obcích ukazují zdravější, než vytváří věda „rozvoje“. Tradice místních zdrojů někde přežila po mnoho generací právě kvůli její udržitelnosti. Globální oteplování a další projevy degradace životního prostředí, což jsou evidentně budoucí hrozby, vedly k přístupu k modernitě, která odstraňuje takové tradice, a nadále popírá vědecké poznatky. [24]

Jak už bylo zmíněno v teoretické části práce, udržitelný cestovní ruch stojí na několika principech, které se ve své podstatě v každém z případů týkají zdrojů. Zachování zdrojů, stejně jako umožnění jejich využívání budoucími generacemi (budoucnost) a spravedlnost při jejich rozdělování, jsou základními principy udržitelného cestovního ruchu.

Je tedy důležité v prvním kroku definovat, jaké zdroje podniky cestovního ruchu spotřebovávají. Obecně jde o zdroje ekonomické, kulturní, sociální a environmentální. Pro další zpracování je ale potřeba znát tyto zdroje konkrétně a pojmenovat je, včetně jejich vlivu na samotný cestovní ruch.

Jak je zorganizováno využívání zdrojů - tedy politická a ekonomická rozhodnutí společnosti - je důležitým aspektem řízení státu. Je potřeba vzít v úvahu, z jakého důvodu je využíváno zdrojů, neboť ne vždy mohou uspokojit všechny potřeby společnosti. Ve skutečnosti hospodářské politiky jsou nastaveny pro zvýšení akumulace kapitálu, ne nutně ve prospěch celé společnosti a životního prostředí. Tím, že je na populační otázky (konkrétně nárůst obyvatelstva) pohlíženo jako na základní předpoklad problémů se zdroji, spíše než jako na primární příznaky problému, se zapomíná na rizika podpory neefektivních politik a základní příčiny přetrvávají. [101]

V návaznosti na kontrolovanou spotřebu zdrojů, se v rámci Evropské unie mnohé organizace dobrovolně rozhodly realizovat systémy ekologického řízení, založené na normě EN ISO 14001:1996 nebo programu „Ekořízení a audit EU EMAS“. Systémy ekologického řízení mohou poskytnout řadu výhod, například:

- lepší pohled na ekologické aspekty společnosti
- lepší základnu pro rozhodování
- lepší motivaci personálu
- další příležitosti pro snížení provozních nákladů a zlepšení jakosti produktu
- lepší ekologickou výkonnost
- lepší obraz společnosti před veřejností
- snížené náklady na povinné ručení, pojištění a nedodržování předpisů
- zvýšenou atraktivitu pro zaměstnance, zákazníky a investory
- zvýšenou důvěru dozorčích orgánů, která může vyústit ke snížení dohledu
- lepší vztahy s ekologickými skupinami.

V případě využívání zdrojů ve všech oblastech lidských činností, včetně oboru cestovního ruchu, nedochází k pouhému spotřebovávání zdrojů. Zdroje jsou v procesu

využívání také znečišťovány a často nenávratně měněny v odpad. Tento přístup ke zdrojům společně s celkovou koncepcí úrovní udržitelnosti, umožňuje rozlišení jednotlivých subsystému udržitelnosti. Jones ve své knize „Zelená ekonomika: Jedno řešení pro dva nejpálčivější problémy naší doby“ tvrdí, že existuje celkem pět subsystémů, které tvoří základ trvalé udržitelnosti - jsou to energie, potraviny, odpady, voda a doprava. Tyto subsystémy je potřeba podrobněji prozkoumat. [24]

4.1.1. Energie

Každodenní život lidské společnosti je závislý na energiích. S rostoucí velikostí populace a jejím vědecko-technologickým pokrokem, rostou požadavky na energii. Lidé přitom po většinu času své existence využívali energii rostlinného původu, respektive energii získanou v rámci procesu fotosyntézy. Až v posledních dvou stech letech začali lidé ve větší míře spotřebovávat jako zdroj energií fosilní paliva. Ta jsou tzv. energetickou konzervou, která vznikala v řádech desítek až stovek milionů let.

Současná extenzivní spotřeba energií ve většině případů nerespektuje základní podmínky udržitelnosti. Spotřebovávány jsou především neobnovitelné zdroje energií, jako je například ropa, uhlí či zemní plyn. Nováček [33] uvádí, že v období po 2. světové válce lidstvo spotřebovalo více energetických a surovinových zdrojů, než za celou svoji předcházející historii. Zároveň dodává, že v průběhu druhé poloviny 20. století stoupala světová spotřeba energie o 3-4 % ročně, což znamená zdvojnásobení spotřeby energie každých 20 let.

Stále se nesnižující využívání fosilních paliv jako zdrojů energie, je nejen neohleduplné k budoucím generacím, ale znamená také znečišťování ovzduší a emise skleníkových plynů. To se týká i oblasti cestovního ruchu, kde podniky při svém působení často využívají právě energie získané z neobnovitelných zdrojů.

Východiskem ze současného stavu je udržitelný cestovní ruch. V případě zpracování energií je v tomto případě základním pilířem přechod od fosilních paliv k čistým energiím. „*Nejčistší energie je ta, kterou nespotřebujeme, protože jsme byli natolik chytří, že jsme ji ušetřili.*“ [24]

Konkrétně mluvíme o energiích získaných ze zdrojů solárních, větrných, jaderných, vodních a biomasy. Elektrická energie je zdrojem, který je v cestovním ruchu využíván k různým činnostem, ať už jde o provoz strojů, topení nebo jen světelné zařízení. Spotřeba energií se zvyšuje s vyššími životními standardy, vyšší aktivitou v průmyslu, rozšířením ITC technologií, zvyšující se dopravou, vyššími hygienickými a zdravotními standardy, které jsou způsobeny například chlazením a mražením, ve zdravotnictví pak sterilizací a klimatizací.

Pokud jsou zdroje jako je voda a energie používány šetrně, lze jejich spotřebu obvykle minimalizovat. Pro řízení minimalizace spotřeby vody a energií je nezbytné sledovat jejich spotřebu a nepřetržitě ji zaznamenávat, a to ne pouze jako celkovou, ale rovněž pro jednotlivé činnosti, postupy a provozy. Aby se toho dosáhlo, musí

být nainstalovány měřiče spotřeby na všech důležitých místech spotřeby energie. Musí být pravidelně odečítány a výsledky musí být použity jako zpětná vazba pro nepřetržité usilování o zlepšování stavu. Užitečné odhady úrovně spotřeby a emisí lze také získat předem, anebo někdy namísto přímých měření. Tyto odhady lze získat z výpočtů, založených na vstupech a výstupech.

4.1.2. Potraviny

Potraviny patří společně s vodou k těm nejvýznamnějším zdrojům, které umožňují uspokojovat nezákladnější lidské potřeby. Nováček [33] uvádí, že lehce pracující člověk potřebuje denně 10 500 - 12 600 kJ energie ve formě potravin, těžce pracující člověk pak dokonce 14 700 - 21 000 kJ.

Stejně jako v případě vody, která musí být pitná a nezávadná, je nutné, aby i potraviny byly nejenom nezávadné, ale především kvalitní a vyvážené. Tak aby obsahovaly všechny potřebné minerální prvky a vitamíny. Ty jsou důležité pro kvalitní a zdravý život nejen dospělých lidí, ale především dětí. Do pátého roku stáří prochází děti velmi rychlým vývojem. Formují se nejenom fyzické parametry, ale především také intelekt. Bez dostatečného množství kvalitní potravy může u dětí docházet k různým vadám, které znamenají omezení kvality života, či dokonce jeho délky.

Rozvoj západní společnosti byl umožněn především díky dostupnosti kvalitní potravy. Ta však nebyla v historii lidstva nikdy samozřejmostí, což historicky dokazují četné výskyty hladomoru. Až ve druhé polovině 20. století se podařilo díky tzv. „zelené revoluci“ [33, s. 90] celosvětově zvýšit zemědělskou produkci a zajistit tak dostatek kvalitní potravy. Nováček uvádí, že v letech 1950 - 1985 předstihla světová produkce obilovin růst populace. V roce 1950 bylo vyprodukováno 700 milionu tun obilovin, aby v roce 1985 stoupla produkce na více než 1,8 miliardy tun. Tento nárůst představující meziroční růst produkce o 2,7 % byl umožněn díky využití moderní mechanizace, vyšlechtění a používání nových zemědělských odrůd, rozšíření zavlažovaných ploch a především díky masivní chemizaci zemědělství. [33, s. 90]

Kromě několikanásobného zvýšení zemědělské produkce však zelená revoluce přinesla i mnohá negativa, která ve svém důsledku představují další faktory ohrožující kvalitu života lidí a dostupnost potravin. Hnojení průmyslovými hnojivy obsahujícími důležité prvky pro růst rostlin, jako jsou dusík, fosfor či draslík, má negativní vliv na zemědělskou půdu. Navíc se prvky dostávají do podzemních vod a způsobují její znečištění. Ještě horší je situace v případě využívání různých ochranných chemických prostředků - pesticidů. Ty mohou navíc způsobovat zvýšení výskytu a rychlé šíření některých nemocí, například v důsledku nečekané mutace u hmyzu. [33, s. 91]

Extenzivní zemědělská výroba má i další negativní dopady. Kvůli šlechtění rostlin, došlo v mnoha případech k úplnému vyřazení lokálních plodin, které byly

adaptované na místní klimatické podmínky. Vyšlechtěné rostliny jsou vůči místnímu klimatu mnohem senzitivnější a nejsou schopny se adaptovat. V takovém případě může klimaticky špatný rok představovat až potravinovou katastrofu. Zároveň zelená revoluce způsobila také zvýšení sociálních nerovností mezi bohatými zemědělci, kteří si mohli dovolit pořídit moderní mechanizaci a drahá hnojiva a chudými zemědělci, z nichž mnoho kvůli nedostatku financí zkrachovalo. [33, s. 91]

Přestože zelená revoluce znamenala několikanásobné zvýšení zemědělské výroby, docházelo (i díky dostupnějším potravinám) v průběhu let k narůstání porodnosti. Tak došlo k obratu trendu a v polovině 90. let 20. století se opět začal zvyšovat počet hladovějících lidí. Podle informací OSN [102] přesáhl na konci roku 2009 počet hladovějících jednu miliardu obyvatel planety Země. Vina je přikládána negativním důsledkům zelené revoluce, ale také drancování zdrojů, ekonomické krizi a zvyšujícímu se nedostatku sladké vody. Kvůli těmto důvodům dochází nejen ke snižování objemu úrody, ale také razantnímu zvyšování cen zemědělských plodin. Existuje reálné nebezpečí, že rostoucí ceny potravin mohou zapříčinit největší globální krizi první poloviny 21. století. [33, s. 95]

Nerovnost v oblasti výživy obyvatelstva nepřímo ovlivňuje i klimatické podmínky na planetě Zemi. Na první pohled by se mohlo zdát, že systém výživy obyvatelstva, je s klimatickými změnami spjat méně úzce než způsob, jakým společnost pohání auta nebo například vytápí své domy. Přesto je nutné vzít na vědomí jeden fakt: Na každých pět kilogramů, které přibral průměrný americký občan, spálil letecký průmysl 1.324.750.000 litrů paliva ročně navíc. Přesto, že je tento fakt méně známý, jasně dokládá, že potravinový komplex je jedním s největších spotřebitelů vzácných surovinových zdrojů a nechává tím za sebou výraznou uhlíkovou stopu. [24]

Současná podoba zemědělství, pro niž je typické extenzivní využívání zdrojů planety Země, není dlouhodobě udržitelná. Proto roste snaha o implementaci principů udržitelnosti i do oblasti zemědělství, respektive oblasti výroby potravin. Udržitelnost v této oblasti je jedním z klíčových faktorů nejen k dosažení snížení chudoby, ale také k vytvoření takové platformy výroby potravin, která bude poskytovat lidstvu větší užitek při efektivnějším využívání přírodních zdrojů a udržení rovnováhy se životním prostředím. [106]

V současné době není za daných podmínek možné provozovat takovou výrobu potravin, která by ve všech nutných směrech respektovala zásady udržitelnosti. Zároveň je však možné postupně snižovat závislost na současném konceptu zemědělství a směřovat k jeho udržitelné podobě. Jedním z možných cest může být tzv. biozemědělství, které je provozováno na základě principu ekologického, respektive udržitelného zemědělství. Pro podniky cestovního ruchu to v rámci koncepce udržitelnosti znamená využívání takových potravin, které jsou ekologicky šetrné, energeticky efektivní, tedy BIO výrobky, které splňují nejpřísnější podmínky pro udělení národních i nadnárodních variací této ochranné známky.

4.1.3. Odpady

Odpad je typickým produktem lidské společnosti. Lze jej definovat jako jakýkoliv měřitelný výstup, který nevytváří hodnotu pro spotřebitele. [13] Bez zásahu člověka nevzniká v rámci ekosystémů prakticky žádný odpad, neboť všechny látky kolují v cyklech a dochází tak k určitému typu přirozené recyklace. S příchodem Homo sapiens sapiens se však situace, především v posledních dvou stech letech, začala zásadně měnit.

Úspěšnost ekonomik vyjadřovaná mírou jejich meziročního růstu ve svém důsledku znamená nejen extenzivní spotřebovávání neobnovitelných zdrojů, ale také enormní růst produkce odpadu. Hospodářský růst založený na současných principech přístupu k planetě Zemi, je však přes mnohé proklamace politických představitelů, dlouhodobě neudržitelný. Současný obyvatel západního světa vytvoří za den několikanásobně více odpadu, než sám váží. [40] Přitom jde v mnoha případech o odpad, který není dále zpracováván a stává se tak přítěží ekosystému.

Životní prostředí umožňuje do určité míry pohlcovat odpady, které lidská společnost produkuje v rámci svého socioekonomického působení na Zemi. Ovšem stejně jako v případě omezených zdrojů, jež člověku planeta poskytuje, je i možnost odbourávání a absorpce odpadů a emisí v rámci ekosystému omezená.

Pro řešení problematiky tvorby odpadů je nutné rozlišovat, které typy odpadů člověk v rámci své činnosti produkuje. Některé z nich jsou v rámci ekosystému snadno odbouratelné, některé z nich mohou naopak životní prostředí těžce poškodit. Odpad lze dělit na několik složek a přesněji je také definován zákonem č. 185/2001 Sb. o odpadech. Odpady lze dělit podle různých hledisek. [66]

Podle skupenství hmoty se dělí na pevné a kapalné, podle původu na odpady z výroby, průmyslové odpady, zemědělské odpady a komunální odpady. Komunální odpad je podle platné legislativy veškerý odpad vznikající při činnosti fyzických osob (domácností) na území obce. Zbytkový komunální odpad je složka komunálního odpadu, která zbývá po vytrídění využitelných a nebezpečných složek a objemného odpadu. Biologicky rozložitelný odpad je potom jakýkoli odpad, který je schopen rozkladu (např. potraviny, odpad ze stromů, zahrádek, papírové výrobky). Poslední typ odpadu je nejlepším pro další zpracování a obnovitelnost zdrojů. Odpady lze dále zpracovat různými způsoby:

- opětovné využití
- materiálové využití: recyklace, kompostování
- energetické využití: přímé spalování, výroba paliv
- uložení na skládce odpadů

Množství odpadu je plně závislé na oblasti i samotné zemi, ve které je vytvářen. Samotná Evropská unie prosazuje zlepšení nakládání s odpady a stimuluje spotřebitele, aby svým výběrem chránili životní prostředí. Hledá způsoby, jak ovlivnit rozhodnutí výrobců a spotřebitelů, například prostřednictvím:

- používání ekoznaček,
- nahrazování nebezpečných látek,
- ekologického designu výrobků,
- posuzování životního cyklu výrobků,
- vývoje čistých technologií,
- informačních listů,
- informačních kampaní,
- obecných zásad,
- předpisů a daní.

Následující tabulka představuje množství odpadu, které vzniká v jednotlivých státech Evropské unie v průměru na osobu a den. Je možné konstatovat, že Česká republika vychází z tohoto srovnání dobře - patří totiž ke státům s nejnižším vytvořeným množstvím odpadu.

Tab. 6. Množství odpadu vytvořeného na různých místech EU - kg/osoba - všechny NACE aktivity včetně domácností podle Eurostatu.

Země	2004	2006	2008
European Union (27 countries)	5 475	5 527	5 244
Belgium	5 068	5 627	4 540
Bulgaria	33 855	33 154	37 528
Czech Republic	2 866	2 410	2 438
Denmark	2 329	2 704	2 759
Germany	4 412	4 416	4 540
Ireland	6 019	6 948	5 341
Greece	3 160	4 604	6 109
Spain	3 763	3 648	3 276
Italy	2 403	2 630	2 992
Netherlands	5 411	5 770	6 056
Austria	6 488	6 565	6 754
Poland	4 052	4 463	3 681
Slovakia	1 982	2 690	2 122
Finland	13 333	13 711	15 394
Sweden	10 203	10 459	9 346
United Kingdom	5 972	5 712	5 442
Norway	1 623	2 127	2 187

I pro podniky cestovního ruchu platí, že nejefektivnější cestou nakládání s odpady je snaha o maximální recyklaci. Recyklace odpadu umožňuje návrat důležitých materiálů zpět do výrobního procesu, respektive ekonomického procesu. Přestože je možné díky procesu recyklace zastavit plýtvání zdroji a zároveň usnadnit a zlevnit

jejich dostupnost, mnoho zemí a podniků odpad nerecykluje. V mnoha zemích Evropy tak na skládkách či ve spalovnách končí například tuny velmi drahého hliníku. Vzorem pro podniky cestovního ruchu může být stále rostoucí počet firem, které se snaží dosáhnout nulového skládkového odpadu a maximální recyklace. [84]

4.1.4. Voda

Voda je zásadním zdrojem pro život nejen lidí, ale prakticky všeho živého na planetě Zemi. Spotřeba vody neustále roste. Společně s ním však dochází také k celosvětovému znečišťování zdrojů pitné vody, nadspotřebě a špatnému hospodaření s vodou, ke kterému dochází především v hospodářsky vyspělých a masivně se rozvíjejících zemích. Přitom zpráva World Business Council for Sustainable Development uvádí, že více než miliarda lidí na celém světě nemá přístup k nezávadné pitné vodě. [61]

V rámci své fyziologické potřeby potřebuje člověk denně 3 - 5 litrů pitné vody. Reálná spotřeba je však mnohem vyšší. Nováček [33] uvádí, že průměrná spotřeba vody na jednoho obyvatele ve velkých evropských městech představuje až stonásobek fyziologické potřeby, když člověk spotřebuje 300 až 400 litrů vody na den. Zároveň dochází ke zvyšování nerovností mezi městskými a venkovskými oblastmi, kdy na jednoho člověka bez přístupu k nezávadné vodě ve městě, připadá šest lidí na venkově. [33]

Do budoucna lze chápat zabezpečení vodních zdrojů jako nedílnou součást konceptu lidské bezpečnosti. Každý obyvatel planety Země by totiž měl mít přístup k základním zdrojům, které jsou zásadní pro zajištění nejen jeho přežití, ale i důstojného života. Jak uvádí zpráva Rozvojového programu OSN (UNDP), v případě vody to znamená mít k dispozici denně alespoň 20 litrů nezávadné vody na osobu a den. [83]

Mezi zásadní problémy, které ohrožuje spravedlivé právo lidí na výše uvedený denní objem nezávadné vody, patří nehospodárné spotřebovávání vody či její znečišťování a to včetně znečišťování zdrojů pitné vody. Dochází tedy k ohrožování zásob pitné vody. V oblasti cestovního ruchu lze tuto problematiku rozdělit do dvou rovin, kdy lze pozorovat přímé ohrožení vody a vodních zdrojů a ohrožení nepřímé.

Za nepřímé ohrožení zdrojů pitné vody lze v oboru cestovního ruchu považovat znečišťování ovzduší oxidy dusíku ze spalování topných materiálů, které se kondenzují a ve srážkách se vrací zpět na zem v podobě kyselých srážek. Už tak kontaminované srážky navíc splachují dusíkaté látky a hnojiva z polí a pastvin, jež jsou využívány zemědělstvím, které není provozováno v rámci principů udržitelného rozvoje. Produkty tohoto typu zemědělství pak mohou podniky cestovního ruchu využívat, čímž dochází k nepřímému poškozování vodních zdrojů.

K přímému ohrožení zdrojů pitné vody dochází především neuváženou spotřebou vody přímo turisty, či v rámci celkového provozu podniku v cestovním ruchu. Právě spotřeba vody na turistu a den, je v podniku cestovního ruchu významným

ukazatelem, který určuje míru odpovědného, respektive udržitelného chování daného podniku.

4.1.5. Doprava

Snad žádná z oblastí udržitelného rozvoje se netýká oblasti cestovního ruchu tak, jako doprava. Pomineme-li samozřejmé zásobování podniků cestovního ruchu a případnou přepravu jejich zaměstnanců, pak jsou to především klienti podniků cestovního ruchu, turisté, kteří využívají různých dopravních prostředků k přesunům z místa bydliště do zvolených destinací.

Vědeckotechnologický pokrok v průběhu minulého století znamenal zásadní změnu podoby cestování. Především díky cenově dostupným automobilům došlo k masivnímu rozvoji individuální dopravy. Technologický pokrok pak umožnil rozvoj komerčního letectví, které představuje rychlou a zároveň cenově dostupnou přepravu na velké vzdálenosti. Navíc technizace a celková změna podoby průmyslu umožnila už začátkem minulého století vznik tzv. volného času. Obyčejní lidé tak poprvé v dějinách získali čas, který mohli využít jinak než prací či starostmi o rodinu. Mnoho z nich jej využilo právě k individuálnímu turismu.

Individuální přeprava představuje pro člověka především pohodlnou a nezávislou možnost, jak se přepravovat mezi jednotlivými destinacemi. Na druhou stranu však znamená velmi silnou zátěž pro životní prostředí. Současný pohon individuálních i většiny masových dopravních prostředků je závislý na ropě, zdroji, jehož známé světové zásoby velmi rychle dochází. Zároveň motory dopravních prostředků produkují škodlivé splodiny. Životní prostředí poškozují také infrastruktura, která je ve stále větší míře budována po celém světě.

Vliv dopravy, především té individuální, na životní prostředí, je značný. Stejně jako v případě využívání zdrojů, aby bylo umožněno dopravovat se na podobné úrovni i dalším generacím, je nutné aplikovat v rámci dopravy principy udržitelnosti. Lze tak hovořit o udržitelné dopravě, přestože tato nemá žádnou obecně akceptovatelnou definici. Její podstata spočívá ve snaze o trvalé přispívání k rostoucímu socioekonomickému blahobytu bez vyčerpávání přírodních zdrojů a poškozování životního prostředí. [2]

Princip udržitelnosti v dopravě byl definován OECD už v roce 1994 v rámci projektu Environmentally Sustainable Transport (Environmentálně udržitelná doprava). Udržitelná doprava je v tomto případě chápána jako takový druh dopravy, který „neohrožuje veřejné zdraví nebo ekosystémy a uspokojuje potřeby mobility konzistentní s konceptem UR tím, že

- (a) čerpá obnovitelné zdroje mírou pomalejší, než je míra jejich obnovy a
- (b) čerpá neobnovitelné zdroje pomaleji, než je rozvoj jejich substitutů“. [114]

Zároveň OECD stanovila šest základních kritérií, která lze chápat jako minimální požadavek na zvládnutí dopadů dopravy na zdraví lidí a životní prostředí. Jedná se o následující kritéria:

- CO₂: celkové emise CO₂ z dopravy by neměly překročit 20 % celkových emisí CO₂ oproti roku 1990,
- NO_x: celkové emise NO_x z dopravy by neměly překročit 10 % úrovně těchto emisí oproti roku 1990,
- Pevné částice: závisí na lokálních a regionálních podmínkách, cílem je snížení o 55–99 %
- Hluk: 55-65 dB během dne a 45 dB v noci a uvnitř budov a
- Využití půdy: ve srovnání s úrovní v roce 1990 by se mělo směřovat ke snížení podílu půdy využívané dopravou. [106]

Jak je z výše uvedeného patrné, čtyři kritéria jsou věnována emisím, které jsou v rámci dopravy produkovány. Emise jsou po čerpání neobnovitelných zdrojů dalším zásadním faktorem ohrožení budoucí kvality života lidí na Zemi. Řešení tohoto problému lze v oblasti cestovního ruchu hledat v možnostech hromadné dopravy. Využívání prostředků hromadné dopravy na místo dopravy individuální automobilové dopravy je jednou z možností, jak se chovat zodpovědně vůči budoucím generacím.

4.1.6. Výstupy cestovního ruchu

V procesu cestovního ruchu dochází k přeměně zdrojů. Jde o znečišťování, trvalé nebo dočasné ničení, degradaci a některé další. K znečištění zdrojů dochází v několika modifikacích. Jde o znečištění krajiny, vodních toků nebo vzduchu. Existují i příklady, kdy zdánlivě bezpečný zdroj funguje jako znečišťovatel. Například noční osvětlení je světelným znečištěním a vytváří nepřírozenou dominantu - kopuli klenoucí se nad městem, horami nebo jiným prostředím. Pro živočichy je noční osvětlení nepřírozené, protože narušuje jejich biorytmy.

Znečišťující látky jsou do ovzduší emitovány z přirozených zdrojů, ale také z těch zdrojů produkovaných člověkem. Mezi přirozené zdroje je řazena například sopečnou činnost, bakterie a ostatní organismy nebo lesní požáry. Lidská činnost produkuje skládky odpadu, emise škodlivých látek do ovzduší dopravou, výrobou nebo spalováním čehokoliv. Nejvíce se podepisuje na znečištění motorová doprava, která je velmi těžko regulovatelná a produkuje stále více emisí tuhých znečišťujících látek a skleníkových plynů (oxid uhličitý, oxid dusný a metan). Při přepravě dochází také k víření již usazeného prachu. Samotný cestovní ruch má svou činností na znečištění velké zásluhy, protože ne všichni turisté se chovají uvědoměle. Zvláště potom masový turismus vede k často nezvratným změnám v krajině.

Na životní prostředí mají vliv procesy eutrofizace a acidifikace. Látky, které způsobují eutrofizaci, jsou dusíky a fosfory pocházející z hnoje a hnojiv. Tyto látky obohacují prostředí živinami a kyselinami. Nárůst množství živin a kyselosti má zásadní vliv na přírodu. Nebezpečné látky jako jsou pesticidy, těžké kovy, PCB, dioxiny a topný olej mohou být škodlivé pro rostliny a živočichy (včetně člověka). [94]

Ničení zdrojů je mimo jiné spojeno s používáním nebezpečných chemikálií. Klasifikace nebezpečných látek je definována zákonem č. 157/1998 Sb., výstražné symboly podle zákona o chemických látkách a přípravcích (podle nařízení vlády č.25/1999 Sb.). [64, 65]

K znečištění dochází také u primárního zdroje vody. Kanalizační splašky (nebo-li odpadní voda) je problémem nejen v cestovním ruchu. Jde o znečištění primárního zdroje vody v podobě vypouštění splašků do volné přírody.

Často je ve spojení s masovým turismem zmiňován problém degradace zdrojů. Tento problém je o to závažnější, jde-li o neobnovitelné zdroje. Výstupem může být zničená či znečištěná krajina, nenapravitelné zásahy do původních konceptů a také změna v ekonomickém chování v turisticky aktivních oblastech. V cestovním ruchu mluvíme často o estetickém znečištění krajiny. Jde o poškození vzhledu krajiny nevhodnými stavebními prvky, které nejsou v souladu s přirozeným vzhledem krajiny a místní „domorodou“ architekturou.

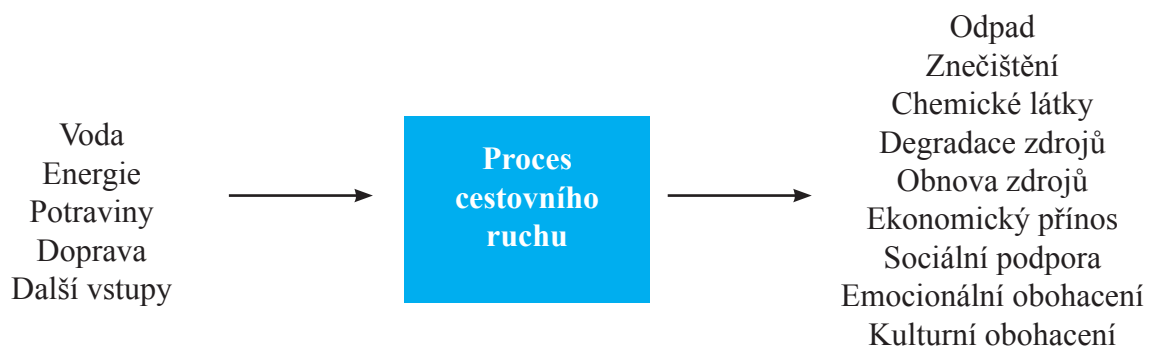
Z pozitivních výstupů je nejvíce očividným přínos ekonomice, který vychází např. ze zvyšování zaměstnanosti, příjmů z daní, poplatků a stimulování investic do místní infrastruktury. Cestovnímu ruchu se často přisuzuje mnohem větší význam, a to díky jeho nepřímým vlivům na další ekonomická odvětví.

Obnova zdrojů je jedním z dalších výstupů. Jde převážně o investice do krajiny a její obnovy, investice do ekologicky šetrné výstavby i samotných výrobků. Uvědoměním si a vzděláním o udržitelnosti, může docházet k nižší degradaci primárních zdrojů a podpoře činnosti vedoucí k celkové udržitelnosti. Využíváním obnovitelných zdrojů dochází k menším škodám na jiných zdrojích nebo také k pozitivním krokům směrem k udržitelnému cestovnímu ruchu.

Výstupem turismu je mimo jiné i sociální podpora. Jde o podporu zaměstnanosti, přispívání k růstu penzijních a jiných sociálních fondů, apod. Zprostředkovaně lze mluvit o podpoře místních komunit, místních lidí a obecně míst, která turismem vydělávají peněžní prostředky.

V neposlední řadě je potřeba zmínit emocionální a kulturní obohacení, které je hlavním výstupem především pro samotné turisty. Toto obohacení vzniká novým poznáním, vzděláním a novou zkušeností, kterou turismus nabízí. Ve svém jádru jde také o podstatu samotného cestovního ruchu a hnací sílu, která nedovolí lidem během volného času setrvat v místě domova.

Na následující obrázku je možné vidět zjednodušený model vstupů a výstupů z procesu cestovního ruchu.

Obr. 13. Model spotřeby zdrojů cestovního ruchu /black box/. (vlastní zpracování)

4.2. Relevance udržitelného cestovního ruchu

Rozvoj cestovního ruchu se během 20. století značně změnil díky uplatňování výsledků vědy a výzkumu v praxi. Vlivem procesu koncentrace obyvatelstva, průmyslu i dopravy do měst - tzv. urbanizace, jsou lidé odtrženi od přírody a zhoršuje se například také životní prostředí. Tyto faktory jsou z hlediska rozvoje cestovního ruchu v současnosti rozhodující pro utváření charakteru cestovního ruchu.

Evidenci o zájmu o udržitelnost lze dokázat množstvím iniciativ, které zavádí nejrůznější organizace v oblasti cestovního ruchu. Za některé lze jmenovat například:

- Příručky k etické spotřebě zdrojů (např. WTO - Globální etický kodex turismu)
- Udržitelné procedury k auditu destinace (např. Green Globe - WTTC)
- Soukromý sektor rozvíjí odpovědné zásady turismu pro jednotlivé destinace
- Nejrůznější projekty k udržitelnosti v cestovním ruchu (Tour Operators' Initiative for Sustainable Tourism Development - TOI)
- A mnohé další.

Masový cestovní ruch bývá označován jako protipól udržitelného cestovního ruchu. Jehorysem je mimo jiné změna zdrojů kulturního kapitálu a modifikace chování přirozeného obyvatelstva v destinaci cestovního ruchu. Jsou uváděny především následující procesy:

Komodifikace - komodifikaci lze vymezit jako adaptaci kultury dané oblasti na požadavky cestovního ruchu, kdy jsou místní tradiční náboženské obřady, folklorní obřady a slavnosti nabízeny jako komodita a přizpůsobeny očekáváním turistů.

Standardizace - návštěvníci sice hledají něco nového a neznámého, současně to však nesmí být příliš nové nebo neznámé, protože jen velmi málo turistů hledá zcela nové věci. Turisté tak chtějí mít v destinaci své známé obchody nebo restaurace (řetězce apod.).

Ztráta autentičnosti a hraná autentičnost - jde o přizpůsobení se určité kulturní podobě, manifestace této podoby turistům nebo jejich přesvědčování, že jde o „skutečnou autentičnost“.

Přizpůsobení se turistické poptávce - na poptávku turistů po suvenýrech, umění, živnostech zareagovali řemeslníci v řadě destinací změnou vzhledu jejich výrobků, aby byly více ve shodě se vkusem nových zákazníků, a opět tak hrozí komodifikace kulturního zboží.

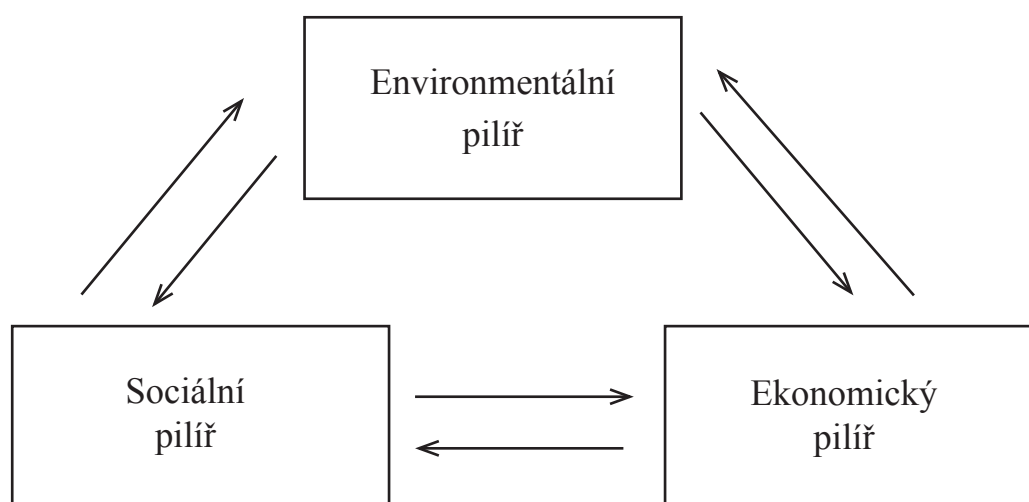
Udržitelný cestovní ruch by ale neměl sám o sobě smysl, kdyby neexistovali zákazníci (spotřebitelé), kteří by jej ocenili, vyžadovali, případně za něj byli ochotni připlatit. Jde o tzv. zelené zákazníky, kteří se však mohou lišit mírou své tzv. zelenosti. [17] V zahraniční praxi je zelený zákazník vyžadující udržitelné chování podniků označován termínem LOHAS. LOHAS je acronymem z anglických slov Lifestyles of Health and Sustainability. To lze volně přeložit jako „zdravý a udržitelný životní styl“.

Zájem o trend udržitelnosti lze pozorovat v počtu stoupců nejrůznějších hnutí jako je např. Greenpeace, Lohas (v Česku také Magazin Lohas), Brontosaurus, Hnutí Duha, Děti Země, Nadace Veronica a mnohé další. O kvalitu výrobků a služeb se zajímají různá nezávislá šetření - např. v Česku časopis D-test. Podle amerického vzoru je možné očekávat, že kromě klasických hnutí, bude přibývat také lidí, kteří nebudou stoupcem konkrétního spolku, nicméně jim budoucnost země nebude lhostejná.

4.3. Tři aspekty čerpání zdrojů v podnicích ČR

Udržitelnost stojí podle modelu trvale udržitelného cestovního ruchu – principů a hodnot podle Halla, Jenkinse a Kearsleyho z roku 1997 na třech základních aspektech a to ekonomickém, environmentálním a sociálním.

Environmentální aspekty čerpání zdrojů planety Země v obecné rovině představují nebezpečí zásadního ohrožení kvality životního prostředí a vyrovnaného fungování ekosystémů. Pro současné čerpání zdrojů je charakteristické především jeho nevyrovnanost, respektive nespravedlnost. Dále pak neuvážená spotřeba a nadměrné využívání neobnovitelných zdrojů oproti zdrojům obnovitelným. Právě dva posledně jmenované druhy čerpání zdrojů zásadním způsobem ovlivňují environmentální oblast života na Zemi. V konkrétní oblasti udržitelného cestovního ruchu pak lze environmentální aspekty čerpání zdrojů vnímat z pohledu definice udržitelného cestovního ruchu dle Evropské unie, jako snahu o co nejvyšší snížení využívání zdrojů a produkce odpadů.

Obr. 14. Vzájemný vliv jednotlivých pilířů udržitelnosti (vlastní zpracování).

Ekonomické aspekty čerpání zdrojů znamenají to, že peníze, které turisté utratí, by měly zůstat v místě jejich dovolené. Turista i poskytovatel služby mohou pomoci jednoduchým rozhodnutím – například zda nakoupí svoje potřeby (nebo pro svoje hosty) v nadnárodním supermarketu nebo u místního obchodníka, nebo zda nakoupí výrobky včetně potravin z dovozu nebo od místních producentů. Totéž se týká například i nákupu energií – bude se v penzionu topit dřevem a zaplatí se majiteli lesa v místě nebo plynem a odešlou se peníze do zahraničí?

S výše uvedenou problematikou souvisí také ekonomická soběstačnost podniku v cestovním ruchu, kterou lze v tomto případě chápat z pohledu využívání lokální zdrojů a zachování získaných zdrojů v daném místě.

Sociální aspekty čerpání zdrojů v oblasti cestovního ruchu lze podle výzev UNWTO [103] chápat jako takové čerpání zdrojů v rámci cestovního ruchu, při kterém zůstane zachována kvalita života a prosperita místních společenství a dále dojde k uchování a uznání hodnoty přírodního a kulturního dědictví. Zdroje by měly být využívány tak, aby nebyla ohrožena schopnost komunity absorbovat dopady čerpání zdrojů a nebyla porušena sociální harmonie. Zároveň by nemělo docházet k omezení či ohrožení lokální společnosti a vzniku sociálních disharmonií.

4.4. Ekonomická rovina měření udržitelnosti

Ekonomická rovina udržitelnosti bývá často zaměňována s udržitelností ve vedení podniku. Tato kapitola vysvětlí rozdíl v chápání těchto dvou pojmů.

Ekonomická rovina udržitelnosti (čerpání zdrojů) znamená, že peníze, které turisté utratí, by měly zůstat v místě jejich dovolené, nebo-li utráceny lokálně. Jedná se tedy o fungování celkové lokální ekonomiky v místě, kde podnik cestovního ruchu působí, se všemi dalšími spojenými aspekty. Zisk podniku je v modelu předem předpokládán jako veličina, která je základním požadovaným výstupem podnikání každého komerčního subjektu.

Naopak udržitelnost v podnikání, jak je někdy používáno, je zaměřena na samotný podnik a nevšímá si okolí. Jde o snahu podniku „udržet se“ na trhu a podnikat se ziskem, případně splňovat další cíle, které si stanoví (podíl na trhu apod.). V tomto užívání není potřeba spojovat tři roviny (sociální, ekonomickou a environmentální) a jde pouze o potřeby podniku jako takového.

4.5. Východiska pro tvorbu systému ukazatelů

Cílem této práce je vymezit systém ukazatelů, který by mohl fungovat pro měření udržitelnosti v podnicích cestovního ruchu. Při určení a tvorbě tohoto typu systémů ukazatelů, je nutno postupovat analyticko-deduktivním způsobem od větších, již definovaných celků a abstrahovat z nich ty části, které jsou relevantní pro zkoumanou oblast. Zároveň je také nutné pomocí deduktivních metod zcela nově definovat specifickou oblast měřitelnosti udržitelnosti v podnicích cestovního ruchu

a to na základě aplikace principů udržitelnosti v cestovním ruchu na její jednotlivé subsystémy.

Při stanovení základního směru pro určení východisek pro tvorbu systému ukazatelů udržitelnosti v podnicích cestovního ruchu, je možné vycházet z informací Světové turistické organizace [110], která v publikaci *Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations*, definovala základní indikátory udržitelnosti pro turistické destinace. Jak sama UNWTO v publikaci uvádí [110], pro každou destinaci je nutné dané indikátory konkretizovat. Mezi obecné klíčové indikátory udržitelnosti turistických destinací UNWTO řadí ochranu území, stres, intenzitu užívání, sociální dopady, kontrolu rozvoje, management odpadů, proces plánování, kritické ekosystémy, spokojenost spotřebitelů, spokojenost místních obyvatel, příspěvek cestovního ruchu místní ekonomice, nosná kapacita, tlak na místo a atraktivnost místa.

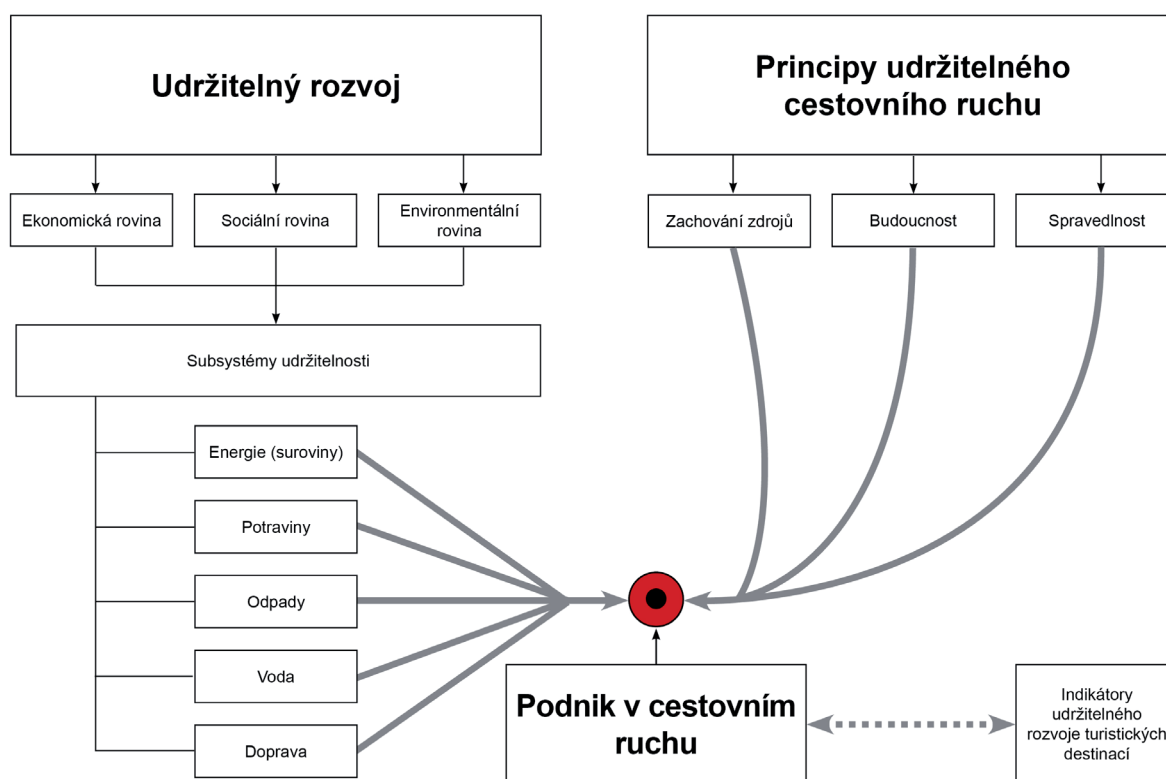
Přestože jsou indikátory primárně určeny k měření udržitelnosti turistických destinací, je možné některé z nich částečně využít i v rámci měřitelnosti udržitelnosti podniků cestovního ruchu. Sama destinace je totiž do velké míry různými způsoby spjata s konkrétním podnikem cestovního ruchu.

Aby však bylo možné vytvořit jedinečný systém ukazatelů pro měření udržitelnosti v podnicích cestovního ruchu, je nutné vzít v úvahu nejen obecná specifika, která jsou charakteristická pro udržitelnost v cestovním ruchu, ale také je nutné brát v potaz užitečnost navrhovaných měřítek, a především pak možnost jejich skutečného využití v podnicích cestovního ruchu, a to včetně reálné možnosti měřitelnosti. Tato vstupní kritéria jsou základním východiskem pro samotné sestavení systému měřítek.

Při jejich sestavování lze tedy vycházet z teorie udržitelného rozvoje a její aplikace do oblasti cestovního ruchu a to s ohledem na proveditelnost měření v daném prostředí. V tomto případě je možné využít charakteristiky udržitelnosti pro oblast cestovního ruchu, jež představuje především zachování zdrojů společně s jejich spravedlivým čerpáním a budoucností v jejich využívání (viz. teoretická část).

Jak je možné vidět na níže uvedeném schématu, jsou tyto principy následně konfrontovány s jednotlivými subsystémy udržitelnosti, jak je definuje Jones. [24]

Schéma vztahu a vlivů jednotlivých faktorů jako východisko pro vytvoření systému ukazatelů udržitelnosti v podnicích cestovního ruchu

Obr. 15. Schéma vztahu a vlivů jednotlivých faktorů jako východisko pro vytvoření systému ukazatelů udržitelnosti. (vlastní zpracování)

V oblasti, kdy dochází u podniků v cestovním ruchu ke konfrontaci jednotlivých subsystémů udržitelnosti a principů udržitelného ruchu, je možné určit míru pronikání jednotlivých systémů. Na jejím základě lze konstruovat systém univerzálních porovnávacích ukazatelů, umožňujících srovnávání jednotlivých podniků v cestovním ruchu na základě jejich přístupu k výše zmíněným otázkám udržitelnosti.

4.6. Systém ukazatelů pro měření udržitelnosti

Samotný systém ukazatelů udržitelnosti v podnicích cestovního ruchu, vychází ze spojení výše uvedených částí. Konkrétně z pěti subsystémů udržitelnosti, popsaných v předchozích kapitolách a jejich vzájemnému vztahu se třemi základními principy udržitelného cestovního ruchu. Vzniká tak pět hlavních oblastí měření, které je možné na základě interakcí upřesnit tak, aby nevznikaly duplicitní ukazatele, a zároveň byla zaručena měřitelnost dané oblasti.

Východiskem pro stanovení konkrétních měřítek jsou jednotlivé interakce principů udržitelnosti v cestovním ruchu v rámci každého subsystému udržitelnosti. Vznikají tak následující otázky, na základě kterých je možné stanovit konkrétní měřitelné benchmarky.

Subsystém energií, respektive surovin je v interakci s principy udržitelného cestovního ruchu možné vyjádřit otázkami, zda: **a)** zachovává spotřeba energií zdroje pro další generace; **b)** je tato spotřeba udržitelná, respektive zda bude možné využívat dané zdroje i v rámci dalších generací; **c)** je tato spotřeba spravedlivá?

Subsystém potravin je v interakci s principy udržitelného cestovního ruchu možné vyjádřit otázkami, zda **a)** je při zpracování potravin zajištěno zachování zdrojů; **b)** je spotřeba potravin taková, aby bylo možné využití daných zdrojů i příštími generacemi?; **c)** je spotřeba potravin spravedlivá?

Subsystém odpadů je v interakci s principy udržitelného cestovního ruchu možné vyjádřit otázkami, zda **a)** je nakládání s odpady zodpovědné a je vedeno s ohledem k zachování zdrojů; **b)** je odpadové hospodářství vedeno s ohledem na zachování kvalitativně srovnatelných podmínek pro život příštích generací; **c)** je nakládání s odpady spravedlivé vůči dotčeným skupinám?

Subsystém vody je v interakci s principy udržitelného cestovního ruchu možné vyjádřit otázkami, zda **a)** je vodní hospodářství vedeno s ohledem na minimální poškozování maximální zachování zdrojů; **b)** je vodní hospodářství vedeno s ohledem na zachování kvalitativně srovnatelných zdrojů pro příští generace; **c)** je vodní hospodářství, respektive spotřeba vody spravedlivá vůči dotčeným skupinám.

Pátý subsystém dopravy je v interakci s principy udržitelného cestovního ruchu možné vyjádřit otázkami, zda **a)** je při dopravě v rámci fungování podniků cestovního ruchu využíváno zdrojů takovým způsobem, aby bylo zajištěno jejich maximální zachování a minimální poškození; **b)** je výše uvedený typ dopravy provozován s ohledem na zachování kvalitativně srovnatelných zdrojů pro příští generace; **c)** je provozování dopravy spravedlivé pro dotčené skupiny?

Na základě těchto otázek byly níže stanoveny měřitelné ukazatele, jejichž cílem je omezit dopady fungování podniků v cestovním ruchu na životní prostředí. Jde zejména o:

- omezení spotřeby energie,
- omezení spotřeby vody,
- omezení produkce odpadu,
- upřednostnění využívání obnovitelných zdrojů a látek, které jsou méně nebezpečné pro životní prostředí,
- podporu komunikace a vzdělávání v oblasti životního prostředí.

Vstupní informace podniku

Před samotným měřením udržitelnosti v podnicích, je potřeba získat základní informace o každém podniku. Tyto vstupní informace budou využity pro benchmarkingové porovnání mezi podniky. Měly by být totiž porovnávány podniky s podobnými kapacitami a stejným oborem podnikání. Následující ukazatele budou sloužit jako podkladové pro vstupní řízení benchmarkingu:

- Počet pracovníků, VPP, HPP
- Počet řídicích pracovníků
- Roční zisk
- Průměrné náklady na turistu a pobyt
- Zisk (po zdanění) na turistu a den
- Průměrný počet dní strávených na místě
- Průměrný počet turistů měsíčně
- Počet lůžek
- Počet přistýlek
- Plocha m² budovy
- Plocha okolních pozemků náležících k zařízení

Hlavní ukazatele udržitelnosti

Hlavní ukazatele udržitelnosti vychází z pěti subsystémů – energie, potraviny, odpady, voda a doprava. V souvislosti s definicemi jednotlivých subsystémů byly stanoveny ukazatele, jejichž cílem je ověřit relevanci spotřeby jednotlivých zdrojů. Ukazatele představuje následující tabulka, jejich bližší popis potom následující kapitoly.

Tab. 7. Ukazatele udržitelného cestovního ruchu pro měření v podnicích (vlastní zpracování).

Subsystém	Název ukazatele
Energie	Průměrná spotřeba elektrické energie na turistu a den
	Průměrná celková roční spotřeba energie na m ² budovy
	Podíl energií čerpaný z obnovitelných zdrojů
Potraviny	Spotřeba potravin ekologicky šetrných, BIO, energeticky efektivních apod. certifikovaných výrobků v poměru k celkové spotřebě
	Podíl nákupu lokálních potravin na vzdálených (dovážených) potravinách
Odpady	Počet odpadních nádob na tříděný odpad na 100 m ² vnitřní plochy
	Procentuální množství biologického odpadu na turistu a pobyt
	Podíl odpadu podléhajícího zpracování
	Počet kosmetických přípravků na jedno použití na turistu a pobyt
Voda	Průměrná spotřeba pitné vody na turistu a den
	Průměrná spotřeba teplé vody na turistu a den
Doprava	Vzdálenost na nejbližší zastávku veřejné dopravy v m
	Průměrné denní přepravní vzdálenosti
	Průměrné procento turistů, kteří přijedou vlastním vozem
	Procento lokálních zaměstnanců

Energie

Cílem ukazatelů energie je porovnání efektivity při čerpání tohoto zdroje, dále srovnání v rámci čerpání na turistu a den, případně na plochu budov využívaných pro podnikání. Při spotřebě jde o dosažení co nejnižších hodnot. Výjimku tvoří poslední ukazatel - podíl energie čerpaných z obnovitelných zdrojů, ve kterém je žádoucí co nejvyšší hodnota, jelikož obnovitelné zdroje jsou z hlediska výroby energie žádoucí.

Průměrná spotřeba elektrické energie na turistu a den je ukazatel, kterým se měří spotřeba elektrické energie v podniku. Podle ekologického institutu Veronica je elektřina vyráběna s účinností méně než 30%, proto je vliv na přírodu a životní prostředí velmi významný a je třeba jej co nejvíce snižovat.

Průměrná celková roční spotřeba energie na m² budovy je ukazatel, který měří využití energie vzhledem k velikosti budovy, kterou podnik cestovního ruchu využívá k podnikání a generování zisků. Jde o alternativní pohled na spotřebu než je pohled z hlediska spotřeby turisty.

Podíl energií čerpaných z obnovitelných zdrojů poukazuje na procentuální čerpání energií z větrných, vodních a solárních elektráren a podíl bio-masy z celkového množství energie odebírané podnikem.

Potraviny

Spotřeba potravin udržitelným způsobem vyžaduje potraviny lokálního charakteru, dále potraviny vyrobené ekologickým způsobem, případně fair-trade, energeticky efektivní či bio bez použití chemických hnojiv a jiných chemikálií.

Spotřeba potravin ekologicky šetrných, BIO, energeticky efektivních apod. certifikovaných výrobků v poměru k celkové spotřebě je ukazatel, který vyjadřuje procentuální zastoupení takovýchto výrobků v celkové spotřebě podniku. Seznam výrobků i služeb, které byly certifikovány, je možné najít na stránkách Resortu životního prostředí www.cenia.cz. Je možné se řídit také samotnými ekoznačkami na obalech výrobků.

Podíl nákupu lokálních potravin na vzdálených (dovážených) potravinách je ukazatel, jehož hlavním cílem je podpora lokálních potravin a produkce z okolí podniku. Za lokální je v této práci považována oblast, která bezprostředně sousedí s podnikem, případně je v dojezdové vzdálenosti 20 km. Jde o originální původ potravin.

Odpady

Řízení odpadu je základní potřebou každého udržitelného podnikání. Jde o sledování ukazatelů pro tříděný odpad, biologický odpad, případně odpad, který je nutno dále odvézt a zpracovávat.

Počet odpadních nádob na tříděný odpad na 100 m² vnitřní plochy je ukazatel, který dává možnost turistům, ale i zaměstnancům podniku, aby třídili odpad. Samotné

množství košů nestačí k tomu, aby byl odpad tříděn, dále je potřeba zabezpečit alespoň základní vzdělání o třídění odpadu, jako jsou letáčky a informační nápisy.

Procentuální množství biologického odpadu na turistu a pobyt je ukazatel, který měří bioodpad, který může podnik zpracovat sám v rámci kompostérů nebo jiných nádob.

Podíl odpadu podléhajícího zpracování je ukazatel, kterým lze měřit procentuální výskyt odpadu, který je nutno dále zpracovat, tj. odvézt ho na skládky, případně zaplatit dalšímu zpracovateli za jeho nakládku. Tento ukazatel by měl být držěn na co nejnižší úrovni vzhledem k tomu, že další zpracování odpadu nejen stojí ekonomické zdroje, ale také znečišťuje ovzduší (přeprava odpadu na místo zpracování) či okolí (skládky odpadu).

Počet kosmetických přípravků na jedno použití na turistu a pobyt je ukazatelem, který sleduje spotřebu kosmetických přípravků v rámci pobytů turistů. Jednorázové kosmetické přípravky jsou v rámci udržitelného chování podniků nežádoucí, stejně tak jako menší balení výrobků, které nešetří obalovým materiálem.

Voda

Voda jako základní zdroj patří k sledovaným faktorům udržitelnosti. Je nutné měřit převážně spotřebu pitné vody na turistu a den a dále spotřebu teplé vody, kde dochází navíc také k ohřevu vody a tím spotřebě energií.

Průměrná spotřeba pitné vody na turistu a den je ukazatelem, sledujícím vodní zdroje a jejich využívání. Spotřeba vody z kohoutku je také šetnější k životnímu prostředí než pitná balená voda koupená v PET lahvi. Odpadá přeprava kamiony, potřeba skladování a likvidace neekologického odpadu. Voda z kohoutku nepotřebuje prodejní místa. Výroba balených vod je energeticky velmi náročná a přispívá ke zhoršení celosvětového klimatu. Proto je dobré turisty podporovat ve spotřebě pitné vody z kohoutku. Tento ukazatel však ukazuje také na možné plýtvání vody při koupání nebo jiných činnostech turistů či zaměstnanců. Podle směrných čísel roční potřeby vody je roční spotřeba na lůžko stanovená v hotelu, kde většina pokojů má svou vlastní koupelnu, 45 m³. V hotelu, kde většina lůžek nemá svou vlastní koupelnu, toto číslo činí 23 m³ na lůžko za rok. Restaurace, kde se vaří jídlo, má stanovenou spotřebu na jednoho strážníka a pracovníka na jednu směnu a rok 8 m³. [62]

Průměrná spotřeba teplé vody na turistu a den je ukazatel doplňkový k průměrné spotřebě pitné vody. Teplá voda je energeticky náročnější a dražší, proto by její spotřeba měla být na co nejnižší úrovni.

Doprava

Doprava, jako poslední subsystém udržitelnosti, je sledována pomocí čtyř hlavních ukazatelů. Pozornost je věnována dostupnosti podniku veřejnou dopravou, dále denním přepravním vzdálenostem a procentu lokálních zaměstnanců.

Vzdálenost na nejbližší zastávku veřejné dopravy v m poukazuje na dostupnost zařízení cestovního ruchu veřejnou dopravou, která je šetrným způsobem přepravy turistů. Pokud je tato vzdálenost větší než 2 km, budou k přepravě turistů s nejvyšší pravděpodobností používána auta, při jejichž provozu nebude využíváno zdrojů efektivním způsobem.

Průměrné procento turistů, kteří přijedou vlastním vozem, je doplňkovým ukazatelem ke vzdálenosti k nejbližší zastávce veřejné dopravy. To, že je zařízení dostupné dopravou, ještě neznamena, že bude tento způsob dopravy turisty opravdu využíván.

Průměrné denní přepravní vzdálenosti indikují mimo jiné množství CO₂ vypouštěného do ovzduší, spotřebu pohonných látek a další ekologické stopy. Tyto vzdálenosti se počítají z měsíční nebo týdenní celkové vzdálenosti, ujeté vozidly patřícími k podniku, vydělené počtem dní.

Procento lokálních zaměstnanců ukazuje na využití místních lidských zdrojů pro provoz zařízení. Mimo to, že se tímto snižuje lokální nezaměstnanost a podporuje místní komunita, je snižováno množství lidí, kteří musí za prací dojíždět, a tím se také snižuje množství škodlivých látek vypouštěných do ovzduší. Jako lokálního zaměstnance lze označit každého, kdo bydlí ve vzdálenosti do 20 km od podniku.

4.7. Kodex udržitelnosti pro podniky cestovního ruchu

Aby bylo možné měřit konkrétní čerpání zdrojů u jednotlivých podniků, je potřeba nastavit pravidla udržitelného chování do souboru, který je možné označovat jako kodex. Dodržování tohoto kodexu je pro podniky dobrovolné stejně tak jako hlášení se k pravidlům udržitelného chování. Zavedením tohoto kodexu do interních podnikových procesů podnik získá jistotu, že zaměstnanci a další spolupracovníci budou vědět, co udržitelné chování obnáší a budou schopni se v každou chvíli rozhodovat v rámci udržitelného chování ke zdrojům.

Kodex a jeho pravidla vychází opět z pěti subsystémů udržitelnosti, dále z pravidel, která jsou povinná při žádostech o ekocertifikace služeb popsanych v teoretické části disertační práce.

1. „Znovu užij – recykluj – nabij“ jsou slova, která jsou běžně využívána při zpracování odpadů. Tato tři hesla znázorňují první myšlenku, která by lidi měla napadnout, když přemýšlejí, zda věc vyhodit nebo s ní dále nakládat jinak. Tato hesla jsou základem pro udržitelnost. Měly by být v pravidlech, která si každá udržitelná firma stanovuje pro svoje vnitřní využití.

2. Třídění odpadu a jeho následný specializovaný odvoz dle roztříděných částí je důležitým faktorem pro následnou recyklaci a další zpracování. Je nutné zaměstnance i turisty informovat, jak a kde je možné třídit odpad podle optimálních místních nebo vnitrostátních systémů v dané oblasti. Vhodné nádoby na tříděný odpad by měly být dostupné na pokojích nebo ve snadno dosažitelné vzdálenosti.

Kompostování je přirozená přírodní cesta recyklace organických materiálů, slouží k snížení množství odpadu, a jeho následného využití na zahradě jako hnojiva i jako substrátu pro zlepšení mechanicko - fyzikálních vlastností půdy. Kompostér nebo jiná vhodná nádoba by měla být součástí každého podniku, který se chová udržitelně.

3. Využívání udržitelných (obnovitelných) zdrojů energie je základem pro každou udržitelnou firmu, protože tyto zdroje energie jsou základem pro udržitelný život na zemi. Mezi udržitelné zdroje patří energie ze solárních, větrných, vodních zdrojů a biomasy.

4. V podniku by měla probíhat pravidelná kontrola spotřeby. Měly by být stanoveny vnitřní postupy sběru a kontroly údajů o celkové spotřebě energie (v kWh), o spotřebě elektrické energie a dalších druhů energie (v kWh) a o spotřebě vody (v litrech). Sběr údajů se musí provádět pokud možno každý měsíc nebo alespoň jednou ročně, údaje určené k porovnání pomocí benchmarkingu by měly být vyjádřeny jako spotřeba na jeden nocleh nebo na 1 m² vnitřní plochy.

5. Turistům i personálu by měly být poskytovány snadno přístupné informace, jak se lze dostat do místa a z něj veřejnou dopravou. Pokud neexistuje vhodná veřejná doprava, musí být rovněž poskytovány informace o dalších, z hlediska životního prostředí vhodných, dopravních prostředcích.

6. Pokud je to možné, mělo by si každé turistické zařízení pěstovat vlastní ovoce a zeleninu. Vhodná je například kombinace s kompostováním. Pokud je ovoce a zelenina nakupována, měla by být brána lokálně (od lokálního pěstitele) nebo v rámci České republiky a sezónně (např. nekupovat jahody v zimě, vyhýbat se drahým cizokrajným potravinám, apod.). Podporovány by měly být udržitelné pěstitelské a výrobní postupy, které zachovávají ekosystémy pro příští generace, ale také chrání zdraví pěstitelů i spotřebitelů.

7. Potraviny by měly být kupovány pod značkou, jež je v dané zemi považována za značku zaručující biopůvod a férovou výrobu dané potraviny.

8. Podnik by měl věnovat pozornost také podpoře lokálních organizací, okolí, neziskového sektoru. Nemusí jít jen o finanční podporu, lze nabídnout zaměstnance a jejich placenou práci. Mezi běžnou praxi velkých nadnárodních firem patří nabízení několika dní v roce, kdy zaměstnanci pracují pro vybraný neziskový projekt.

9. Měly by být stanoveny postupy sběru a kontroly údajů o spotřebě chemikálií vyjádřené v kilogramech nebo litrech s uvedením, zda se jedná či nejedná o koncentrát, a s uvedením množství vzniklého odpadu (v litrech nebo kilogramech netříděného odpadu). Údaje by měly být vyjádřeny také jako spotřeba, respektive produkce na 1 m² vnitřní plochy.

10. Zaměstnanci i turisté musí být všeobecně informováni. Pomocí různých nápisů je dobré informovat o udržitelných aktivitách podniku, zásadách ochrany životního prostředí a možném přispění všech zúčastněných.

5 PŘÍPADOVÉ STUDIE

V rámci verifikace systému ukazatelů v praktických podmínkách bylo vybráno několik organizací benefitujících převážně z cestovního ruchu. Ty byly porovnávány na základě stanovených indikátorů, vyplývajících z předchozích kapitol disertační práce. Tato porovnání probíhala přes dotazníky, dále osobním kontaktem, konkrétním ověřením v praxi a pohovory.

Výzkumu se zúčastnilo celkem deset podniků z cestovního ruchu, přičemž pět souhlasilo s publikací případové studie v této disertační práci.

Byla realizována také benchmarkingová srovnání. Každé ověření v praxi bylo sestaveno z několika kroků:

- první oslovení a vysvětlení záměru,
- seznámení se se zařízením,
- měření ukazatelů v praxi,
- konzultace s vedením zařízení,
- popsání a analýza ukazatelů pomocí případové studie,
- zpětná vazba.

Podniky mají při měření na výběr z několika variant měření. Mohou využívat benchmarkingu jako nástroje pro srovnání s podobným podnikem v oboru. Dále mohou využívat měření pro srovnání v časové řadě během několika měsíců, v ideálním případě i roků. Do budoucna bude možné nastavit také standardy pro měření každého ukazatele.

5.1. Pension Růža

Pro ověření indikátorů v praxi byl vybrán jako první pension v Luhačovicích s názvem Růža. Pension Růža je tří hvězdičkové zařízení a poskytuje moderní ubytování ve třech trojlůžkových a třech dvoulůžkových pokojích. V přízemí pensionu se nachází dvoulůžkový pokoj, který je dokonce přizpůsoben pro tělesně postižené osoby.

Všechny pokoje pensionu mají svoje vlastní sociální zařízení, televizor, WIFI - internet a varnou konvici. Pension nabízí balíčky služeb v podobě relaxačních pobytů, ale také možnost zajištění lázeňských procedur. Pro příznivce cykloturistiky je možno v objektu bezpečně uzamknout kola.

Zařízení pensionu

Vybavení každého pokoje zahrnuje lůžko, šatník, koš na odpadky, dvě židle, stůl, stolek na kufr, hlavní osvětlení, noční lampičku a uzamykatelnou skříň. Všechny pokoje mají tekoucí studenou a teplou vodu, většina pokojů je vybavena sprchou, jeden pak vanou.

Do vybavení koupelny patří froté ručníky a froté osušky pro každého hosta, zrcadlo nad umyvadlem, osvětlení nad umyvadlem, odkládací polička, velké zrcadlo, předložka před sprchou, krytý odpadkový koš a dva plastové pohárky. Samozřejmostí je hygienický sáček, mýdlo pro každého hosta a hotelová dokumentace.

Většina pokojů je vybavena telefonním přístrojem včetně návodu pro jeho použití (příchody a odchody hovorů jsou realizovány přes recepci). Hostům jsou umožněny noční hovory. Recepce nabízí mimo jiné služby úschovy cenných věcí v trezoru.

V pensionu se nachází také společenské místnosti pro hotelové hosty. K dispozici je jedna restaurace, která mimo jiné poskytuje rozšířenou snídaňovou nabídku. Na přání hosta je možné snídaní podávat také na pokoj. Vydávání obědů je v době od 11 do 13 hodin, večere od 18 do 21 hodin. Hostům je k dispozici minibar a lednička na recepci.

Udržitelný cestovní ruch v pensionu Růža

Pension je řízen dvěma mladými manažery, kteří si plně uvědomují potřebu zaměření se na udržitelnost. Sami manažeři se zapojují v rámci svých aktivit do neziskových projektů a napomáhají tak lokálně k lepšímu stavu svého okolí.

Turisté, kteří navštíví pension, jsou informováni pomocí nejrůznějších metod o důležitosti šetření zdroji. Jedná se o tabulky a upozornění, které lze v pensionu spatřit na vhodných místech. Konkrétně jsou například vyzváni, aby se sami rozhodli, zda chtějí, aby byly ručníky z jejich pokojů denně vyprány nebo zda pomohou šetření v tom, že využijí své ručníky po několik dnů bez prání.

V pensionu byly v posledním roce také nainstalovány speciální splachovací nádoby na WC, které umožní snížit spotřebu vody při splachování až o třetinu. V celém pensionu byly také vyměněny žárovky za úsporné zároveň s instalací pohybových čidel, které rozsvítí světlo podle potřeb. Nestává se tedy, že by v některé místnosti svítilo zbytečně světlo po celou noc, jak tomu bylo dříve.

Vzhledem k typu budovy (starší, zděná), ve které je pension umístěn, není v pensionu k dispozici klimatizace. To opět šetří nejen náklady, ale samotnou spotřebu energie. Spotřeba energií je pravidelně monitorována tak, aby bylo možné kdykoliv zasáhnout na její nezvyklou výši.

Měření jednotlivých ukazatelů

Pension Růža je umístěn v budově o rozměru 800 m² obytné plochy, přičemž k němu patří také 500 m² okolního pozemku. Celkový počet pokojů pensionu je 7, v nichž je 17 lůžek bez možnosti přistýlky. V pensionu není k dispozici klimatizace. Průměrný počet turistů za měsíc je cca 120, kteří průměrně stráví v pensionu 3,5 nocí.

Tab. 8. Vstupní informace podniku: Pension Růža. (vlastní zpracování)

Název ukazatele	Pension Růža
Počet pracovníků HPP	3
Počet pracovníků VPP, brigádníků	0
Počet řídicích pracovníků	2
Roční zisk (Kč)	520 000 Kč
Průměrné náklady na turistu a pobyt (Kč)	960
Zisk (po zdanění) na turistu a den (Kč)	520
Průměrný počet dní strávených na místě	3,5
Průměrný počet turistů měsíčně	120
Počet lůžek	17
Počet přistýlek	0
Počet pokojů	7
Plocha m ² budovy	800
Plocha okolních pozemků náležících k zařízení	500

Tab. 9. Měření udržitelnosti v podniku: Pension Růža. (vlastní zpracování)

	Název ukazatele	Pension Růža
1	Průměrná spotřeba elektrické energie na turistu a den (kWh)	18,2
2	Průměrná celková roční spotřeba energie na m ² budovy (kWh)	132,18
3	Podíl energií čerpaný z obnovitelných zdrojů	0
4	Spotřeba potravin ekologicky šetrných, BIO, energeticky efektivních apod. certifikovaných výrobků v poměru k celkové spotřebě	35%
5	Podíl nákupu lokálních potravin na vzdálených (dovážených) potravinách	50%
6	Počet odpadních nádob na tříděný odpad	3
7	Procentuální množství biologického odpadu	10%
8	Podíl odpadu podléhajícího zpracování	95%
9	Počet kosmetických přípravků na jedno použití na turistu a pobyt	2
10	Průměrná spotřeba pitné vody na turistu a den (litrů)	250
11	Průměrná spotřeba teplé vody na turistu a den (litrů)	192
12	Vzdálenost na nejbližší zastávku veřejné dopravy (metry)	50
13	Průměrné denní přepravní vzdálenosti (km)	20
14	Průměrné procento turistů, kteří přijedou vlastním vozem	75%
15	Procento lokálních zaměstnanců	50%

Možnosti pro další rozvoj udržitelnosti

Pokud lze pensionu něco vytknout v oblasti environmentální, tak je to absence jakéhokoliv nástroje na zpracování biologického odpadu. Pension sice nabízí několik nádob na tříděný odpad, ten je však odvážen externí firmou a je za tento odvoz placeno. Není tak využíváno možnosti jakési vlastní recyklace odpadu. Dále by se pension mohl více soustředit na využívání solární energie a jiných obnovitelných zdrojů. Vzhledem k vlastním prostorám na pozemku by bylo možné instalovat vlastní solární panely.

Slabé stránky pensionu v oblasti sociální udržitelnosti lze spatřovat v partnerských vztazích s jinými městy či regiony. To by prospělo nejen v rámci vzdělání zaměstnanců, ale případně také při přípravě projektů z oblasti udržitelného podnikání. Podniku chybí etická pravidla, která by nastavovala mantinely pro udržitelné podnikání.

5.2. Pension Anděl

Případová studie pensionu Anděl byla zpracována ve spolupráci s majitelem pensionu. Z důvodu používání citlivých informací, bylo jméno pensionu pozměněno.

Pension Anděl nabízí stylové ubytování v historickém jádru centra města Olomouc a sám má bohatou historii. Pohodlně vybavené pokoje nabízí za příznivou cenu. Pension je nekuřácký a nabízí celodenní barový servis.

Pension je vybaven devíti lůžky s možností přistýlky a nabízí tři plně vybavené stylové pokoje, záchod a sprchu na každém pokoji. Pro každý pokoj vlastní parkovací místo. Snídaně jsou podávány ve stylové restauraci, kde je k dispozici také vinný bar s bohatým výběrem vín. Jako nadstandardní vybavení je nabízena satelitní televize na každém pokoji a vysokorychlostní WI-FI připojení. Všechny pokoje jsou vybaveny stylovým nábytkem z masivního dřeva. Pension má dva pokoje v 1. patře (3 a 4 lůžka) a jeden apartmán ve zvýšeném přízemí domu (2 lůžka).

Vzhledem k citlivé rekonstrukci pensionu Anděl z něj dýchá historie barokního domu. V blízkosti pensionu se nachází novogotická katedrála sv. Václava, která je vidět z oken pensionu, a mnoho dalších významných olomouckých památek. Rohový dům, kde je pension umístěn, je součástí zástavby východní části historického jádra Olomouce, tzv. Předhradí. S velkou pravděpodobností se nachází přímo na místě bývalé zemské soudnice. Podstatná část stavby spadá do období baroka, současný stav je do značné míry podmíněn stavebními úpravami v průběhu 19. století. Dům je zapsán na Státním seznamu nemovitých kulturních památek města Olomouce.

Udržitelný cestovní ruch v pensionu Anděl

Majitel pensionu Anděl je nakloněn budoucím trendům v podobě udržitelného řízení pensionu. Nicméně měření ukazatelů nabízí hned několik míst, kde je možné na udržitelnosti pensionu dále pracovat. Doposud nebyla zvažována implementace žádného s trendů z důvodů vysoké vytíženosti při postupných opravách pensionu. Majitel se ovšem nebrání spolupráci a úpravě některých zvyklostí v zaběhlém chodu pensionu. Vzhledem k cenám a umístění je pension určen majetnějším turistům, kteří si rádi připlatí za nadstandartní služby i vybavení., právě proto se k tomuto pensionu hodí implementace udržitelných zásad, které dodají podniku na exkluzivitě.

Měření ukazatelů udržitelnosti

Předností pensionu Anděl je především jeho výborná dostupnost a umístění v centru historického města, což je výhodné pro turisty, kteří se tak mohou pohodlně dopravit hromadnou dopravou.

Pension Anděl může v zimě přitápnout pomocí krbových kamen, takže je možné ušetřit na spotřebě při vytápění. K úklidu je používáno ekologicky nezávadných chemických prostředků, které jsou šetrné k životnímu prostředí a nezávadné pro alergiky. Tyto prostředky jsou o něco dražší v porovnání s běžnými chemikáliemi, zato lze jejich obaly recyklovat.

U pensionu lze pozorovat velké výdaje za pohonné hmoty. Ty jsou způsobeny převážně dovozem některých spotřebních produktů, dále denním odvozem prádla do prádelny, a náklady na marketing a reprezentaci. Ty by bylo možné pomocí některých produktů sdíleného marketingu snížit.

Tab. 10. Vstupní informace podniku: Pension Anděl. (vlastní zpracování)

Název ukazatele	Pension Anděl
Počet pracovníků HPP	3
Počet pracovníků VPP, brigádníků	0
Počet řídicích pracovníků	1
Roční zisk (Kč)	267 500 Kč
Průměrné náklady na turistu a pobyt (Kč)	550
Zisk (po zdanění) na turistu a den (Kč)	680
Průměrný počet dní strávených na místě	2,75
Průměrný počet turistů měsíčně	57
Počet lůžek	9
Počet přistýlek	1
Počet pokojů	3
Plocha m ² budovy	660
Plocha okolních pozemků náležících k zařízení	223

Tab. 11. Měření udržitelnosti v podniku: Pension Růža. (vlastní zpracování)

	Název ukazatele	Pension Růža
1	Průměrná spotřeba elektrické energie na turistu a den (kWh)	16,7
2	Průměrná celková roční spotřeba energie na m ² budovy (kWh)	105,21
3	Podíl energií čerpaný z obnovitelných zdrojů	0
4	Spotřeba potravin ekologicky šetrných, BIO, energeticky efektivních apod. certifikovaných výrobků v poměru k celkové spotřebě	20%
5	Podíl nákupu lokálních potravin na vzdálených (dovážených) potravinách	70%
6	Počet odpadních nádob na tříděný odpad	0
7	Procentuální množství biologického odpadu	5%
8	Podíl odpadu podléhajícího zpracování	100%
9	Počet kosmetických přípravků na jedno použití na turistu a pobyt	1
10	Průměrná spotřeba pitné vody na turistu a den (litrů)	190
11	Průměrná spotřeba teplé vody na turistu a den (litrů)	125
12	Vzdálenost na nejbližší zastávku veřejné dopravy (metry)	50
13	Průměrné denní přepravní vzdálenosti (km)	9
14	Průměrné procento turistů, kteří přijedou vlastním vozem	30%
15	Procento lokálních zaměstnanců	80%

Možnosti pro další rozvoj udržitelnosti

Pensionu chybí soustavná práce pro blízkou komunitu v podobě podporujících projektů. Doporučit lze také navázání vztahů s partnerskými městy či regiony, kde by vznikaly možnosti inspirace a porovnání.

Co se týká spotřeby obnovitelných energií, zvažuje majitel pensionu vlastní solární kolektory, které by byly umístěny v prostorách zahrady za pensionem. Měření ukázalo také na problém s odpady, jejichž třídění není trvale řešeno. Umístění pensionu totiž znesnadňuje práci s odpady včetně jejich třídění. Pensionu chybí jakákoliv dokumentace o množství a druhu jednotlivých odpadů.

Díky svému umístění v cihlové starší zástavbě není potřeba využívání klimatizace, čímž vzniká úspora energií. Nicméně v porovnání s pensionem Růža je spotřeba rozpočítaná na turistu a den o něco vyšší, stejně tak i spotřeba na metr čtverečný budovy. Pension má totiž menší okna, která nedovolují průniku dostatečného množství světla a v některých místnostech je tudíž nutné svítit prakticky celý den. Zde by bylo možné využít fotobuňky, která by zapínala světlo jen ve chvíli, kdy je opravdu potřeba.

5.3. Ubytování „u Pastorků“

Pension u Pastorků leží v nejjihnějším moravském městě Lanžhot, bohaté vinařské oblasti známé lidovými písněmi a dosud živými tradicemi. Část města Lanžhot se rozkládá v nivě při soutoku řek Dyje a Moravy. Lze zde najít jedinečné, mimořádně zachovalé biotopy středoevropského významu, jejichž rozloha nemá v České republice obdoby. Pension se nachází v kraji malebných vinic, vynikajících vín, ovocných sadů a historických památek. Město dnes žije velmi bohatou tradicí lidových zvyků a obyčejů. Na Lanžhotských hodech, které se konají vždy v neděli po svátku Povýšení svatého Kříže (14. září), je možno dodnes spatřit na tři desítky párů lanžhotských šohajů a děvčat v nádherném lidovém kroji.

Ubytování u Pastorků se nachází v rodinné usedlosti. Ubytování je otevřeno jen část roku z důvodu absence topení, a to každý rok od 15. dubna do 30. září. K dispozici jsou tři dvou-lůžkové, jeden tří-lůžkový pokoj. Kapacita lůžek je devět míst a dvě přistýlky. Pokoje mají veškeré příslušenství - wc a sprchový kout. V blízkosti ubytování prochází cyklotrasa Moravská stezka a vinařská stezka Podluží. Pro turisty se nabízí možnost projíždek a procházek v lužním lese a také degustace vín.

Ubytování je přístupné samostatným vchodem. Umožňuje parkování v uzavřeném dvoře, které je stěžejní, protože více než 90 % turistů přijíždí právě vlastním autem. K dispozici je turistům vybavená kuchyňka s ledničkou, sporákem a televizí. Pension dále nabízí zahradní gril, hlídané parkoviště, úschovnu kol a posezení v zahradě. Návštěvníkům jsou k dispozici možnosti sportovního vyžití (např. tenisové kurty, kuželky, cyklostezky, vinné stezky, aj.). V blízkosti ubytování se nachází obchod (ve vzdálenosti 200 m), který nabízí také nedělní prodej a restaurace s pizzerií (cca 400 m).

Udržitelný cestovní ruch u Pastorků

Ubytování u Pastorků je svou polohou přímo určeno k venkovskému udržitelnému turismu. Na provozu ubytování se podílí celá rodina majitele, který klade velký důraz na spokojenost zákazníka a jeho návrat. Pro majitele je nicméně na prvním místě nejdůležitější zisk, což je vidět na tlaku na náklady. Podle jeho slov se turisté prozatím příliš nezajímají o udržitelnost podnikání pensionu a jde jim především o nízkou cenu a kvalitu služeb.

Ubytování je jen jednou z několika činností, které jsou rodinou turistům poskytovány. Jsou nabízeny služby, jako je grilování, degustace vín, cykloturistika apod. Během zimy se majitelé věnují jiným činnostem z důvodu nemožnosti topení v prostorách ubytování. Turisté často využívají ubytování jen jako levnou alternativu, a svoje výdaje utrácejí ve vzdálenějších místech, kam jezdí autem za zábavou.

Měření ukazatelů udržitelnosti

Tab. 12. Vstupní informace podniku: U Pastorků. (vlastní zpracování)

Název ukazatele	u Pastorků
Počet pracovníků HPP	2
Počet pracovníků VPP, brigádníků	1
Počet řídicích pracovníků	2
Roční zisk (Kč)	56 800 Kč
Průměrné náklady na turistu a pobyt (Kč)	250
Zisk (po zdanění) na turistu a den (Kč)	150
Průměrný počet dní strávených na místě	2
Průměrný počet turistů měsíčně	26
Počet lůžek	9
Počet přistýlek	2
Počet pokojů	4
Plocha m ² budovy	490
Plocha okolních pozemků náležících k zařízení	2000

Tab. 13. Měření udržitelnosti v podniku: U Pastorků. (vlastní zpracování)

	Název ukazatele	u Pastorků
1	Průměrná spotřeba elektrické energie na turistu a den (kWh)	13,4
2	Průměrná celková roční spotřeba energie na m ² budovy (kWh)	78,2
3	Podíl energií čerpaný z obnovitelných zdrojů	0
4	Spotřeba potravin ekologicky šetrných, BIO, energeticky efektivních apod. certifikovaných výrobků v poměru k celkové spotřebě	5%
5	Podíl nákupu lokálních potravin na vzdálených (dovážených) potravinách	75%
6	Počet odpadních nádob na tříděný odpad	3
7	Procentuální množství biologického odpadu	25%
8	Podíl odpadu podléhajícího zpracování	70%
9	Počet kosmetických přípravků na jedno použití na turistu a pobyt	1
10	Průměrná spotřeba pitné vody na turistu a den (litrů)	98
11	Průměrná spotřeba teplé vody na turistu a den (litrů)	62
12	Vzdálenost na nejbližší zastávku veřejné dopravy (metry)	300
13	Průměrné denní přepravní vzdálenosti (km)	22
14	Průměrné procento turistů, kteří přijedou vlastním vozem	90%
15	Procento lokálních zaměstnanců	100%

Možnosti pro další rozvoj udržitelnosti

Celkové udržitelnosti pensionu škodí hlavně nákup potřeb ve vzdálenějších místech, třeba i v zahraničí, kde jsou levnější ceny. Chybí zde tudíž lokální podpora podnikání a ničí se tím také ceny na lokálních trzích, které potom musí být daleko vyšší. Vzhledem k protorám by podnik mohl dále uvažovat o solárních panelech, které by snížili náklady na energie. Jako podstatné pro udržitelnost pensionu bude zavedení třídění odpadu a případné zakoupení nádoby na biologických odpad (např. kompostéru).

V sociální oblasti lze podniku doporučit navázání kontaktů pro neziskové a partnerské vztahy. To by mohlo pomoci při propagaci a inovacích. Dále by prospělo zavedení etických pravidel do podniku. Do budoucna by bylo možné zvážit také větší diverzifikaci lidských zdrojů a zavedení alespoň jednou do roka vzdělávací kurzy pro okolí podniku.

5.4. Hotel Vega

Hotel Vega se nachází v mikroregionu luhačovické přehrady, kousek od lázní Luhačovice a obce Pozlovice. Wellness hotel je umístěn nad přehradou, na svazích pod Komoncem, místě s romantickými výhledy nerušenými okolní zástavbou, bez dopravního a městského hluku. Je to místo bezpečné i pro nejmenší děti.

Hotel Vega nabízí především ubytování a balíčkové relaxační pobyty, wellness pobyty, pobyty pro seniory, pobyty pro dva, pobyty pro ženy a letní dovolenou s dětmi. Pro organizace připraví společenské akce, firemní akce (outdoorové akce, konferenční prostory, teambuilding). Pro sportovní kluby je hotel vhodným místem pro sportovní soustředění. V ceně ubytování nabízí hotel snídaně, bazén, fitness, internet WiFi, parkoviště.

Hotel Vega byl oceněn v soutěži Czech Hotel Awards 2012 jako regionální vítěz ve Zlínském kraji. Ocenění pro Hotel roku 2012 jsou udělována pro každý kraj České republiky v několika kategoriích. V kategorii 3, 4 a 5 hvězd, nejlepší wellness&spa hotel a nejlepší kongresový hotel. Na základě součtu hlasů odborné poroty a veřejnosti je vybrán absolutní vítěz v České republice pro každou kategorii zvlášť. Dále jsou udělena zvláštní ocenění. Soutěž Czech Hotel Awards – Hotel roku 2012 je přehlídkou českých hotelů nabízejících nejkvalitnější služby a klade si za cíl zmapovat a zviditelnit nejlepší hotely po celé České republice.

Udržitelný cestovní ruch v hotelu Vega

Vedení hotelu Vega si uvědomuje potřebu udržitelného podnikání pro budoucnost nejen v cestovním ruchu, ale také v jakémkoliv odvětví. Doposud však nebyla implementována žádná pravidla, která by vedla k omezení čerpání primárních zdrojů. Měření proběhlo poprvé a byla jím zahájena debata o možnostech implementace udržitelného řízení v podniku.

Měření ukazatelů udržitelnosti

Tab. 14. Vstupní informace podniku: Hotel Vega. (vlastní zpracování)

Název ukazatele	Vega
Počet pracovníků HPP	18
Počet pracovníků VPP, brigádníků	5
Počet řídicích pracovníků	3
Roční zisk (Kč)	3 000 000 Kč
Průměrné náklady na turistu a pobyt (Kč)	865
Zisk (po zdanění) na turistu a den (Kč)	380
Průměrný počet dní strávených na místě	2,6
Průměrný počet turistů měsíčně	707
Počet lůžek	64
Počet přistýlek	22
Počet pokojů	30
Plocha m ² budovy	1737
Plocha okolních pozemků náležících k zařízení	20522

Tab. 15. Měření udržitelnosti v podniku: Hotel Vega. (vlastní zpracování)

	Název ukazatele	Vega
1	Průměrná spotřeba elektrické energie na turistu a den (kWh)	20,63
2	Průměrná celková roční spotřeba energie na m ² budovy (kWh)	302,3
3	Podíl energií čerpaný z obnovitelných zdrojů	0
4	Spotřeba potravin ekologicky šetrných, BIO, energeticky efektivních apod. certifikovaných výrobků v poměru k celkové spotřebě	15%
5	Podíl nákupu lokálních potravin na vzdálených (dovážených) potravinách	60%
6	Počet odpadních nádob na tříděný odpad	7
7	Procentuální množství biologického odpadu	20%
8	Podíl odpadu podléhajícího zpracování	90%
9	Počet kosmetických přípravků na jedno použití na turistu a pobyt	4
10	Průměrná spotřeba pitné vody na turistu a den (litrů)	133
11	Průměrná spotřeba teplé vody na turistu a den (litrů)	109
12	Vzdálenost na nejbližší zastávku veřejné dopravy (metry)	1000
13	Průměrné denní přepravní vzdálenosti (km)	22
14	Průměrné procento turistů, kteří přijedou vlastním vozem	40%
15	Procento lokálních zaměstnanců	90%

Možnosti pro další rozvoj udržitelnosti

V porovnání s některými hodnotami ostatních podniků, je spotřeba v hotelu Vega na vyšší úrovni. Hotel potvrzuje tezi, že průměrně turisté za svůj pobyt spotřebují o 1/3 více vody než by spotřebovali v domácnostech. Vzhledem k velikosti hotelu a jeho pozemkům se zde přímo nabízí doporučení, aby bylo investováno do solárních panelů, které by snížili dosavadní výdaje za elektrickou energii. Hotelu lze doporučit také snížení jednorázových kosmetických výrobků, které jsou nabízeny zdarma hotelovým hostům.

U hotelu lze pozorovat také nižší procenta ve spotřebě ekologicky šetrných výrobků, stejně tak jako u spotřeby lokálních potravin. Většina výrobků je dovážena ze zahraničí a to u spotřeby hotelu tak velkého rozměru pozná i lokální ekonomika. Odběrem lokálních potravin a dalších výrobků by klesly také náklady na pohonné hmoty a přepravu.

V sociální oblasti by bylo dobré se zaměřit na diverzitu zaměstnanců a to nejen z etnických minorit, ale také starších lidí v důchodovém věku či matek s dětmi do 15 let věku. Velká slabina je také ve výpomoci neziskovým organizacím, kde je aktivně zapojený pouze jeden zaměstnanec.

5.5. Statek U podkovy

Statek U podkovy se nachází v plzeňském kraji v obci nazvané Nový. Pro turisty nabízí projížďky na koních, kurzy odreagování pro manažery a hypoterapii pro postižené. Celkem vlastní deset koní, z nichž šest je možné využít pro potřeby turistů. Koně jsou různých ras i velikostí tak, aby si přišel na své každý včetně dětských návštěvníků.

Projížďky jsou nabízeny i s instruktorem v časové dotaci 90 minut na lekci. Je potřeba předběžné rezervace. Statek se věnuje také produkci různých ekologických výrobků a instruktoři jsou zaměstnáni zároveň jako pracovní síla při pomocných pracích.

Statek zaměstnává tři zaměstnance na plný úvazek, dále pak jednoho na vedlejší a v sezóně také několik brigádníků, kteří se starají nejen o koně, ale také o projížďky do okolí. Statek tvoří stáje pro celkem deset koní a 8 hektarů pastvin. Kromě koní se na ranči nachází šest psů, stádo ovcí a několik dalších užitkových zvířat.

Projížďky na statku je možné hradit z příspěvku zaměstnavatele na rekreaci z fondu kulturních a sociálních potřeb. Služby pro turisty jsou poskytovány sezóně a to hlavně v období letních prázdnin, kdy na statek jezdí dětské tábory z nedalekého okolí.

Udržitelný cestovní ruch na statku

Venkovský cestovní ruch je svou podstatou přímo určen k udržitelné spotřebě. I přesto lze pozorovat některé oblasti, které lze provozovat neudržitelně. Majitelé

statku jsou manželé, kteří jsou nadšení ochránci přírody. Společně se svou rodinou se starají o rozsáhlé prostory statku. Kromě toho jsou zaměstnání v dalších podnicích, které se věnují živočišné výrobě, podpůrným činnostem v zemědělství (jako je posklizňová činnost) a smíšenému hospodářství.

Statek si sám vyrábí některé potřebné produkty jako je mléko, sýry a například také chléb. Část zisku je tvořena prodejem vajec, ovčí vlny a dalších ovčích produktů. Svou polohou je statek odkázán na dopravu autem, kde je potřeba denně jezdit několik kilometrů kvůli prodeji výrobků, ale také pro zásobování statku.

Měření ukazatelů udržitelnosti

Tab. 16. Vstupní informace podniku: U podkovy. (vlastní zpracování)

Název ukazatele	U podkovy
Počet pracovníků HPP	1
Počet pracovníků VPP, brigádníků	2
Počet řídicích pracovníků	1
Roční zisk (Kč)	72 400 Kč
Průměrné náklady na turistu a pobyt (Kč)	55
Zisk (po zdanění) na turistu a den (Kč)	350
Průměrný počet dní strávených na místě	1
Průměrný počet turistů měsíčně	32
Počet lůžek	0
Počet přistýlek	0
Počet pokojů	0
Plocha m ² budovy	není k dispozici
Plocha okolních pozemků náležících k zařízení	8 ha

Možnosti pro další rozvoj udržitelnosti

V environmentální oblasti lze podniku doporučit zavedení environmentálního auditu, který by pravidelně objevoval slabá místa v této oblasti. Podnik doposud nesledoval strukturu svých odpadů a potřeboval by alespoň hrubou evidenci. Dále pro příští srovnání bude potřeba najít benchmarkingového partnera, který by mohl sloužit k porovnání některých údajů - jako je třeba spotřeba energií. Srovnání s ostatními podniky jiného zaměření v cestovním ruchu vede ke zkrácení.

Podniku by dále prospělo mít některou z eko-certifikací. To by mohlo přitáhnout další zákazníky, zvláště ty „zelené“. V lidských zdrojích by bylo možné uvažovat o dobrovolnících, kteří jsou na statcích v zahraničí běžní - je možné navázat spolupráci s některou střední odbornou školou a to nejen v oblasti lidské, ale také při projektech. Partnerství by podniku prospělo také s některým z podniků v zahraničí. Oproti jiným

podnikům cestovního ruchu, má statek velké výdaje za pohonné hmoty, čímž se podílí na znečištění životního prostředí. Proto by bylo vhodné do budoucna změnit systém zásobování a zaměřit se na neblížeji dodavatele, případně zcela lokální produkci.

Tab. 17. Měření udržitelnosti v podniku: U podnikovy.(vlastní zpracování)

	Název ukazatele	U podnikovy
1	Průměrná spotřeba elektrické energie na turistu a den (kWh)	0,6
2	Průměrná celková roční spotřeba energie na m ² budovy (kWh)	155
3	Podíl energií čerpaný z obnovitelných zdrojů	35%
4	Spotřeba potravin ekologicky šetrných, BIO, energeticky efektivních apod. certifikovaných výrobků v poměru k celkové spotřebě	60%
5	Podíl nákupu lokálních potravin na vzdálených (dovážených) potravinách	85%
6	Počet odpadních nádob na tříděný odpad	5
7	Procentuální množství biologického odpadu	35%
8	Podíl odpadu podléhajícího zpracování	60%
9	Počet kosmetických přípravků na jedno použití na turistu a pobyt	0
10	Průměrná spotřeba pitné vody na turistu a den (litrů)	40
11	Průměrná spotřeba teplé vody na turistu a den (litrů)	12
12	Vzdálenost na nejbližší zastávku veřejné dopravy (metry)	500
13	Průměrné denní přepravní vzdálenosti (km)	28
14	Průměrné procento turistů, kteří přijedou vlastním vozem	90%
15	Procento lokálních zaměstnanců	100%

5.6. Benchmarkingové porovnání podniků

Cílem případových studií bylo popsání ukazatelů v praxi a realizace měření u konkrétních podniků. Cílem tedy není prohlášení, zda konkrétní podnik je a nebo není udržitelný - jde pouze o nastavení daných ukazatelů pro využití v praxi a zapracování koncepce do reálné praxe jednotlivých podniků. Udržitelnost je tvořena všemi třemi částmi pomyslného trojúhelníku - environmentální oblastí, ekonomickou i sociální. Udržitelnost tedy spočívá ve vyváženém přístupu ke všem klíčovým rozměrům rozvoje. Získá-li jeden z těchto aspektů dlouhodoběji převahu nad ostatními vrcholy rovnostranného trojúhelníku, vytváří se nerovnováha s následnými dopady.

Podniky, které byly zkoumány v rámci případových studií, a některé z nich byly popsány v rámci disertační práce, se doposud s udržitelným konceptem měření nesetkaly. Ke zlepšení funkčnosti systému ukazatelů povede pravidelné měření a následná analýza výsledků. Do praxe je potřeba přijmout etický kodex, který pomůže zlepšení udržitelného chování podniku.

Benchmarkingovému porovnání se věnuje tato kapitola. Jejím hlavním cílem je porovnání podniků popsanych v případových studiích a vytvoření pomyslného pořadí těchto podniků v rámci udržitelného chování. Čtyři z pěti podniků z případových studií srovnáno v těchto krocích:

1. Měření v jednotlivých podnicích cestovního ruchu.
2. Výběr nejlepších hodnot v každém ukazateli, vyhodnocení.
3. Sestavení celkového pořadí podniků.

Důvodem, proč byly vybrány pouze čtyři podniky ze pěti je fakt, že poslední podnik se nevěnuje ubytování hostů a tudíž jeho spotřeba je logicky nižší. Ostatní podniky jsou dle svých zákazníků, prostor a řízení lépe srovnatelné, proto byly zařazeny do porovnání a sestavení výsledného pořadí.

Následující tabulky srovnávají všech pět podniků dle naměřených ukazatelů. Tabulka č. 18 srovnává vstupní informace, v tabulce č. 19 jsou naměřeny hodnoty ukazatelů udržitelnosti. Z hlediska benchmarkingu je nejdůležitější tabulka č. 20, kde je stanoveno pořadí podniků v jednotlivých ukazatelích. Průměrem je potom získáno celkové pořadí podniků cestovního ruchu.

Vyhodnocením všech patnácti ukazatelů udržitelnosti byl vyhodnocen pension U Pastorků jako nejlepší z porovnávaných podniků. Za ním potom Pension Anděl, následovaný hotelem Vega. Nejhůře v porovnání dopadl Pension Růža. Tabulka č. 20 ukazuje rovněž slabé stránky jednotlivých ubytovacích zařízení. Doplnkem k tomuto porovnání jsou obrázky č. 16 a 17. Na těchto jsou sledovány vybrané ukazatele udržitelnosti. V prvním grafu (obr. č. 16) jde o ukazatele spotřeby el. energie a vody. V grafu druhém (obr. č. 17) jsou porovnávány procentuální ukazatele udržitelnosti.

Tab. 18. Shrnutí vstupních informací podniků cestovního ruchu. (vlastní zpracování)

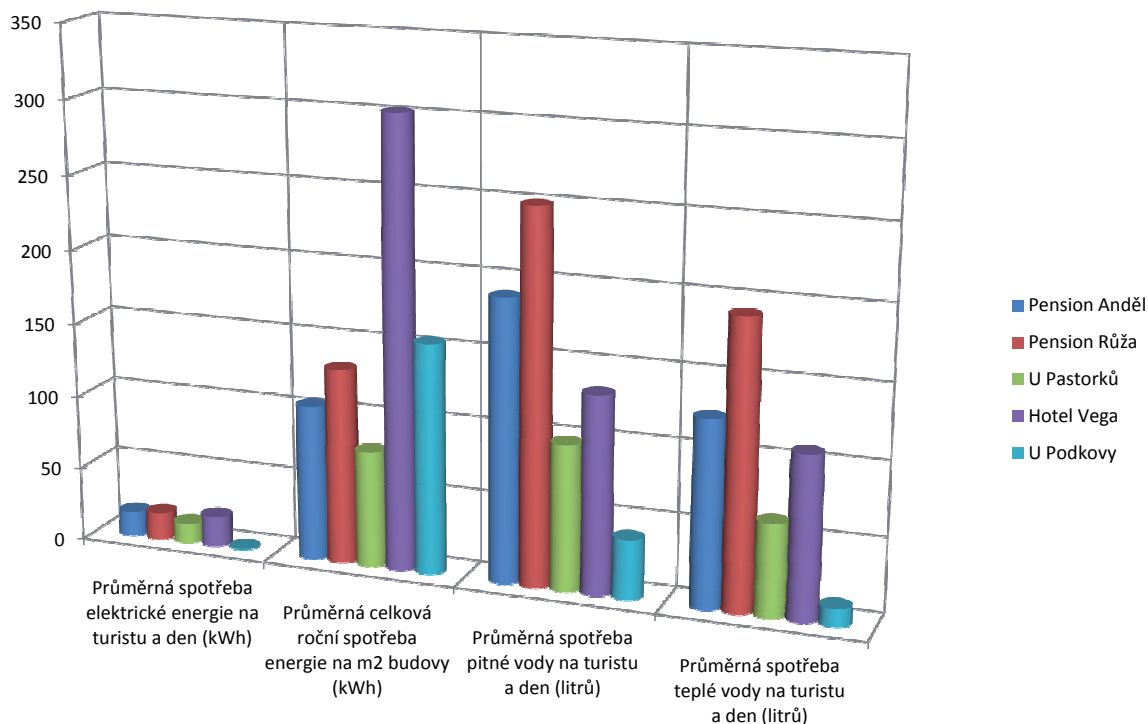
Název ukazatele	Pension Anděl	Pension Růža	U Pastorků	Hotel Vega	U Podkovy
Počet pracovníků HPP	3	3	2	18	1
Počet pracovníků VPP, brigádníků	0	0	1	5	2
Počet řídicích pracovníků	1	2	2	3	1
Roční zisk (Kč)	267 500	520 000	56 800	3 000 000	72 400
Průměrné náklady na turistu a pobyt (Kč)	550	960	250	865	55
Zisk (po zdanění) na turistu a den (Kč)	680	520	150	380	350
Průměrný počet dní strávených na místě	2,75	3,5	2	2,6	1
Průměrný počet turistů měsíčně	57	120	26	707	32
Počet lůžek	9	17	9	64	0
Počet přistýlek	1	0	2	22	0
Počet pokojů	3	7	4	30	0
Plocha m ² budovy	660	800	490	1737	X
Plocha okolních pozemků náležících k zařízení	223	500	2 000	20 522	80 000

Tab. 19. Shrnutí všech ukazatelů podniků cestovního ruchu. (vlastní zpracování)

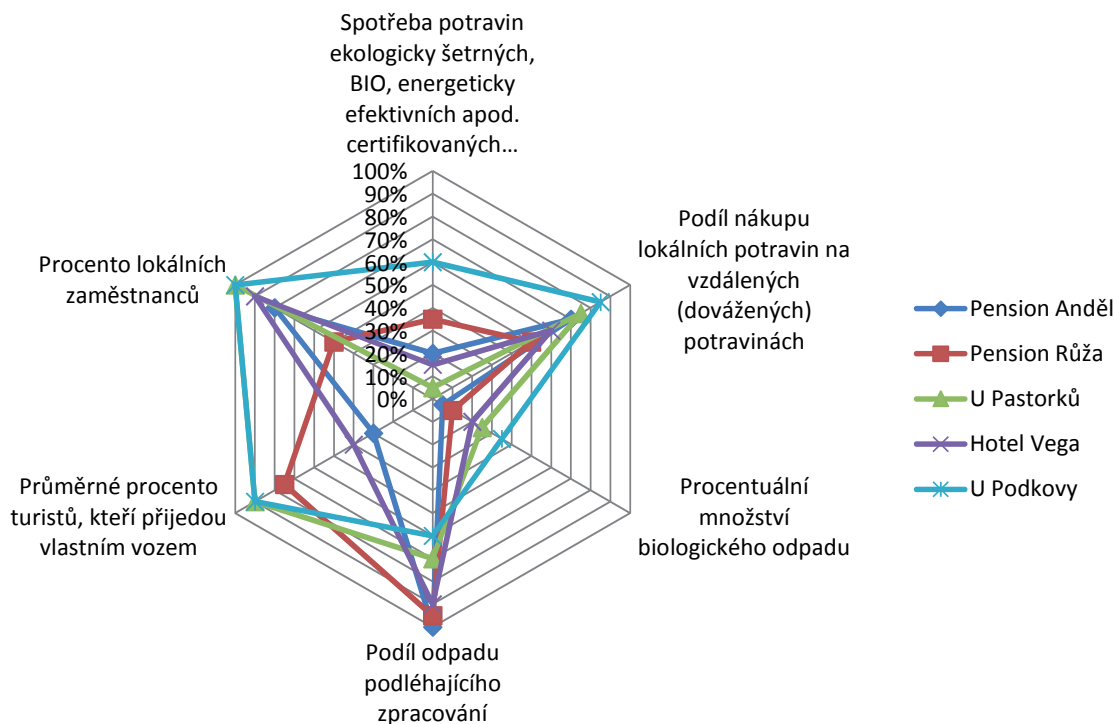
Název ukazatele	Pension Anděl	Pension Růža	U Pastorků	Hotel Vega	U podkovy
1 Průměrná spotřeba elektrické energie na turistu a den (kWh)	16,7	18,2	13,4	20,63	0,6
2 Průměrná celková roční spotřeba energie na m ² budovy (kWh)	105,21	132,18	78,2	302,3	155
3 Podíl energií čerpaný z obnovitelných zdrojů	0	0	0	0	35%
4 Spotřeba potravin ekologicky šetrných, BIO, energeticky efektivních apod. certifikovaných výrobků v poměru k celkové spotřebě	20%	35%	5%	15%	60%
5 Podíl nákupu lokálních potravin na vzdálených (dovážených) potravinách	70%	50%	75%	60%	85%
6 Počet odpadních nádob na tříděný odpad	0	3	3	7	5
7 Procentuální množství biologického odpadu	5%	10%	25%	20%	35%
8 Podíl odpadu podléhajícího zpracování	100%	95%	70%	90%	60%
9 Počet kosmetických přípravků na jedno použití na turistu a pobyť	1	2	1	4	0
10 Průměrná spotřeba pitné vody na turistu a den (litrů)	190	250	98	133	40
11 Průměrná spotřeba teplé vody na turistu a den (litrů)	125	192	62	109	12
12 Vzdálenost na nejbližší zastávku veřejné dopravy (metry)	50	50	300	1000	500
13 Průměrná denní přepravní vzdálenosti (km)	9	20	22	22	28
14 Průměrné procento turistů, kteří přijedou vlastním vozem	30%	75%	90%	40%	90%
15 Procento lokálních zaměstnanců	80%	50%	100%	90%	100%

Tab. 20. Vyhodnocení porovnání čtyř podniků cestovního ruchu. (vlastní zpracování)

	Název ukazatele	Pension Anděl	Pension Růža	U Pastorků	H o t e l Vega
1	Průměrná spotřeba elektrické energie na turistu a den (kWh)	2	3	1	4
2	Průměrná celková roční spotřeba energie na m2 budovy (kWh)	2	3	1	4
3	Podíl energií čerpaný z obnovitelných zdrojů	4	4	4	4
4	Spotřeba potravin ekologicky šetrných, BIO, energeticky efektivních apod. certifikovaných výrobků v poměru k celkové spotřebě	2	1	4	3
5	Podíl nákupu lokálních potravin na vzdálených (dovážených) potravinách	2	4	1	3
6	Počet odpadních nádob na tříděný odpad	4	2	2	1
7	Procentuální množství biologického odpadu	4	3	1	2
8	Podíl odpadu podléhajícího zpracování	4	3	1	2
9	Počet kosmetických přípravků na jedno použití na turistu a pobyt	1	3	1	4
10	Průměrná spotřeba pitné vody na turistu a den (litrů)	3	4	1	2
11	Průměrná spotřeba teplé vody na turistu a den (litrů)	3	4	1	2
12	Vzdálenost na nejbližší zastávku veřejné dopravy (metry)	1	1	3	4
13	Průměrné denní přepravní vzdálenosti (km)	1	2	3	3
14	Průměrné procento turistů, kteří přijedou vlastním vozem	1	3	4	2
15	Procento lokálních zaměstnanců	3	4	1	2
	Průměr	2,4666	2,9333	1,9333	2,8
	Celkové pořadí	2	4	1	3

Obr. 16. Porovnání vybraných ukazatelů udržitelnosti v pěti podnicích cestovního ruchu. (vlastní zpracování)

Obr. 17. Porovnání vybraných ukazatelů udržitelnosti v pěti podnicích cestovního ruchu. (vlastní zpracování)

6 OVĚŘENÍ VÝZKUMNÝCH PŘEDPOKLADŮ

Během zpracování práce byly ověřovány stanovené předpoklady výzkumu. Výsledek jejich verifikace je shrnut v této kapitole.

P1: „Ve společnosti jsou zdroje omezené.“

Zastánci trvalého ekonomického růstu obhajují extenzivní využívání zdrojů argumentací o praktické nevyčerpatelnosti zdrojů, protože je člověk v rámci vědeckotechnologického pokroku schopen neustálého hledání nových alternativ. Na druhou stranu princip trvalé udržitelnosti prosazuje myšlenku o střídmém využívání zdrojů a to s ohledem na zachování srovnatelných podmínek pro život příštích generací. Navíc z pohledu udržitelného rozvoje jsou pod označením zdroje zahrnuty nejenom zdroje fyzické, ale také nehmotné, jako je například duch místa, jeho krajová či jazyková specifika, stejně tak jako lidské zdroje.

V rámci tří základních pilířů konceptu udržitelného rozvoje - ekonomického, sociálního a environmentálního - lze považovat každý zdroj za jedinečný. Proto musí být jeho čerpání ohleduplné a spravedlivé vůči dnešní společnosti a příštím generacím.

Mnohé vědecké výzkumy jasně dokazují, že zdroje na planetě Zemi jsou přísně limitovány. Při jejich extenzivní spotřebě dochází k narušení celých ekosystémů, což ve svém důsledku ohrožuje podmínky pro život nejen lidské společnosti. Každý ekosystém má schopnost tzv. resilience, tedy odolnost vůči změnám, která má své limity. Jsou-li tyto překročeny, dochází k trvalému poškození ekosystému se všemi důsledky. Východiskem je podle teorie udržitelného rozvoje především akceptace hypotézy o omezených zdrojích a z toho vycházející přístup k jejich spotřebě.

Jak vyplynulo z analýzy široké škály dostupných vědeckých příspěvků týkajících se potvrzení hypotézy o omezenosti zdrojů, lze považovat výše zmíněný předpoklad za potvrzený.

P2: „Udržitelnost v cestovním ruchu je měřitelnou veličinou.“

Pojem trvalé udržitelnosti, respektive jen udržitelnosti, je napříč různými obory lidské činnosti znám již minimálně tři desetiletí. Nejednotnost definic udržitelnosti jednotlivých oborů však vede k rozlišným představám o této problematice a s tím související problematice měřitelnosti udržitelného chování.

Jak ukázal systematický přehled dostupných zdrojů provedený v rámci teoretické části této práce, existují přesné definice pojmu udržitelnosti a to i v případě jeho konkrétní aplikace v oboru cestovního ruchu. Znalost jednotlivých faktorů udržitelného chování daných subjektů je poté hlavním východiskem pro tvorbu měřítek udržitelnosti. Jak dále ukázal výzkum zdrojů, jsou tato měřítka - alespoň v obecné rovině – stanovena zásadními autoritami světového dění, konkrétně například Evropskou unií či Světovou organizací cestovního ruchu. Tato měřítka

jsou dostatečnou základnou pro měření udržitelnosti v daných národních oblastech.

Problematickou zůstává konkretizace měření v rámci malých celků, tak jako je tomu i v případě podniků v cestovním ruchu. Přestože lze využít obecných měřítek udržitelnosti celé oblasti cestovního ruchu, pro zvýšení možností měření a srovnávání, je lepší využít konkretizovaných měřítek. Právě ta jsou výsledkem této disertační práce. Jejich testováním v praxi byla prokázána možnost proveditelnosti měření v oblasti podniků cestovního ruchu a to i s ohledem na obecně nastavená měřítká Evropské unie a Světové organizace cestovního ruchu. **Výše zmíněný předpoklad tak byl potvrzen.**

P3: „Měnící se spotřebitelský trend preferuje udržitelné podnikání.“

V dnešní době je možné sledovat široké změny v oblasti spotřebitelského chování. Především jako reakce na stále rostoucí vliv konzumní společnosti, vznikají skupiny spotřebitelů, kteří své chování z různých důvodů formují v opozitním principu proti hlavnímu proudu. Tito spotřebitelé, v zahraniční označování jako tzv. „LOHAS“, se snaží přizpůsobovat své spotřební chování a životní styl principům udržitelnosti. Usilují o vhodné propojení udržitelného přístupu k prostředí, ve kterém žijí, jejich zdraví a běžných konzumních požitků. Jde především o informované spotřebitele, kteří si uvědomují dopad svého spotřebitelského chování na zdroje a možnosti jejich budoucího využití.

Přestože podobných spotřebitelských skupin světově přibývá a jejich vliv na podobu a preference spotřebního chování společnosti roste, nelze mluvit o globálním trendu. Uvědomělí spotřebitelé jsou doménou především silně rozvinutých ekonomik západního typu. A i v rámci těchto ekonomik netvoří uvědomělí spotřebitelé většinu. Podle posledních výzkumů [40] existuje výrazný nepoměr mezi proklamovanými postoji spotřebitelů a jejich skutečným spotřebitelským chováním. Mezi základní faktory, které negativně ovlivňují spotřební chování, patří dle výzkumu WBSCD především nedostatek pochopení, sobectví a neochota platit vyšší cenu za produkty a služby, které jsou ohleduplné k životnímu prostředí. Zároveň lze identifikovat i čtvrtý faktor, kterým je problematika tzv. tragédie obecné pastviny, kdy jednotliví spotřebitelé ve své spotřebě a přístupu ke zdrojům jednají tak, jako většina společnosti.

Vliv nových spotřebitelských skupin na podobu podnikání sílí, přesto jde především o trend vyspělých západních ekonomik a i v těchto případech existují výše zmíněné limity. **Předpoklad je tedy potvrzen pouze částečně, neboť v současné době není možné v rámci kvantifikace mluvit celospolečenském trendu.**

P4: „Ukazatele udržitelného cestovního ruchu jsou definovatelné na základě spotřebovávaných zdrojů.“

Výsledky v této práci a uvedené analýzy dostupných dokumentů ukazují, na jakém principu jsou postaveny již vytvořené mezinárodní indikátory, a na jakém

principu je možné vytvořit indikátory nové - to včetně těch, které byly vytvořeny v rámci této práce.

Základem pro stanovení měřítek je především identifikace jednotlivých principů udržitelného cestovního ruchu. Mezi tyto principy patří v první řadě zachování zdrojů, budoucnost a spravedlnost, přičemž dva posledně jmenované faktory se ve své podstatě týkají také zdrojů, respektive problematiky jejich spotřeby.

Na základě analýzy dostupných zdrojů, stávajících měřítek definovaných v rámci EU či Světové organizace cestovního ruchu a zároveň také ověření navrženého systému měřítek, je možné potvrdit předpoklad, že ukazatele udržitelného cestovního ruchu jsou definovatelné na základě spotřebovávaných zdrojů.

P5: „Podniky v cestovním ruchu se nechovají v rámci principů udržitelnosti.“

Princip udržitelnosti v chování podniků, stejně tak jako v přiměřené míře u jedinců, je dle výše uvedených informací a zjištění, jedním ze základních východisek pro zachování srovnatelných životních podmínek na planetě Zemi pro další generace. Aktuální ekologické vzdělávání – především ve vyspělých a rozvinutých ekonomikách – má za cíl zvýšení zájmu celé společnosti o otázky udržitelného přístupu ke zdrojům. Společenský tlak, společně s legislativní regulací, by pak v těchto zemích měl určovat rámec chování jednotlivých podniků.

Tuto situaci lze považovat za ideální a tedy ne široce dosaženou. Jednotlivé její faktory nejsou ve většině případů vzájemně nahraditelné, a je tedy nutné, aby byly všechny, alespoň do určité míry, přítomné.

V Česku existují limity, které znesnadňují vznik rámce pro udržitelné podnikání a to nejenom v oblasti cestovního ruchu. Nedostatečná legislativní úprava a slabé vzdělání spotřebitelů v této oblasti nevytváří dostatečný tlak na podnikatele, aby změnilí své chování.

Jak ukázala praktická část této práce, ani jeden z daného vzorku podniků cestovního ruchu, není jasně veden s ohledem na princip udržitelnosti. Přestože je viditelná snaha některých podnikatelů po změně, nelze jejich podnikání označit jako udržitelné. Je to dáno výše zmíněnou situací, ale především také zcela chybějící systémem měřítek, dle kterých by bylo možné určit míru udržitelného chování podniků v cestovním ruchu.

Tento fakt v podstatě znemožňuje určení míry udržitelného chování jednotlivých podniků a lze tedy tvrdit, že tyto se nechovají v rámci principu udržitelnosti, což potvrzuje stanovený předpoklad.

7 PŘÍNOSY DISERTAČNÍ PRÁCE

Výsledkem disertační práce je návrh systému ukazatelů pro měření udržitelného cestovního ruchu v podnicích. Tento systém vznikl reakcí na potřeby trhu ve vznikajících nových trendech a budoucích potřebách zákazníků. Udržitelnost jako taková, je těžce uchopitelná, a proto se systém snaží spojit dvě roviny - kvantitu i kvalitu využívaných zdrojů.

Přínosy práce jsou shrnuty do třech důležitých oblastí - přínosy pro teoretické poznání, přínosy pro praktické poznání a pro výzkumnou činnost na fakultě.

7.1. Přínos pro teoretické poznání

Z hlediska teoretického poznání přináší práce literární rešerši v oblastech propojených s tématem udržitelnosti v cestovním ruchu. Oblast udržitelnosti je zde shrnutá nejen z hlediska historického vývoje, ale především s propojením do tří nejdůležitějších oblastí a to oblasti životního prostředí, ekonomické prosperity a sociální oblasti.

Konkrétně lze za přínosy považovat především:

- sumarizace poznatků o udržitelném podnikání v sektoru firem cestovního ruchu, včetně forem, etických přístupů a typických certifikovaných značek z České republiky i EU
- rozšíření informací o zdroje z cizojazyčné literatury
- identifikace příbuzných systémů a ukazatelů jiných organizací pro měření udržitelnosti v cestovním ruchu a jejich propojení k představenému tématu

Významný přínos v teorii spočívá především v návrhu metodiky měření udržitelného cestovního ruchu, protože v současné chvíli chybí nástroj, který by byl využitelný na úrovni samotných firem.

7.2. Přínos pro praktické poznání

Hlavním přínosem je praktická oblast a to konkrétní využití navrženého modelu pro měření v samotných firmách podnikajících v oblasti cestovního ruchu. Model bude aplikovatelný prakticky do každého podniku, který může využít ukazatele pro orientaci na udržitelnost v oblastech klíčových pro udržitelné podnikání.

Systém ukazatelů slouží převážně managementu firem cestovního ruchu, ale své informace z něj mohou čerpat také ostatní zájmové skupiny. Na jeho základě je možné identifikovat slabá místa v udržitelnosti podnikání a to nejen při srovnání jedné firmy, kdy je možné porovnávat ukazatele z dlouhodobého hlediska, ale také mezi podniky navzájem pomocí představeného benchmarkingového srovnání.

Kromě managementu firmy mohou být výsledky měření klíčové také pro

zákazníky. Podle příkladů ze zahraničí bude v budoucnu totiž české zákazníky zajímat nejen kvalita služeb, ale také vztah podniku ke zdrojům, jejich čerpání a obnově. Již dnes lze v některých oblastech sledovat tento posun, kdy je zákazník ochoten zaplatit vyšší cenu výměnou za jistotu, že není ničeno jeho okolí (sociální i životní). Ukazatelů bude možno využít i pro marketingové účely.

Mezi zájmové skupiny lze zařadit také vlastníky podniku, kteří z daných ukazatelů mohou čerpat podněty pro směřování svého podnikání. Nelze zapomenout také na investory, kteří pomocí měření mohou podporovat právě oblasti klíčové pro udržitelnost a udržitelné podnikání ve společnosti.

Výstupy disertační práce je možné využít také v dalších podnicích mimo oblast cestovního ruchu a to za podmínky, že bude postupováno stejným způsobem - tj. nejdříve identifikovány zdroje, poté jejich ukazatele a následné vztahy mezi nimi. Za přínos práce lze považovat také případové studie, které byly vypracovány v podnicích.

7.3. Přínos pro vzdělávací a výzkumnou činnost fakulty

Důležitým přínosem je také přínos pro vzdělávací a výzkumnou činnost na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně, případně i jiných českých vysokých školách. Jde zejména o magisterský obor Podniková ekonomika se specializací Ekonomika cestovního ruchu vyučovaný na Fakultě managementu a ekonomiky. Výstupy práce umožní studentům lepší orientaci v trendech cestovního ruchu - konkrétně v jednom z nich a to udržitelném cestovním ruchu. Práce může být využita například při výuce v předmětu Řízení služeb cestovního ruchu, kde mohou být dané ukazatele měřeny přímo v podnicích v rámci seminárních prací.

Vytvořený systém není určen jen pro studenty, ale pracovat s ním mohou také pedagogové a vědečtí pracovníci, kteří na něj mohou navazovat ve vědeckých pracích a vycházet z něj ve svých dalších zkoumáních.

Výstupy práce byly již zčásti publikovány a prezentovány na konferencích (viz. seznam publikovaných prací). Protože bylo při zpracování konzultováno s podniky v oblasti cestovního ruchu, lze za přínos disertační práce považovat také posílení spolupráce univerzity s podnikovou sférou.

8 NÁSTIN DALŠÍHO POKRAČOVÁNÍ PRÁCE

Představený model bude dále využíván a rozšiřován ve spolupráci s vybranými testovacími podniky v praxi. Jednou z možností rozšíření práce na daném modelu je také možnost oslovení jiných firem v oblastech nejen příbuzných, ale úplně odlišných od cestovního ruchu. Pomocí navržené metodiky bude možné vytvořit indikátory pro firmy jakéhokoliv sektoru.

V rámci benchmarkingových srovnání by bylo možné vytvořit celou databázi pro srovnání podobných podniků tak, aby při prvním srovnání bylo možné zjistit pozici podniku oproti jiným v oblasti. Srovnání nejsou omezena jen Českou republikou nebo Slovenskem, ale bylo by možné do nich zahrnout také zahraniční podniky (problém by zde dělaly pouze ukazatele v měnové jednotce, kde je možné vše měřit univerzálně v Eurech). Tím by bylo možné dosáhnout srovnání firem také s benchmarkem na mezinárodní úrovni.

Vytvoření dostatečně velké databáze firem by mohlo směřovat k důkladnému prověření jednotlivých kauzálních vztahů mezi ukazateli, a prověření míry závislosti jednotlivých ukazatelů pomocí statistických metod. Dle počtu proměnných lze uvažovat především o regresní nebo korelační analýze.

Rozšíření práce lze dosáhnout také v oblasti konzultační k daným ukazatelům. Protože měření samotných ukazatelů není dostatečným výstupem, je potřeba vždy připojit kvalitativní složku a vysvětlovací rovinu k naměřeným datům. Většina podniků je totiž natolik administrativně vytížená, že není schopna reagovat na nové trendy, mezi které udržitelnost bezesporu patří. Proto by bylo možné v rámci další práce vytvořit jistý návod, podle kterého by se mohly podniky řídit bez pomoci dalšího konzultanta. Ukazatele by mohly mít také cílové hodnoty, které by byly navrženy ve spolupráci s vedoucími podniky na trhu cestovního ruchu.

Při výzkumu lze zapojit také oblast zákazníků, kde je možné zkoumat jejich vztahy k udržitelným podnikům a to nejen v cestovním ruchu, ale obecně v jakémkoliv podniku. Výzkum by bylo možné zaměřit také na chování tzv. zelených zákazníků, jejich preference a potřeby.

9 ZÁVĚR

Disertační práce byla věnována aktuálnímu tématu udržitelnosti v podnicích cestovního ruchu. Vycházela z aktuálních trendů na trhu, které vyžadují nejen menší spotřebu primárních zdrojů, ale také naplnění požadavků zákazníků, kterým již není jedno, kam směřuje budoucnost planety Země. Vhodně zvolená taktika v přístupu k udržitelnému rozvoji cestovního ruchu a ochraně životního prostředí je chápána jako podmínka konkurenceschopnosti jednotlivých zemí světa i samotných destinací. Jde o soulad ekonomických, ekologických a sociálních aspektů rozvoje cestovního ruchu.

Posláním udržitelného cestovního ruchu je zároveň chránit přírodní bohatství a přirozený život ekosystémů a vytvářet podmínky pro prosperitu obcí, podnikatelské sféry, stejně jako umožňovat poznávání kulturního dědictví a přírodního bohatství formou šetrného turizmu.

V práci bylo představeno hned několik konceptů a pohledů na udržitelné otázky dneška. Většina z nich vychází z nadnárodních dokumentů a úmluv jako je například Agenda 21. Z literární rešerše dále vyplynulo, že tyto koncepty jsou zaměřeny především na národní politiku a nedávají návody konkrétním podnikům, jak se věnovat udržitelnosti nebo jak ji měřit. Byly představeny také certifikace, které mohou podniky v oblasti udržitelného podnikání dosáhnout.

Práce vycházela z výzkumných předpokladů, které vzešly z potřeb zákazníků a poukazují na důležitost stanovení ukazatelů ve všech pěti subsystémech udržitelného cestovního ruchu. Tyto ukazatele byly ověřeny z praktického hlediska pomocí případových studií na konkrétních podnicích cestovního ruchu. Případové studie potvrdily nutnost zaměřením se na problémy udržitelnosti a pravidelné měření zvolených ukazatelů.

Výsledky této práce byly prvním krokem ve stanovení principů měření v udržitelném cestovním ruchu. Jejím cílem nebylo určení, která z firem je nebo není udržitelná či která se chová šetrně k okolí. Cílem této práce bylo nastavení základních mantinelů v rámci udržitelnosti, orientace v udržitelných tématech a stanovení možných indikátorů pro podniky cestovního ruchu.

Práce by mohla být do budoucna rozšířena mnoha směry. Jedním z nich je například vytvoření určitých standardů pro podniky, dále diversifikace nutných ukazatelů pro konkrétní oblasti podnikání v cestovním ruchu - jako je doprava, ubytování, stravování a mnohé další. Potenciál lze vnímat také v benchmarkingu nejen podniků v Česku, ale také v zahraničí.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BARTOŠOVÁ, Z. *Měření a benchmarking jako součást strategie CSR*. Praha: Fórum dárců, 2006. 45 p. ISBN 80-902965-6-4.
- [2] BRŮHOVÁ-FOLTÝNOVÁ, Hana, MÁCA, Vojtěch. *Evropský výzkum socioekonomických překážek udržitelné mobility*. Praha: Centrum pro otázky životního prostředí Univerzity Karlovy v Praze, 2007. 37 s. ISBN: 978-80-87076-05-7.
- [3] BIEDERMAN, P. S. *Travel and tourism : an industry primer*. Upper Saddle River, N.J. : Pearson/Prentice Hall, 2008. 608 p. ISBN 978-0-13-170129-8.
- [4] CAMP, R. C. *Business process benchmarking : finding and implementing best practices*. Milwaukee : ASQC Quality Press, 1995. 464 p. ISBN 0-87389-296-8.
- [5] ČERTÍK, M., a kol. *Cestovní ruch. Vývoj, organizace a řízení*. Praha: Nakladatelství OFF, s.r.o., 2000. 352 p. ISBN 80-238-6275-8.
- [6] *Destinations : Cultural Landscapes of Tourism*. Editorem byl Greg Ringer. 1st edition. Great Britain : TJI Digital, 1998. 180 p. ISBN 0-415-14919-3.
- [7] DROBNÁ, D., MORÁVKOVÁ, E. *Cestovní ruch pro střední školy a veřejnost*. 1.vyd. Praha : Fortuna, 2007. 205 p. ISBN 80-7168-901-7.
- [8] EPSTEIN, M. *Measuring Corporate Environmental Performance: Best Practices for Costing and Managing an Effective Environmental Strategy*. Homewood, Irwin, 1996.
- [9] EVROPSKÁ NADACE PRO MANAGEMENT KVALITY. *Hodnocení pro excelenci: praktický návod pro úspěšné vypracování, provádění a přezkoumávání strategie sebehodnocení vaší organizace*. Vyd. 1. Praha: Česká společnost pro jakost, 2003. 55 p. ISBN 80-0201-580-0.
- [10] FIGGE, F., HAHN, T., SCHALTEGGER, S., WAGNER, M. *The Sustainability Balanced Scorecard: Linking Sustainability Management to Business Strategy*. Business Strategy and the Environment, 2002, roč. 11, č. 5, s. 269-284.
- [11] *Global Tourism*. Editorem byl William F. Theobald. 3st edition. USA: Elsevier, 2005. 561 p. ISBN 0-7506-7789-9.
- [12] GOELDNER, Ch. R., RITCHIE, J. R. B. *Tourism : Principles, Practices, Philosophies*. 9th edition. New Jersey: John Wiley and Sons, 2008. 606 p. ISBN 0-471-40061-0.
- [13] HAWKEN, Paul, LOVINS, Amory B. a LOVINS, L. Hunter. *Přírodní kapitalismus: jak se rodí další průmyslová revoluce*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2003.
- [14] HESKOVÁ, M. et al. *Cestovní ruch pro vyšší odborné a vysoké školy*. 1. vyd. Praha : Fortuna, 2006. 223 p. ISBN 80-7168-948-3.

- [15] HOLDEN, A. *Environment and Tourism*. 2nd edition. New York : Routledge, 2008. 274 s. ISBN 978-0-415-39955-5.
- [16] HOLLOWAY, J, HUMPHREYS, C. *The Business of Tourism*. 8th ed. Harlow, England : Financial Times/Prentice Hall, 2009. 776 p. ISBN 978-0-273-71710-2.
- [17] HORNER, S., SWARBROOKE, J. *Cestovní ruch, ubytování a stravování, využití volného času*. Praha : Grada, 2003. 488 p. ISBN 80-247-0202-9.
- [18] HOWIE, F. *Managing the Tourist Destination*. 1st edition. London : Continuum, 2003. 337 p. ISBN 0-8264-4830-5.
- [19] INDROVÁ, J. *Cestovní ruch: základy*. Vyd. 2., přeprac. Praha : Oeconomica, 2009. 122 p. ISBN 978-80-245-1569-4.
- [20] *International Handbook on the Economics of Tourism*. Editorem byl L. Dwyer, P. Forsyth. 1st edition. Great Britain : Edward Elgar, 2006. ISBN 978-1-84376-104-4.
- [21] JAKUBÍKOVÁ, D. *Strategický marketing*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 269 p. ISBN 978-80-247-2690-8.
- [22] JANOTOVÁ, M. a kol. *Venkovský cestovní ruch: příležitost pro nové podnikání*. Vyd. 1. Klatovy: Úhlava, 2011. 140 p. ISBN 978-80-903851-7-7.
- [23] JAROLÍMKOVÁ, L. *Informatorium pro studenty oboru cestovní ruch*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2009. 84 p. ISBN 978-80-245-1612-7.
- [24] JONES, V. *Zelená ekonomika: jedno řešení pro dva nejpálčivější problémy naší doby*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2011. 219 p. Moderní dějiny. ISBN 978-80-7429-032-9.
- [25] KARLÖF, B., ÖSTBLOM, S. *Benchmarking: Jak napodobit úspěšné*. 1. vyd. Praha: Victoria publishing, 1995. 136 p. ISBN 80-85865-23-8.
- [26] KULDOVÁ, L. *Společenská odpovědnost firem: etické podnikání a sociální odpovědnost v praxi*. 1. vyd. Kanina: OPS, 2010. 189 p. ISBN 978-80-87269-12-1.
- [27] LACINA, K. *Management a marketing cestovního ruchu*. Vyd. 1. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2010. 81 p. ISBN 978-80-7408-035-7.
- [28] LEDNICKÝ, V., PYKA, J. *Management turistické destinace*. Vyd. 1. Karviná: Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, 2011. 103 p. ISBN 978-80-7248-637-3.
- [29] MORRISON, A. M. *Marketing pohostinství a cestovního ruchu*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 38–47, ISBN 80- 85605-90-2.
- [30] MOWFORTH, M., MUNT, I. *Tourism and Sustainability: Development and New Tourism in the Third World*. 1st edition. London : Routledge, 2003. 338 p. ISBN 0-415-27169-X.
- [31] NENADÁL, J. *Měření v systémech managementu jakosti*. 1. vyd. Praha: Management Press, 2001. 310 p. ISBN 80-7261-054-6.

- [32] NENADÁL, J., VYKYDAL, D., HALFAROVÁ, P. *Benchmarking: mýty a skutečnost: model efektivního učení se a zlepšování*. Vyd. 1. Praha: Management Press, 2011. 265 p. ISBN 978-80-7261-224-6.
- [33] NOVÁČEK, Pavel. *Udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010.
- [34] ORIEŠKA, J. *Služby v cestovním ruchu*. 1. vyd. V Praze: Idea servis, 2010. 405 p. ISBN 978-80-85970-68-5.
- [35] PALATKOVÁ, M. *Ekonomika cestovního ruchu II: cestovní ruch České republiky* [CD-ROM]. Praha: Vysoká škola obchodní, 2010. ISBN 978-80-86841-22-9.
- [36] PALATKOVÁ, M. *Mezinárodní cestovní ruch: analýza pozice turismu ve světové ekonomice, význam turismu v mezinárodních ekonomických vztazích, evropská integrace a mezinárodní turismus*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 221 p. ISBN 978-80-247-3750-8.
- [37] PAVLÍK, M., BĚLČÍK, M. *Společenská odpovědnost organizace: CSR v praxi a jak s ním dál*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. 169 p. ISBN 978-80-247-3157-5.
- [38] PÁSKOVÁ, M., ZELENKA, J. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 2002. 448 p. ISBN 80-239-0152-4.
- [39] PETRŮ, Z. *Základy ekonomiky cestovního ruchu*. 2., upr. vyd. Praha: Idea servis, 2007. 124 p. ISBN 978-80-85970-55-5.
- [40] POSPÍŠIL, Jan. *Reklama jako jeden z nástrojů generování nadspotřeby a trvale udržitelný rozvoj*, 2011. 117 s. Rigorózní práce. Paneurópská vysoká škola.
- [41] POUROVÁ, M. *Marketing a management venkovského cestovního ruchu*. Vyd. 1. Praha: Vysoká škola cestovního ruchu a teritoriálních studií, 2010. 92 p. ISBN 978-80-254-7787-8.
- [42] PUTNOVÁ, A., SEKNIČKA, P. *Etické řízení ve firmě*. Praha: Grada, 2007. 166 p. ISBN 978-80-247-1621-3-2.
- [43] RYGLOVÁ, K. *Cestovní ruch: soubor studijních materiálů*. Vyd. 3., rozš. Ostrava: Key Publishing, 2009. 187 p. ISBN 978-80-7418-028-6
- [44] SCHALTEGGER, S., BENETT, M., BURRITT, R. *Sustainability Accounting and Reporting. An Introduction*. Sustainability Accounting and Reporting. Dordrecht, Springer, 2006, s. 1-33.
- [45] SCHALTEGGER, S., BURRITT, R. *Corporate Sustainability Accounting. A Catchphrase for Compliant Corporations or a Business Decision Support for Sustainability Leaders?* Dordrecht, Springer, 2006, s. 37-60.
- [46] SCHEJBAL, C. *Optimalizace produktů cestovního ruchu*. Vyd. 1. Přerov: Vysoká škola logistiky, 2011. 132 p. ISBN 978-80-87179-11-6.
- [47] SCHEYVENS, R. *Tourism for Development: Empowering Communities*. 1st edition. England : Prentice Hall, 2002. 273 p. ISBN 0-130-26438-5.

- [48] SEDLÁČEK, J. *Účetní data v rukou manažera - finanční analýza v řízení firmy*. 2. vyd. Praha: Computer press, 2001, ISBN 80-7226-562-8.
- [49] SHAW, G., WILLIAMS, A. M. *Critical Issues in Tourism: A Geographical Perspective*. UK : Blackwell, 1994. ISBN 0-631-17676-4.
- [50] SMITH, M., DUFFY, R. *The Etics of Tourism Development*. 1st edition. Great Britain : Routledge, 2003. 195 p. ISBN 0-415-26686-6.
- [51] SOUKALOVA, R. *Benchmarking jako informační zdroj o konkurenci*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2005. 49 p. ISBN 80-7318-247-5.
- [52] *Sustainable Tourism: Geographical perspective*. Editorem byl C. Michael Hall a Alan A. Lew. 1st edition. England: Prentice Hall, 1998. 236 p. ISBN 0-582-32262-6.
- [53] ŠIMKOVÁ, E. *Manažerské a marketingové přístupy ve venkovské turistice*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. 95 p. ISBN 978-80-7041-586-3.
- [54] ŠIROKÝ, J. *Benchmarking ve veřejné správě*. 1. vyd. Praha: Tiskárna ministerstva vnitra, 2004. 82 p. ISBN 80-239-3933-5.
- [55] *The Critical Turn in Tourism Studies: Innovative Research Methodologies*. Editorem byla Irena Ateljevič, Annette Pritchar, Nigel Morgan. 1st edition. Hungary: Elsevier, 2007. 405 p. ISBN 978-0-08-045098-8.
- [56] *The Economics of Tourism and Sustainable Development*. Editorem byl A. Lanza, A. Markandya, F. Pigliaru. 1st edition. USA : Elgar, 2005. 315 p. ISBN 1-84542-401-8.
- [57] *Tourism and Economic Development: Case studies from the Indian Ocean Region*. Editorem byl R.N. Ghosh, M.A.B. Siddique, R. Gabbay. 1st edition. Great Britain : Ashgate, 2003. 167 s. ISBN 0-7546-3053-6.
- [58] *Trends and Issues in Global Tourism 2008*. Editorem byl R. Conrady, M. Buck. 1st edition. Berlín: Springer, 2008. ISBN 978-3-540-77798-4.
- [59] *Qualitative Research in Tourism: Ontologies, Epistemologies, Methodologies*. Editorem byla Jenny Phillimore, Lisa Goodson. 1st edition. Great Britain : TJI Digital, 2004. 333 p. ISBN 0-415-28086-9.
- [60] WALL, G., MATHIESON, A. *Tourism: Change, Impacts and Opportunities*. 1st edition. England: Prentice Hall, 2006. 412 p. ISBN 0-130-99400-6.
- [61] WBCSD. *Sustainable Consumption Facts and Trends: From a business perspective*. Geneva: World Business Council for Sustainable Development, 2008. 40 s. Dostupné z WWW: <WBCSD_Sustainable_Consumption_web.pdf>. ISBN 978-3-940388-30-8.
- [62] WEAVER, D. *Sustainable Tourism: Theory and Practice*. USA : Elsevier, 2006. 240 p. ISBN 978-0-7506-6438-7.
- [63] ZELENKA, J. *Marketing cestovního ruchu*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. 240 p. ISBN 978-80-86723-95-2.

Zákony a nařízení vlády

- [64] Zákon č. 157/1998 Sb, o chemických látkách a chemických přípravcích a o změně některých dalších zákonů.
- [65] Nařízení vlády č. 25/1999 Sb., kterým se stanoví postup hodnocení nebezpečnosti chemických látek a chemických přípravků, způsob jejich klasifikace a označování a vydává Seznam dosud klasifikovaných nebezpečných chemických látek.
- [66] Zákon č.185/2001 Sb. Zákon o odpadech a o změně některých dalších zákonů.
- [67] Zákon č. 274/2001 Sb. - o vodovodech a kanalizacích a související předpisy.

Použité internetové zdroje

- [68] BENCHMARKING CSQ [online]. (c)2010. [cit. 2010-02-10]. Dostupné z: <http://www.benchmarking.cz/>.
- [69] BRENDAN, M. *New Leaf or Fig Leaf? The challenge of the New Washington Consensus* [online]. (c)2000, [cit. 2012-02-19]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.brettonwoodsproject.org/topic/knowledgebank/newleaf/index.html>.
- [70] BURIAN, M. *Co si představit pod pojmem „udržitelný cestovní ruch* [online]. (c)2010. [cit. 2012-01-10]. Dostupný na World Wide Web: <http://www.bio-info.cz/zijte-bio/co-si-predstavit-pod-pojmem-udrzitelny-cestovni-ruch>.
- [71] BUSINESS LEADERS FORUM. BLF: *Společenská odpovědnost firem* [online]. (c)2008. [cit. 2012-02-15]. Dostupné z: <http://www.csr-online.cz/NewsDetail.aspx?p=3&id=581>.
- [72] BYZNYS PRO SPOLEČNOST. *Standard odpovědná firma* [online]. (c)2010, [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: [http://www.byznysprospolecnost.cz/lbg/standard-odpovedna-firma-\(lbg\)/co-standard-odpovedna-firma-\(lbg\)-meri.html](http://www.byznysprospolecnost.cz/lbg/standard-odpovedna-firma-(lbg)/co-standard-odpovedna-firma-(lbg)-meri.html).
- [73] CZECHTRADE. *Společenská odpovědnost firem* [online]. (c)1997-2011 [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/podnikatelske-prostredi/spolecenska-odpovednost-firem-pruvodce/1001234/47816/>.
- [74] ČANÍK, P. *Lohas: Zdravý a udržitelný životní styl. Hype nebo rozumný přístup spotřebitelů?* [online]. (c) leden 2008 [cit. 2012-01-30]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.canik.cz/2008/01/01/lohas-zdravy-a-udrzitelny-zivotni-styl-hype-nebo-rozumny-pristup-spotrebitelu/>.
- [75] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. (c)2012 [cit. 2012-01-15]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/>.
- [76] ČMELÁK. SPOLEČNOST PŘÁTEL PŘÍRODY. *Projekt Environmentální řízení firem* [online]. (c)2011 [cit. 2011-11-20]. Dostupné z: <http://www.ekofirma.cmelak.cz/>.

- [77] DIREKTIVA EU 95/57/EC [online]. (c)2009, [cit. 2009-11-26]
Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1995L0057:20081211:EN:PDF>.
- [78] ENGLISH TOURISM COUNCIL. *Definitions*. [online]. (c)2010, [cit. 2011-05-10]. Dostupné z: http://destinet.ewindows.eu.org/sustainability/GENERIC_English_Tourism_Council_Definition.
- [79] *Ekolist.cz: Úřad vlády se zbavil rady pro udržitelný rozvoj* [online časopis]. 6.10.2006, [cit. 2009-10-10]. Dostupné z: <http://www.ekolist.cz/zprava.shtml?x=1926733>.
- [80] EKOLOGICKÝ ŠETRNÁ SLUŽBA A PROGRAM ČESKÁ KVALITA. *Česká informační agentura životního prostředí - CENIA* [online]. (c)2008, [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: [http://www.cenia.cz/_C12571B20041E945.nsf/\\$pid/CENMSFQR826](http://www.cenia.cz/_C12571B20041E945.nsf/$pid/CENMSFQR826).
- [81] FÓRUM PRO UDRŽITELNÝ ROZVOJ. *Fórum pro udržitelný rozvoj se zaměřilo na aktualizaci Strategie udržitelného rozvoje ČR*. [online]. (c)2009, [cit. 2009-11-09]. Dostupné z: http://www.mzp.cz/cz/news_tz090423fur09.
- [82] FRIEDEL, L. *Význam benchmarkingu v malé a střední firmě* [online]. (c)2003 [cit. 2010-02-01]. Dostupné z: http://www.bestpractices.cz/praktiky/benchmarking/benchmarking_teorie.doc.
- [83] FUENTES, R., PFÜTZE, T., SECK, P. Human Development Report 2006. [online]. (c)2012, [cit. 2012-02-21]. Dostupné z: http://esa.un.org/iys/docs/san_lib_docs/Fuentes%20et%20al%20A.pdf.
- [84] GILJUM, S., et al. *Overconsumption? : Our use of the world's natural resources*. Amsterdam : Friends of the Earth International , 2009. 36 s. Dostupné z WWW: http://www.foei.org/en/resources/publications/pdfs/2009/overconsumption-our-use-ofthe-worlds-natural-resources/at_download/file.
- [85] *Globální etický turistický kodex* [online]. (c)2011, [cit. 2011-11-12]. Dostupné z: http://www.cot.cz/data/cesky/99_12/12_trendy2.htm.
- [86] GREEN GLOBE CERTIFICATION [online]. (c)2012, [cit. 2012-02-12]. Dostupné z: <http://www.greenglobe.com/>.
- [87] MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ. *Green management*. [online]. (c)2012, [cit. 2012-01-22]. Dostupné z: <http://www.mmr.cz/CMSPages/GetFile.aspx?guid=3bd2fbee-8d13-449e-adde-ee46cc8050c9>.
- [88] SPOLEČNOST NA ZEMI. *Hlavní principy fair trade*. [online]. (c)2010. [cit. 2011-08-10]. Dostupné z: <http://www.fairtrade.cz/cz/838-hlavni-principy-fair-trade/>.
- [89] HYRŠLOVÁ , J., KUBÁŇKOVÁ, M. *Účetnictví udržitelného rozvoje jako nástroj řízení výkonnosti podniku směrem k udržitelnému rozvoji* [online]. In Český finanční a účetní časopis. 2009. roč. 4, č. 4, s. 46-55. [cit. 2012-02-10]. Dostupné z: http://cfuc.vse.cz/media/2009/cfuc_2009-4_046-055.pdf.

- [90] ČESKÁ INFORMAČNÍ AGENTURA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ - CENIA. *Jak funguje ekoznačení*. [online]. (c)2008, [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: [http://www.ekoznacka.cz/_C12571B20041E945.nsf/\\$pid/MZPMSFHNSY0V](http://www.ekoznacka.cz/_C12571B20041E945.nsf/$pid/MZPMSFHNSY0V).
- [91] KOOOPERATIVA POJIŠŤOVNA, A. S. *Společenská odpovědnost* [online]. (c)2012, [cit. 2012-01-20]. Dostupné z: <http://www.koop.cz/o-nas/spolecenska-odpovednost/>.
- [92] ÚSTAV PRO EKOPOLITIKU, O. P. S. *K udržitelnému rozvoji České republiky: vytváření podmínek*, Svazek 2 [online]. (c)2012. [cit. 2012-01-10]. Dostupné z: <http://udrzitelnyrozvoj.ecn.cz/odkazy.shtml>.
- [93] LACINA, K. *Místo cestovního ruchu v ekonomických aktivitách státu* [online]. (c)2012, [cit. 2012-02-12]. Dostupné z: <http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/32430/1/CL647.pdf>.
- [94] MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ [online]. (c)2009, [cit. 2009-10-20]. Dostupné z: <http://www.mmr.cz>.
- [95] MOLDÁN, B. *Sedmnáct (velmi zhuštěných) tezí o udržitelném rozvoji* [online]. (c)2009, [cit. 2009-11-10]. Dostupné z: <http://www.czp.cuni.cz/Osoby/Moldan/Publikace/t126.htm>.
- [96] NATIONAL GEOGRAPHIC [online]. (c)2009, [cit. 2009-09-01]. Dostupné z: <http://www.nationalgeographic.com/>.
- [97] ODBOR ANALÝZ A STATISTIK. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Vývoj vybraných ukazatelů životní úrovně v ČR v letech 1993–2009* [online]. (c)2010, [cit. 2009-10-10]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/9334/Brozura_CZ_press.pdf.
- [98] ÚSTAV PRO EKOPOLITIKU, O.P.S. (ÚEP). *O nás? S námi. aneb strategie udržitelného rozvoje v ČR očima aktérů z environmentální, ekonomické a sociální sféry*. [online]. (c)2009, [cit. 2009-11-22]. Dostupné z: <http://udrzitelnyrozvoj.ecn.cz/rada.shtml>.
- [99] PENSION RŮŽA [online]. (c)2012, [cit. 2012-03-05]. Dostupné z: <http://www.penzionruza.cz/>.
- [100] MAGISTRÁT MĚSTA PRAHY. *Satelitní účet cestovního ruchu*. [online]. (c)2012, [cit. 2012-01-10]. Dostupné z: http://cestovnuruch.praha-mesto.cz/files/=46945/TSA_4_satelitni_ucet.pdf.
- [101] SHAH, A. *Stress on the environment, society and resources?* In Global Issues. (c)2001. [cit. 2012-02-25]. Dostupné z: <http://www.globalissues.org/article/214/stress-on-the-environment-society-and-resources>.
- [102] UNITED NATIONS (UN). (c)2011, [cit. 2011-10-09]. Dostupné z: <http://www.un.org/en/>.
- [103] UNWTO. *Seminar on Tourism Sustainability and Local Agenda 21 in Tourism Destinations and Workshop on Sustainability Indicators for Tourism Destinations*. [online]. (c)2006, [cit. 2009-10-21]. Dostupné z: <http://www.world-tourism.org/sustainable/conf/jeddah/ses1-yunis-e.pdf>.

- [104] TOUR OPERATORS' INITIATIVE FOR SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT [online]. (c)2011, [cit. 2012-02-10]. Dostupné z: <http://www.toinitiative.org/>.
- [105] TOURISM ECONOMICS. *Tourism Economic Impact* [online]. (c)2012, [cit. 2012-02-01]. Dostupné z: <http://www.tourismeconomics.com/services-economic-impact.php>.
- [106] TOŽIČKA, T. *Udržitelné zemědělství* [online]. (c)2012, [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://www.udrzitelnost.cz/?id=12-zemedelstvi>.
- [107] BUSINESS INFO. *Udržitelný rozvoj*. [online]. (c)2009, [cit. 2009-11-26]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/18-mesicni-program-rady/udrzitelny-rozvoj-18-program-rady/1001739/49309/>.
- [108] ENVIPOINT. *Udržitelný turismus a jeho podoby* [online]. (c)2009, [cit. 2009-10-10]. Dostupné z: <http://www.enviport.cz/udrzitelny-turismus-a-jeho-20540.aspx>.
- [109] UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME (UNDP). *Changing today's consumption patterns for tomorrow's human development*. In Human development report [online]. (c)1998, [cit. 2012-01-20]. Dostupné z: http://hdr.undp.org/en/media/hdr_1998_en_overview.pdf.
- [110] UNWTO - WORLD TOURISM ORGANIZATION [online]. (c)2009, [cit. 2009-11-01]. Dostupné z: <http://www.unwto.org>.
- [111] *Usnesení vlády č.664*. [online]. (c)2006, [cit. 2009-11-26]. Dostupné z: http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/WebGovRes/1063F7C24D9DAB3EC12571B600703885?OpenDocument.
- [112] VÝZKUMNÝ ÚSTAV PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Podpora zaměstnávání starších osob. Souhrnná studie* [online]. (c)2007 [cit. 2012-01-15]. ISBN 978-80-7416-001-1. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_remr.pdf.
- [113] VZDĚLÁVACÍ CENTRUM PRO VEŘEJNOU SPRÁVU ČR [online]. (c)2010. [cit. 2010-02-10]. Dostupné z: <http://www.benchmarking.vcvscr.cz/>.
- [114] WIEDERKEHR, P. GILBERT, R, CRIST, P. a CAĪD, N. (2004): *Environmentally Sustainable Transport (EST): Concept, Goal, and Strategy – The OECD's EST Project*. Dostupné na <<http://www.richardgilbert.ca/Files/2004/EST,%20Concept,%20Goal,%20and%20Strategy.pdf>>.
- [115] WORLD TRADE ORGANIZATION [online]. (c)2009, [cit. 2009-11-20]. Dostupné z: <http://www.wto.org>.
- [116] ZPRÁVA PROJEKTU WA-307-06-303 [online]. (c)2009, [cit. 2009-10-10]. Dostupné z: <http://www.mmr-vyzkum.cz/INFOBANKA/wa-307-06-303-ekonomicky-a-15137.aspx>.

SEZNAM ODBORNÝCH PUBLIKACÍ AUTORKY

2008

- [1] ZÁVODNÁ, L. S. Návrh založení neziskové organizace za podpory fondu EU. Diplomová práce. Vedoucí Ing. Zuzana Tučková, PhD.
- [2] ZÁVODNÁ, L. S. Preschool Education as New Business Opportunity. In *MendelNet PEF 2008: Evropská vědecká konference posluchačů doktorského studia*. Brno: B4U Publishing, 2008. s. 53. ISBN 978-80-87222-03-4.
- [3] ZÁVODNÁ, L. S. Rozporuplnost kvartálního sektoru. In *Sborník příspěvků 2008: Mezinárodní vědecká konference doktorandů a mladých vědeckých pracovníků*. Karviná: 2008. s. 846. ISBN 978-80-7248-504-8.
- [4] ZÁVODNÁ, L. S.. Filozofie KAIZEN ve sféře služeb. In STRIŠŠ, J. *Aktuálne marketingové trendy v teórii a praxi*. 1. vyd. Žilina: EDIS, 2008. s. 247-251. ISBN 978-80- 8070-964-8.

2009

- [5] ZÁVODNÁ, L. S. Service Sector and the Future. In *New Economic Challenges: 1st International PhD Student Conference*. Brno : MUNI press, 2009. s. 488-497. ISBN 978-80-210-4815-7.
- [6] ZÁVODNÁ, L. S. Čerpání EU fondů v České republice.. In *Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference*. Zlín: 2009. ISBN 978-80-7318-798-9.
- [7] ŠKODÁKOVÁ, P., ZÁVODNÁ, L. S. Is This the End of Benchmarking in the Czech Republic?. In *New Challenges of Globalization*. 1st edition. Bratislava: 2009. s. 205-225. ISBN 978-0-9797659-5-7.
- [8] ZÁVODNÁ, L. S. Ekonomické ukazatele cestovního ruchu. In *Management a marketing sportu a cestovního ruchu*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Západočeská univerzita v Plzni, 2009. s. 37. ISBN 978-80-7043-801-5.
- [9] POSPÍŠIL, J., ZÁVODNÁ, L. S. *Mediální výchova*. 1. vyd. Kralice na Hané: Computer media, 2009. 88 p. ISBN 978-80-7402-022-3.

2010

- [10] ZÁVODNÁ, L. S. Návrh systému měřítek výkonnosti podniku při aplikaci konceptu Balanced ScoreCard. Diplomová práce. Vedoucí Ing. Petra Škodáková.
- [11] ZÁVODNÁ, L. S. Cestovní ruch: Norsko versus Česko. In *Czech Hospitality and Tourism Papers*. Praha: Vysoká škola hotelová v Praze 8, 2010. S. 79-96. Ročník IV. číslo 11/2010. ISSN 1801-1535.
- [12] ZÁVODNÁ, L. S. Trendy ovlivňující firmy v cestovním ruchu. In *Hradecké ekonomické dny 2010 - ekonomický rozvoj a management regionů*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2010. S. 260-263. ISBN 978-80-7435-041-2.

- [13] POSPÍŠIL, J., ZÁVODNÁ, L. S. Média v životě studentů. Problematika zavedení mediální výchovy do vzdělávacích programů středních škol. In *Media 4U Magazine*. Praha. s. 25-29. 7. Ročník, číslo 1/2010. ISSN 1214-9187.
- [14] POSPÍŠIL, J., ZÁVODNÁ, L. S. Metodika výuky mediální výchovy. In *Media 4U Magazine*. Praha. s. 16-21. 7. Ročník, číslo 2/2010. ISSN 1214-9187.
- [15] ZÁVODNÁ, L. S. Faktory rozvoje udržitelného cestovního ruchu. In *Udržitelný rozvoj cestovního ruchu*. Vysoká škola ekonomická v Praze: *Economica*. S. 42-47. 1. Vydání. ISBN 978-80-245-1689-9.
- [16] POSPÍŠIL, J., ZÁVODNÁ, L. S. *Mediální výchova – Cvičebnice (Zadání)*. 1. vyd. Kralice na Hané: Computer media, 2009. 88 p. ISBN 978-80-7402-039-1.
- [17] POSPÍŠIL, J., ZÁVODNÁ, L. S. *Mediální výchova – Cvičebnice (Řešení)*. 1. vyd. Kralice na Hané: Computer media, 2009. 88 p. ISBN 978-80-7402-055-1.
- [18] POSPÍŠIL, J., ZÁVODNÁ, L. S. *Mediální výchova – Metodika*. 1. vyd. Kralice na Hané: Computer media, 2009. 112 p. ISBN 978-80-7402-040-7.

2011

- [19] KOVÁŘÍK, M., ZÁVODNÁ, L. S. Jiné možnosti financování firem cestovního ruchu. In *Czech Hospitality and Tourism Papers*. Praha: Vysoká škola hotelová v Praze 8, 2010. S. 53-68. Ročník VII. číslo 11/2011. ISSN 1801-1535.
- [20] POSPÍŠIL, J., ZÁVODNÁ, L. S. Výzkum televizního zpravodajství v České republice. In *Media 4U Magazine*. Praha. s. 21-26. 8. ročník, číslo 1/2011. ISSN 1214-9187.
- [21] ZÁVODNÁ, L. S. Key Performance Indicators for Measuring Sustainability. In *Ekonomika, Management, Inovace*. Moravská vysoká škola Olomouc. s. 54 - 63. 3. ročník, číslo 3/2011.

2012

- [22] POSPÍŠIL, J., ZÁVODNÁ, L. S. *Jak na reklamu*. Kralice na Hané: Computer media, 2012. 144 p. ISBN 978-80-7402-115-2.

CURRICULUM VITAE

Lucie Sára Závodná, Ing. et Ing.

Datum a místo narození: 16. 7. 1984 ve Šternberku

Trvalé bydliště: Foersterova 970/1, 779 00 Olomouc

E-mail: zavodna@fame.utb.cz

Vzdělání

2008 - 2012 Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta managementu a ekonomiky, doktorský studijní program P6208 Ekonomika a management, studijní obor 6202V038 Management a ekonomika

11/2010 - 10/2011 zahraniční praxe ve Vancouveru (Kanada), studijní pobyt a práce na projektu z oblasti cestovního ruchu

2007 - 2010 Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta managementu a ekonomiky, studijní program N6202 Hospodářská politika a správa, studijní obor 6202T010 Finance

08/2009-12/2009 NTNU – Trondheim (Norsko), studijní výzkumný pobyt na univerzitě

2006 - 2008 Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta managementu a ekonomiky, studijní program N6208 Ekonomika a management, studijní obor 6208T085 Podniková ekonomika

09/2006-01/2007 RISEBA – Riga (Lotyšsko) – studijní pobyt v rámci programu ERASMUS

2003 - 2006 Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta managementu a ekonomiky, studijní program B6208 Ekonomika a management, studijní obor 6208R038 Management a ekonomika

1997 - 2003 Slovanské gymnázium Olomouc

1995 - 1997 Gymnázium Písek

Jazykové znalosti

Anglický jazyk: pokročilý

(certifikát FCE z června 2009, City and Guilds zkouška 2009)

Německý jazyk: mírně pokročilý

Španělský jazyk: mírně pokročilý

Odborné zaměření

Manažerské účetnictví, Manažerská ekonomika, Ekonomika služeb, Cestovní ruch, Mediální výchova.

Pedagogická činnost

2008 – dosud	Manažerské účetnictví, semináře
2008 - 2009	Ekonomika služeb, semináře a některé přednášky
2010	Manažerská ekonomika, semináře
2012	Manažerské účetnictví pro obor Veřejná správa

V rámci pedagogické činnosti jsem vedla 15 bakalářských a 24 diplomových prací (2008-2012), dále jsem připravovala 3 studenty ke školnímu kolu SVOČ.

Odborná činnost

Spolupráce na projektech:

- GA ČR 402/08/H051: „Optimalizace multidisciplinárního navrhování a modelování výrobního systému virtuálních firem“ (2008-2011) – řešitel: prof. Ing. Edvard Leeder, CSc. (Západočeská univerzita v Plzni)
- OP VK CZ.1.07/2.2.00/07.0358: „Inovace předmětů zaměřených na finanční řízení podniku s důrazem na aplikaci praktických postupů, poznatků a nástrojů“

PŘÍLOHY PRÁCE

Příloha A: Model trvale udržitelnosti cestovní ruchu

Příloha B: Vývoj vybraných makroekonomických ukazatelů v ČR 2003-2010

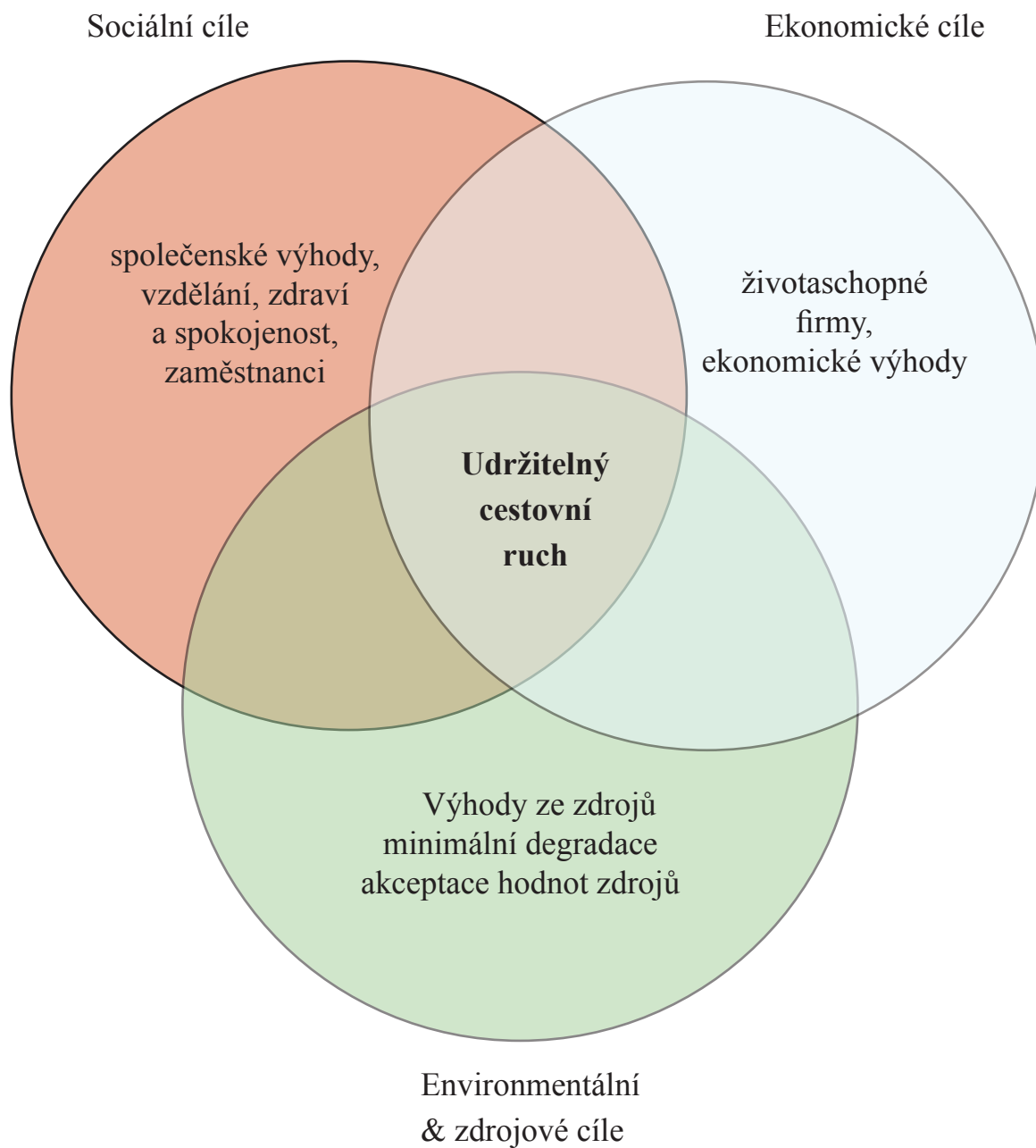
Příloha C: Spotřeba domácího cestovního ruchu v ČR v mil. Kč

Příloha D: Platební bilance Česka pro služby v cestovním ruchu

Příloha E: Domácí nabídka a spotřeba vnitřního cestovního ruchu podle produktů v ČR v roce 2010.

Příloha F: Ukázka pracovního listu dotazníku pro praktická šetření

Příloha A: Model trvale udržitelného cestovního ruchu – principy a hodnoty.
(Hall, Jenkins, Kearsley, 1997). (Global Tourism, 2005, s. 175)

Příloha B: Vývoj vybraných makroekonomických ukazatelů v ČR 2003-2010. (ČSÚ)

Ukazatel	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Produkce celkem (zc)	6 392 815	7 052 693	7 441 528	8 323 461	9 238 420	9 677 283	8 786 554	9 309 944
Mezispotřeba celkem (kc)	4 032 970	4 517 567	4 763 005	5 412 466	6 056 936	6 352 285	5 524 956	5 901 646
Hrubá přidaná hodnota celkem (zc)	2 359 845	2 535 126	2 678 523	2 910 995	3 181 484	3 324 998	3 261 598	3 408 298
Daně mínus dotace	236 249	279 033	308 602	314 709	357 449	367 624	367 913	370 582
Hrubý domácí produkt	2 596 094	2 814 159	2 987 125	3 225 704	3 538 933	3 692 622	3 629 511	3 778 880
Produkce CR (zc)	216 773	232 994	226 932	241 595	250 407	251 543	238 257	238 634
Mezispotřeba CR (kc)	136 753	149 243	145 250	157 101	164 173	165 116	149 815	151 272
Podíl cestovního ruchu na hrubé přidané hodnotě (v %)	3,4	3,3	3,0	2,9	2,7	2,6	2,7	2,6

Příloha C: Spotřeba domácího cestovního ruchu v ČR v mil. Kč. (ČSÚ)

Ukazatel	2007	2008	2009	2010
Jednodenní návštěvníci	28 845	30 423	28 815	27 035
v tom podle produktu:				
Služby CK/CA	312	330	314	295
Ubytování	x	x	x	x
Stravování	4 362	4 603	4 362	4 092
Doprava	4 401	4 648	4 407	4 134
Zboží	14 298	15 070	14 266	13 386
Ostatní	5 472	5 771	5 465	5 128
Turisté	63 232	66 276	64 439	63 060
v tom podle produktu:				
Služby CK/CA 1)	6 393	7 023	6 081	5 797
Ubytování	12 738	13 243	13 588	13 298
Stravování	12 736	13 144	13 310	12 948
Doprava	10 403	11 172	10 181	10 723
Zboží	12 877	13 372	12 966	12 641
Ostatní	8 087	8 323	8 312	7 654
Služební cesty	12 745	11 126	10 862	10 441
v tom podle produktu:				
Služby CK/CA
Ubytování	2 920	2 353	2 424	2 543
Stravování	3 657	3 240	3 132	2 834
Doprava	2 540	2 264	2 180	2 234
Zboží	2 882	2 601	2 484	2 218
Ostatní	746	668	641	611
Návštěvníci celkem	104 821	107 825	104 116	100 536
v tom podle produktu:				
Služby CK/CA 1)	6 704	7 354	6 396	6 092
Ubytování	15 658	15 595	16 013	15 841
Stravování	20 754	20 987	20 805	19 874
Doprava	17 344	18 084	16 768	17 091
Zboží	30 056	31 043	29 716	28 245
Ostatní	14 305	14 762	14 419	13 392

**Příloha D: Platební bilance Česka pro služby v cestovním ruchu.
(CzechTourism)**

	2004	2005	2006	2007	2008
Bilance služeb (v mil. Kč)	16 564,4	36 937,1	46 403,8	56 626,1	81 992,7
příjmy	247 084,8	282 411,4	314 032,3	346 583,3	377 343,7
doprava	69 859,0	76 701,5	85 700,7	101 840,5	105 484,8
cestovní ruch	107 231,8	112 234,4	124 744,2	134 058,3	130 738,2
ostatní služby	69 994,0	93 475,5	103 587,4	110 684,5	141 120,7
výdaje	230 520,4	245 474,3	267 628,5	289 957,2	295 351,0
doprava	47 571,4	56 254,1	62 140,7	73 128,4	75 288,8
cestovní ruch	58 398,0	57 777,6	62 174,3	73 450,3	77 518,2
ostatní služby	124 551,0	131 442,6	143 313,5	143 378,5	142 544,0

Příloha E: Domácí nabídka a spotřeba vnitřního cestovního ruchu podle produktů v ČR v roce 2010 . (ČSÚ)

Ukazatel	Celkový výstup domácích výrobců	Dovoz	Daně mínus dotace na domácí produkci a dovoz	Domácí nabídka (kc)	Spotřeba vnitřního cestovního ruchu	Podíl cestovního ruchu na nabídce (%)
A. SPECIFICKÉ PRODUKTY	3 017 918	796 877	252 250	4 001 174	214 016	5,3
A.1 Charakteristické produkty	516 363	65 871	-1 554	514 809	139 038	27,0
1 – Ubytovací služby	47 257	21 162	1 830	49 086	38 917	79,3
2 – Stravovací služby	109 348	11 845	12 318	121 667	39 614	32,6
3 – Služby osobní dopravy	133 797	21 345	-28 489	105 308	42 045	39,9
4 – Služby cestovní kanceláře/agentury a průvodce	50 193	3 259	7 036	2)	3)	100,0
5 – Kulturní služby	31 920	1 446	526	32 447	7 843	24,2
6 – Rekreační a ostatní zábavní služby	61 370	1 134	4 824	66 194	3 261	4,9
7 – Různé služby cestovního ruchu	82 478	5 680	400	82 878	804	1,0
A.2 Související produkty	2 501 556	731 006	253 804	3 486 365	74 978	2,2
B. NESPECIFICKÉ PRODUKTY	6 292 026	1 674 773	118 332	8 085 131	0	0,0
Výstup celkem	9 309 944	2 471 650	370 582	12 152 176	214 016	1,8

Ukazatele pro hotely a ubytovací zařízení

Tento dotazník je součástí výzkumu pro zjištění trvalé udržitelnosti v cestovním ruchu. Udržitelný cestovní ruch je aplikací principů trvalé udržitelnosti do oblasti cestovního ruchu. Je to koncept turismu, který spojuje potřeby dnešní generace a budoucích generací. Přitom jde o potřeby minimalizace negativních dopadů a maximalizace pozitivních dopadů pro společnost, prostředí i další oblasti. Zájem cestovního ruchu o pojem udržitelnosti je dán logicky. Cestovní ruch totiž využívá ke svému produktu zdroje z okolního prostředí – jak fyzické, tak i lidské.

V následující tabulce najdete ukazatele a vysvětlení jejich měření v rámci udržitelného cestovního ruchu. Prosím o důkladné přečtení a poté odhad jejich výše pro Váš hotel nebo ubytovací zařízení. Jde o odborný odhad hodnoty, protože ve většině případů jde o ukazatele běžně nesledované. U ukazatelů, které nejsou relevantní pro Váš podnik, napište prosím důvod pro jejich vynechání. Procenta mohou být hrubým odhadem.

Název ubytovacího zařízení:

Adresa:

Další informace, případně web:

Datum měření:

Měření za období:

Název ukazatele	
Počet pracovníků HPP	
Počet pracovníků VPP, brigádníků	
Počet řídicích pracovníků	
Roční zisk (Kč)	
Průměrné náklady na turistu a pobyt (Kč)	
Zisk (po zdanění) na turistu a den (Kč)	
Průměrný počet dní strávených na místě	
Průměrný počet turistů měsíčně	
Počet lůžek	
Počet přistýlek	
Počet pokojů	
Plocha m ² budovy	
Plocha okolních pozemků náležících k zařízení	

	Název ukazatele	
1	Průměrná spotřeba elektrické energie na turistu a den (kWh)	
2	Průměrná celková roční spotřeba energie na m ² budovy (kWh)	
3	Podíl energií čerpaný z obnovitelných zdrojů	
4	Spotřeba potravin ekologicky šetrných, BIO, energeticky efektivních apod. certifikovaných výrobků v poměru k celkové spotřebě	
5	Podíl nákupu lokálních potravin na vzdálených (dovážených) potravinách	
6	Počet odpadních nádob na tříděný odpad	
7	Procentuální množství biologického odpadu	
8	Podíl odpadu podléhajícího zpracování	
9	Počet kosmetických přípravků na jedno použití na turistu a pobyt	
10	Průměrná spotřeba pitné vody na turistu a den (litrů)	
11	Průměrná spotřeba teplé vody na turistu a den (litrů)	
12	Vzdálenost na nejbližší zastávku veřejné dopravy (metry)	
13	Průměrné denní přepravní vzdálenosti (km)	
14	Průměrné procento turistů, kteří přijedou vlastním vozem	
15	Procento lokálních zaměstnanců	

Ing. et Ing. Lucie Sára Závodná

Hodnocení udržitelnosti v podnicích cestovního ruchu
Evaluation of Sustainability in Tourism Companies

Disertační práce

Vydala Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně,
nám. T. G. Masaryka 5555, 760 01 Zlín.

Náklad: 6 výtisků

Sazba a zlom: L. S. Závodná

Publikace neprošla jazykovou ani redakční úpravou.

Rok vydání 2012.